Załącznik nr 1
Do Uchwały nr XXXII/435/2021
Sejmiku Województwa Podlaskiego
z dnia 28 czerwca 2021 roku

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

w Białymstoku

Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030

Białystok 2021

SPIS TREŚCI

Wstęp

Rozdział I. Proces konstruowania „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”

1.1. Kontekst prawny

1.2.Harmonogram aktualizacji „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”

1.3. Główne założenia metodologiczne tworzenia Strategii

Rozdział II. Charakterystyka demograficzno-społeczna województwa podlaskiego

Rozdział III. Diagnoza obszarów polityki społecznej w województwie podlaskim.

3.1. Polityka rodzinna

3.2. Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień

3.3. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie

3.4. Polityka senioralna

3.5. Sytuacja osób z niepełnosprawnościami

3.6. Ekonomia społeczna i solidarna

3.7. System pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu

Rozdział IV. Sposób realizacji Strategii

4.1. Misja i cele strategiczne

4.2. Zarządzania realizacją Strategii i źródła finansowania

4.3. System monitoringu i wskaźniki

SPIS TABEL, WYKRESÓW, MAP I SCHEMATÓW

Wykaz ważniejszych skrótów używanych w dokumencie:

- CIS – Centrum Integracji Społecznej
- CUS – Centrum Usług Społecznych
- DPS – Dom Pomocy Społecznej
- EFS – Europejski Fundusz Społeczny
- ES – Ekonomia Społeczna
- GIS – Główny Inspektor Sanitarny
- GKRPA – Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
- GUS – Główny Urząd Statystyczny
- IPiSS – Instytut Pracy i Spraw Socjalnych
- JST – Jednostka Samorządu Terytorialnego
- KIS – Klub Integracji Społecznej
- KPPN – Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii
- KRUS – Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
- LGD – Lokalne Grupy Działania
- MRiPS – Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej
- NGO – organizacja pozarządowa
- NK – procedura „Niebieskie Karty”
- NSP – Narodowy Spis Powszechny
- OA – Ośrodek Adopcyjny
- OIK – Ośrodek Interwencji Kryzysowej
- OPS – Ośrodek Pomocy Społecznej
- OWES – Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
- OZPS – Ocena Zasobów Pomocy Społecznej
- PARPA – Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
- PARPA-G1 – Sprawozdanie z działalności samorządów gminnych w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych
- PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
- PES – Podmiot Ekonomii Społecznej
- PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
- PUP – Powiatowy Urząd Pracy
- PUW – Podlaski Urząd Wojewódzki
- ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
- SRWP – Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030
- Strategia – Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030
- SWRiSPZ – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykorzystania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej
- UE – Unia Europejska
- UTW – Uniwersytet Trzeciego Wieku
- WPRES – Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej
- WTZ – Warsztat Terapii Zajęciowej
- WUP – Wojewódzki Urząd Pracy
- ZAZ – Zakład Aktywności Zawodowej
- ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Wstęp

Zmiany dokonujące się w przestrzeni społecznej, gospodarczej, politycznej oraz ich dynamika wymagają nieustannego poszukiwania wiedzy o uwarunkowaniach i istocie problemów społecznych oraz sposobach ich rozwiązywania. Intencją osób zaangażowanych w kreowanie polityki społecznej staje się z jednej strony pokazanie *„co”* współcześnie stanowi jej przedmiot, z drugiej natomiast *„w jaki sposób działać”* w określonych swoistych warunkach społeczno-ekonomicznych, aby efekty były racjonalne i skuteczne nie tylko w przypadku konkretnej grupy adresatów systemu świadczeń, ale zgodne z całościową wizją dobrego rozwoju społecznego, którego immanentną cechą jest zachowanie równowagi między wzrostem gospodarczym a bezpieczeństwem socjalnym.[1]

Skuteczna polityka społeczna to proces długofalowy oparty na planowaniu oraz wdrażaniu opracowanych założeń, które powinny pozostawać w zgodzie z powszechnie uznawanymi wartościami dotyczącymi pożądanych cech stosunków i instytucji społecznych, a także ze sprawdzonymi regułami prakseologicznej tzw. „dobrej roboty”.[2]

Opracowanie, aktualizowanie i realizacja strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej będącej integralną częścią strategii rozwoju województwa, zgodnie z zapisem z art. 21 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej leży w gestii samorządu województwa. Strategiczne planowanie nie jest jednak jedynie ustawowym obowiązkiem, ale przede wszystkim niezbędnym narzędziem w realizacji polityki społecznej województwa w najbliższych latach.

„Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”, zwana w dalszej części dokumentu Strategią, jest dokumentem, który scala główne cele i kierunki działań zawarte w poszczególnych programach wojewódzkich z zakresu przeciwdziałania problemom społecznym. Opracowany nowy dokument, uwzględniający aktualne potrzeby i problemy społeczne stanowiące główny przedmiot działań polityki społecznej w województwie podlaskim, jest zgodny z dokumentami strategicznymi krajowymi oraz wojewódzkimi. Sporządzony dokument odnosi się do zapisów „Strategii

[1] G. Firlit-Fesnak, M. Szylko-Skoczny (red.), *Wprowadzenie*, (w:) *Polityka społeczna*. Podręcznik akademicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 15.
[2] T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1982.

Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030” oraz założeń nowej perspektywy finansowej 2021-2027 UE. Diagnostyczna aktualizacja dominujących obszarów polityki społecznej oraz weryfikowanie celów i kierunków podjętych interwencji wynika również z rekomendacji systematycznego monitoringu i raportowania realizacji Strategii, a także postulatów wypracowanych przez Zespół ds. aktualizacji i monitoringu „Strategii polityki społecznej województwa podlaskiego do roku 2030”.

Odniesieniem do opracowania „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030” było podejście partycypacyjne i synergiczne[3] podkreślające możliwość realizacji zadań w relacji partnerskiej, opartej na współdecydowaniu oraz łączeniu różnych aktywności z wielu różnych dziedzin życia. Pozostają one w zgodzie z odpowiedzialnością samorządu terytorialnego za realizację i zwiększanie efektywności działań rozwojowych, wzmacnianie kapitału społecznego oraz poczucia współodpowiedzialności kluczowych interesariuszy w kreowanie kierunków zmian polityki społecznej. Proces realizacji Strategii powinien przebiegać zgodnie z zasadami: *partnerstwa* podmiotów publicznych i niepublicznych, ukierunkowanego na realizację założonych celów oraz ewaluację i monitorowanie podejmowanych działań; *integracji* uwzględniającej wykorzystanie endogenicznego potencjału, tj. realizację celów przez wszystkie podmioty w ramach swoich kompetencji i zasięgu terytorialnego; *subsydiarności* gwarantującej realizację zadań na możliwie najniższym, ale jednocześnie efektywnym dla danego zagadnienia, poziomie.

Projekt dokumentu poddany został konsultacjom społecznym, w tym przedstawicieli urzędów miast i gmin, organizacji pozarządowych, ośrodków pomocy społecznej, powiatowych centrów pomocy rodzinie, domów pomocy społecznej, środowiskowych domów samopomocy, a także placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży.

[3] M. Rogaczewska, *Partycypacyjne tworzenie lokalnej polityki rodzinnej. Poradnik dla samorządów*, Kancelaria Prezydenta Rzeczpospolitej Polskiej, Warszawa 2013, s. 9.

Rozdział I. Proces konstruowania „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”

1.1. Kontekst prawny

Efektywne wykorzystanie planowania strategicznego powinno opierać się na spójności opracowań na wszystkich poziomach zarządzania, czyli na poziomie kraju, województwa, powiatu i gminy zarówno pod względem metody sporządzania, jak i struktury problematyki. Umożliwia to zachowanie spójności i ciągłości realizacji polityki, wpisanie ustaleń strategicznych w proces podejmowania decyzji, wprowadzenie zasad zintegrowanego planowania strategicznego oraz stworzenie mechanizmu doskonalenia metod opracowań planistycznych.

Dokumentami, które regulują zadania poszczególnych jednostek w zakresie rozwiązywania problemów społecznych są ustawy, które stanowią fundamentalny instrument kreowania polityki społecznej. Różnorodność problemów społecznych występujących w województwie podlaskim powoduje konieczność zwrócenia uwagi na wielorakie akty prawne, które mają istotny wpływ na tworzenie Strategii. Są to m.in.:

- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1876 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz. U. z 2020r. poz. 1668 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 426 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2277 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (t.j. Dz. U. z 2020r. poz. 2050);
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 176);
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 218 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1409 z późn. zm.);

- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 2085 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 685);
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 85 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 183);
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1062);
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz. U. z 2015 r. poz. 1705);
- Ustawa z dnia 20 grudnia 2019 r. o zmianie ustawy o Solidarnościowym Funduszu Wsparcia Osób Niepełnosprawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r. poz. 2473);
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1818).

Zgodnie z art. 21 ustawy o pomocy społecznej, opracowanie, aktualizowanie i realizacja strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej jest zadaniem własnym samorządu województwa. W myśl cytowanego aktu prawnego strategia w zakresie polityki społecznej stanowi integralną część strategii rozwoju województwa. Obejmuje w szczególności programy: przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Strategia polityki społecznej będzie realizowana zgodnie z zasadą subsydiarności przy udziale środków własnych samorządu i finansowania zewnętrznego, w tym środków budżetu państwa i funduszy unijnych.

Aby zapewnić zgodność polityki społecznej województwa podlaskiego z kierunkami unijnymi i krajowymi, nieodzowne było zwrócenie uwagi w procesie przygotowywania Strategii na cele określone w dokumentach wspólnotowych, rządowych i regionalnych.

Wyznaczając obszary działań Strategii poddano analizie następujące dokumenty:

- Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności;
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego do roku 2030;
- Krajowy Program Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2021-2030;
- Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021;
- Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027 z perspektywą do roku 2030 projekt;
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej;
- Narodowy Program Ochrony Zdrowia Psychicznego na lata 2017-2022;
- Narodowy Program Zdrowia na lata 2021–2025;
- Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo-Uczestnictwo-Solidarność;
- Program kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”;
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.);
- Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2020 – 2030;
- Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.);
- Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030;
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.

Poza analizą obszarów i kierunków działań zawartych w powyższych dokumentach, w procesie przygotowywania Strategii zwrócono uwagę także na występowanie mega-trendów stanowiących istotne wyzwanie w realizacji polityki społecznej na poziomie europejskim i krajowym. Wymienia się wśród nich m.in.:

- kryzys tożsamości UE (wraz z jego konsekwencją w postaci ewentualnych ograniczeń budżetowych),
- procesy migracyjne wynikające z konfliktów zbrojnych i napięć politycznych,
- niekorzystny przebieg procesów demograficznych (niskie stopy przyrostu naturalnego, niski poziom dzietności, starzenie się społeczeństwa, zmiany w strukturze ludności w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym),

- zmniejszanie zasobów kapitału ludzkiego (odpływ ludności, firm i potencjałów z obszarów słabszych ekonomicznie),
- przemiany następujące na rynku pracy (wymuszające zmiany w systemie edukacji, w tym w segmencie edukacji przez całe życie);
- przewartościowania w systemach społecznych i rodzinnych (niski poziom kapitału społecznego oraz atrofia więzi międzypokoleniowych).

1.2. Harmonogram aktualizacji „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”

Przebieg prac nad aktualizacją „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030” warunkowany był w dużej mierze sytuacją epidemiologiczną wywołaną przez koronawirus SARS-CoV-2 oraz wynikającymi z niej wielorakimi ograniczeniami. Szczegółowy harmonogram zawarto w tabeli poniżej.

Tabela 1. Przebieg prac nad przygotowaniem „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”

L.p.	Rodzaj działania	Dokumenty/ Odpowiedzialność	Termin
1.	Przygotowanie założeń aktualizacji „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku	styczeń-czerwiec 2020 r.
2.	Opracowanie harmonogramu prac nad aktualizacją Strategii	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku	styczeń-luty 2020 r.
3.	Powołanie Zespołu ds. aktualizacji i monitoringu Strategii	Uchwała Zarządu Województwa Podlaskiego	25.06.2020 r.
4.	Konsultacje z Zespołem ds. aktualizacji i monitoringu założeń Strategii	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku	wrzesień-grudzień 2020 r.
5.	Opracowanie i aktualizacja części diagnostycznej Strategii	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku	styczeń-sierpień 2020 r.
6.	Przygotowanie projektu zaktualizowanej „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”	Informacja o projekcie Strategii/ Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku	wrzesień 2020 r. - luty 2021 r.
7.	Konsultacje społeczne zaktualizowanego dokumentu Strategii	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku	od 09.02.2021 r. do 23.02.2021 r. od 13.05.2021 r. do 27.05.2021 r.

8.	Uchwalenie dokumentu „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”	Uchwała Sejmiku Województwa Podlaskiego	czerwiec 2021 r.
9.	Upowszechnienie dokumentu Strategii	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku	od czerwca 2021 r.

Zgodnie z przyjętym harmonogramem prac instytucją odpowiedzialną za organizację i koordynację procesu realizacji Strategii jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, jako wojewódzka jednostka organizacyjna powołana przez Sejmik Województwa do wykonywania zadań z zakresu polityki społecznej. Uwzględniając przypisane kompetencje, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku realizuje inicjatywy rozwojowe samodzielnie, we współpracy z partnerami lub pełni rolę inspiratora przedsięwzięć podejmowanych przez inne podmioty.

1.3. Główne założenia metodologiczne tworzenia Strategii

W celu zapewnienia optymalnej formuły współpracy oraz wymiany informacji, a także koordynacji działań służących realizacji zadań określonych w harmonogramie, niezbędne stało się powołanie Zespołu ds. aktualizacji Strategii z udziałem przedstawicieli m.in. instytucji pomocy i integracji społecznej, rynku pracy, profilaktyki i ochrony zdrowia, przedstawicieli organizacji pozarządowych i samorządów, reprezentantów instytucji podejmujących działania na rzecz osób starszych i z niepełnosprawnością. Podstawą tworzenia dokumentu było więc partnerstwo przedstawicieli wszystkich środowisk regionalnych, działających na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, będących głównymi beneficjentami wdrażania Strategii.

Uchwałą Nr 139/2165/2020 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 25 czerwca 2020 r. powołano **Zespół ds. aktualizacji „Strategii polityki społecznej województwa podlaskiego do roku 2030”**, zwany w dalszej części dokumentu Zespołem. W jego składzie są następujące osoby:

Tabela 2. Skład Zespołu ds. aktualizacji „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”

Lp.	Nazwisko i imię	Afiliacja
Przewodniczący Zespołu Elżbieta Rajewska-Nikonowicz Dyrektor Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku		
1.	Ancipiuk Katarzyna	Pełnomocnik Zarządu Województwa Podlaskiego ds. współpracy z NGO

2.	Bobrowska-Dąbrowska Krystyna	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
3.	Bojarzyńska Marzena	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
4.	Chomczyk Piotr	Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego Departament Zdrowia
5.	Drabarz Anna	Pełnomocnik Zarządu Województwa Podlaskiego ds. Osób z Niepełnosprawnościami
6.	Golubiewska-Dziadel Anna	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
7.	Iwanowska-Klekotko Dorota	Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku
8.	Jańczuk Małgorzata	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
9.	Jodłowska Monika	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
10.	Karolak Monika	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
11.	Mnich Joanna	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
12.	Renczyńska Katarzyna	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
13.	Sarosiek Joanna	Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego Departament Rozwoju Regionalnego
14.	Sasińska Marta	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
15.	Szymańska Renata	Wojewódzki Ośrodek Profilaktyki i Terapii Uzależnień w Łomży
16.	Świderska Jolanta Elżbieta	Wojewódzka Społeczna Rady ds. Osób Niepełnosprawnych
17.	Tomaszewska Bożena	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
18.	Tuszyńska Anna	Centrum Pomocy Dzieciom
19.	Wasilewska Ewa	Poradnia Terapii Uzależnienia i Współuzależnienia od Substancji Psychoaktywnych w Suwałkach
20.	Zadykowicz Beata	Pełnomocnik Zarządu Województwa Podlaskiego ds. Seniorów

Zadaniem Zespołu jest:

- analiza celów szczegółowych, problemów, potrzeb i oczekiwań społeczności województwa podlaskiego w odniesieniu do zapisów programów i strategii w zakresie polityki społecznej;
- weryfikacja celów i obszarów wsparcia pod kątem ich zgodności z aktualną sytuacją społeczno-gospodarczą regionu oraz obowiązującą „Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030”;

- przygotowanie projektu dokumentu „Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”;
- opracowanie i analiza materiału z monitoringu oraz udział w opracowaniu harmonogramu „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030”.

Zespół ds. aktualizacji „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030” wspierany był merytorycznie przez eksperta zewnętrznego – dr hab. Joannę Szymanowską z Uniwersytetu w Białymstoku.

Podstawowymi elementami „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego” są diagnoza obecnej sytuacji regionu, prognoza zmian oraz wyznaczone na ich podstawie główne obszary i cele strategiczne, które wskazują kierunki realizacji zadań przez samorząd województwa podlaskiego, samorządy lokalne i inne zaangażowane podmioty. Treść diagnozy została poddana procesowi weryfikacji przez członków Zespołu oraz konsultacjom społecznym. Zdecydowano, że prezentowana w dokumencie diagnoza będzie akcentowała główne trudności i mocne strony poszczególnych obszarów.

Schemat 1.Obszary diagnozy sytuacji społecznej w województwie podlaskim

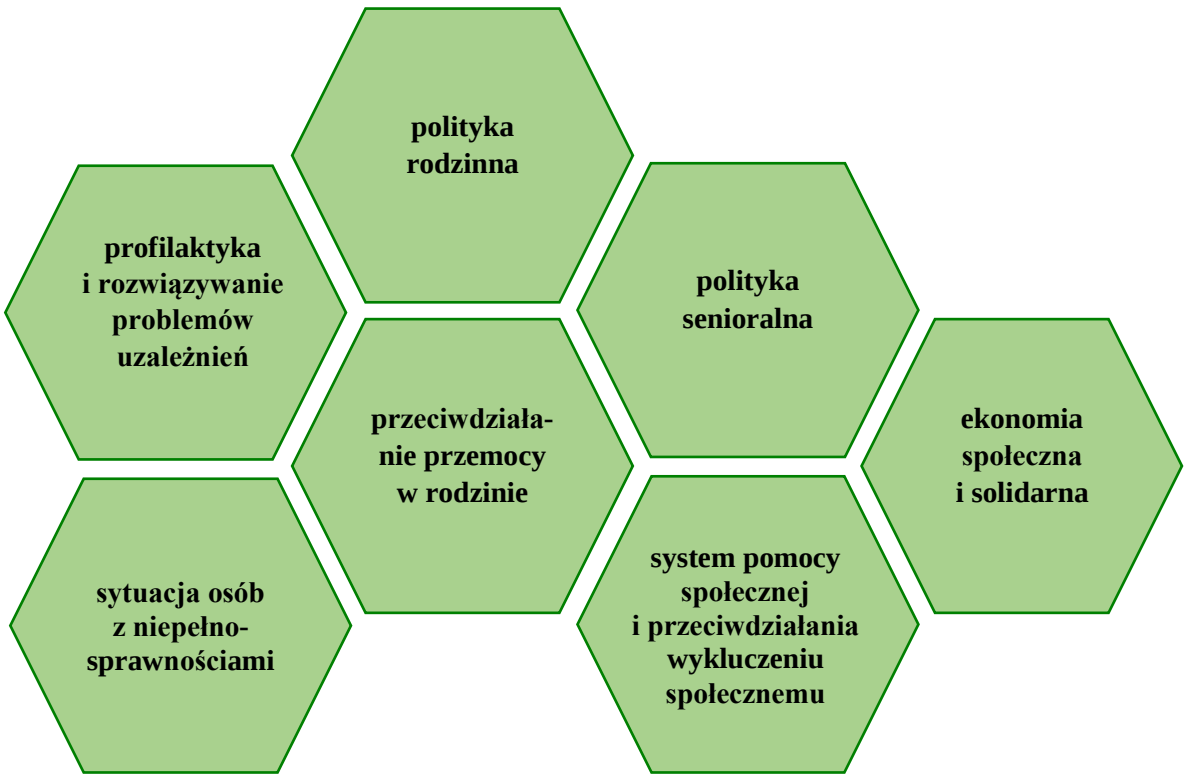

Prace nad Strategią przebiegały dwuetapowo. Pierwszy etap obejmował diagnozowanie problemów, sformułowanie obszarów i celów strategicznych oraz kierunków działań. Zebrany w ten sposób materiał przekazano do analizy i oceny specjalistom i ekspertom. W drugim etapie opracowano całość dokumentu i ogłoszono konsultacje społeczne nad projektem Strategii.

Zróżnicowany skład Zespołu ds. aktualizacji „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do 2030 roku" pozwolił na szeroki i gruntowny wgląd w zakres analizowanych problemów, rozpoznanie potrzeb rodzin i instytucji, a także możliwości i sposobów ich zaspakajania.

Aktualizację dokumentu Strategii przeprowadzono w formie tradycyjnej i elektronicznej, w oparciu o metodę partycypacyjnego podejmowania decyzji. Konsultacje przeprowadzone w obrębie Zespołu miały na celu zaktualizowanie m.in. wizji, prognozy zmian i celów Strategii. Zadecydowano przy tym, iż obszary tematyczne ujęte w dokumencie realizowane będą poprzez programy wojewódzkie. Ponadto Zespół na podstawie diagnozy opracował analizę SWOT w poszczególnych obszarach problemowych, sformułował cele i kierunki działań, dokonał zmiany systemu monitoringu i wskaźników realizacji Strategii. Analiza SWOT sporządzona w każdym wyodrębnionym obszarze diagnostycznym pozwoliła wskazać dominujące czynniki ułatwiające i dezorganizujące konstruktywne działanie ukierunkowane na zmianę. Jej podsumowanie stanowi prognoza zmian w obszarach polityki społecznej objętych Strategią, która została zaprezentowana w rozdziale IV dokumentu.

Podlaska Rada Działalności Pożytku Publicznego, do której drogą elektroniczną wysłano informację o planowanych konsultacjach oraz projekt Strategii, nie wniosła uwag w przedmiotowej sprawie. Treść Strategii była konsultowana również z powiatami z terenu województwa podlaskiego.

Konsultacje społeczne projektu „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030" odbyły się w terminie od 9 lutego do 23 lutego 2021 r. oraz były zgodnie z wymogami wynikającymi z Uchwały Nr VII/44/11 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 11 kwietnia 2011 r. w sprawie określenia zasad i trybu przeprowadzania konsultacji z organizacjami pozarządowymi i podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie projektów aktów prawa miejscowego w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji.

Konsultowany projekt „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030" został zamieszczony w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu

Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego, na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego (www.wrotapodlasia.pl) oraz na stronie internetowej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku (www.rops-bialystok.pl).

Na wniosek Sejmiku Województwa Podlaskiego uzupełniono diagnozę dotyczącą sytuacji osób z niepełnosprawnościami oraz związane z nią wskaźniki. Konsultacje społeczne związane z aktualizacją danych zawartych w obszarze dotyczącym sytuacji osób z niepełnosprawnościami odbyły się w terminie od 13 maja do 27 maja 2021 r. Było one zgodne z wymogami wynikającymi z Uchwały Nr VII/44/11 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 11 kwietnia 2011 r. w sprawie określenia zasad i trybu przeprowadzania konsultacji z organizacjami pozarządowymi i podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie projektów aktów prawa miejscowego w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji.

Konsultowany projekt „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030" został zamieszczony w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego, na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego (www.wrotapodlasia.pl) oraz na stronie internetowej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku (www.rops-bialystok.pl).

Rozdział II. Charakterystyka demograficzno-społeczna województwa podlaskiego

Położenie geograficzne

Województwo podlaskie jest jednym z 16 województw w Polsce. Położone jest w północno-wschodniej części Polski na terenie Niziny Podlaskiej, Pojezierza Suwalskiego i Niziny Mazowieckiej. Graniczy z trzema województwami: warmińsko-mazurskim, mazowieckim i lubelskim, a na wschodzie z Litwą – 104,2 km i Białorusią – 245,9 km.

Mapka 1. Usytuowanie województwa podlaskiego

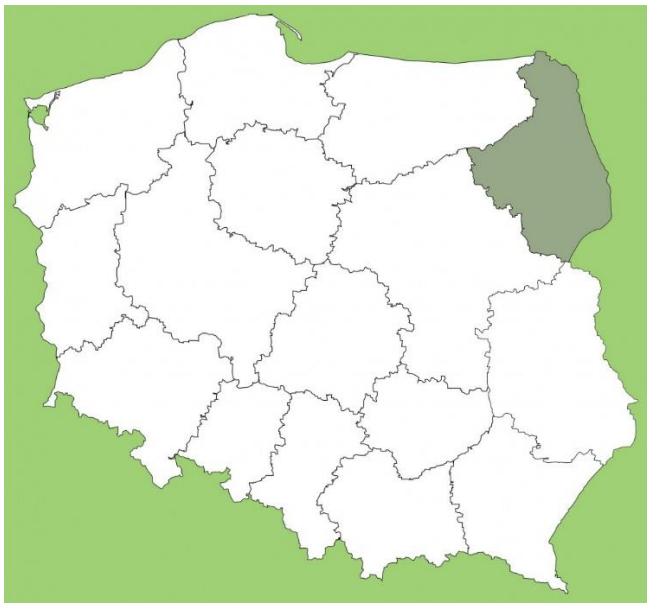

Źródło: http://www.google.com (dostęp 10.08.2020 r.).

Województwo podlaskie zostało podzielone na 17 powiatów (14 powiatów ziemskich i 3 powiaty grodzkie - Białystok, Suwałki, Łomża oraz 118 gmin (13 gmin miejskich, 27 miejsko-wiejskich i 78 wiejskich). Stolicą województwa jest miasto Białystok, liczące prawie 300 tys. mieszkańców. Pozostałe większe miasta regionu to Suwałki (około 70 tys. mieszkańców) i Łomża (około 63 tys. mieszkańców). Sieć osadniczą stanowi 40 miast i 3 759 miejscowości na terenach wiejskich. Terytorium województwa obejmuje swoim zasięgiem 20 187 km^2. Zajmuje 6,5% powierzchni kraju i jest szóstym co do wielkości województwem w Polsce. W rejonie przeważają ośrodki do 20 tysięcy mieszkańców.

Mapka 2. Podział na powiaty i gminy w województwie podlaskim

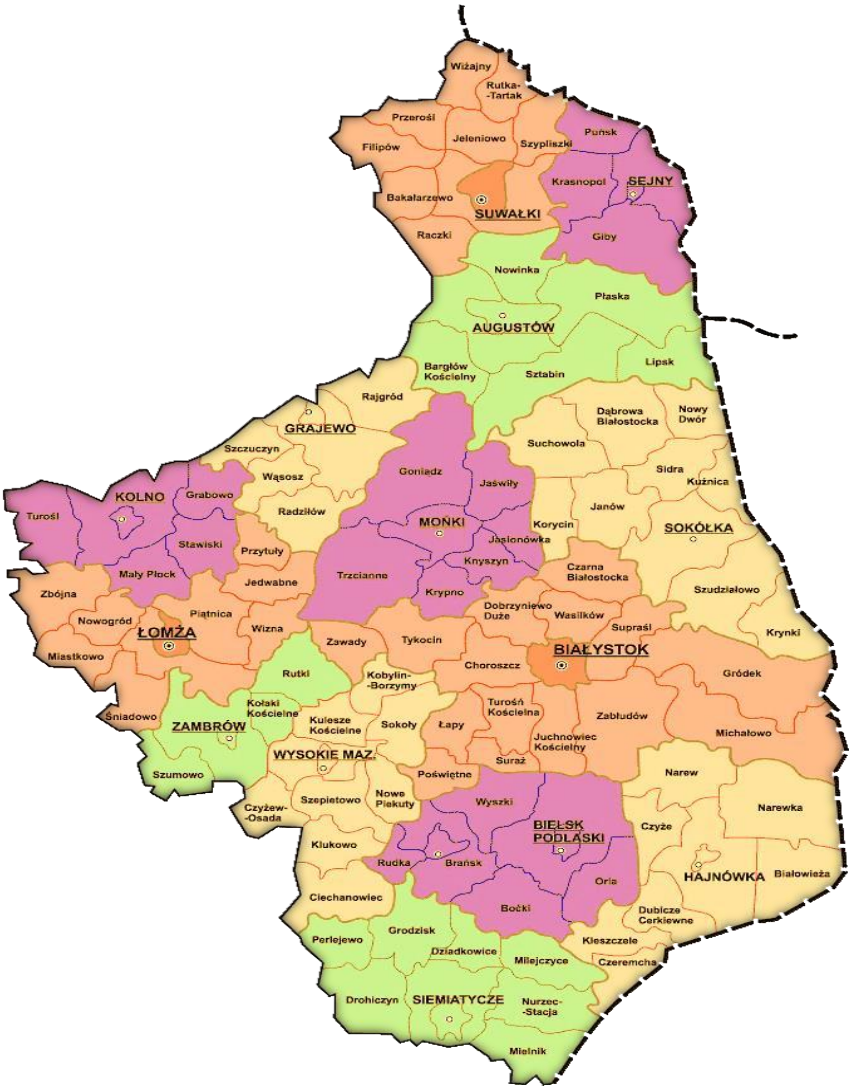

Źródło: http://www.google.pl/mapa/wojewodztwa/podlaskiego (dostęp 10.08.2020 r.).

Województwo podlaskie należy do regionów o wybitnych walorach przyrodniczo-krajobrazowych i jest regionem atrakcyjnym turystycznie. Przynajmniej jedną formą ochrony przyrody objęte jest ponad 40% obszaru. W województwie znajdują się 4 parki narodowe (Białowieski Park Narodowy, Narwiański Park Narodowy, Biebrzański Park Narodowy, Wigierski Park Narodowy) oraz 3 parki krajobrazowe (Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi, Suwalski Park Krajobrazowy i Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej). W naszym regionie istnieją ponadto 93 rezerwaty przyrody i 15 obszarów chronionego krajobrazu. Obszar całego województwa znajduje się na terenie Zielonych Płuc Polski. Jest tu największy w Europie kompleks bagien i puszcz nieprzekształconych przez działalność człowieka.

Podlasie jest regionem wielokulturowym, wielonarodowościowym, wieloetnicznym i jest najbardziej zróżnicowane pod tym względem na tle pozostałych województw. Od wieków żyli tu wspólnie przedstawiciele różnych narodowości i wyznań: Polacy, Żydzi, Białorusini, Niemcy, Rosjanie, Ukraińcy, Litwini, Tatarzy, wyznawcy katolicyzmu, prawosławia, protestantyzmu, judaizmu i islamu.

Liczne obiekty zabytkowe świadczą o bogatej kulturze ludowej społeczności województwa. Rozwój i ochrona dziedzictwa kulturowego stanowi ważny element w budowie tożsamości regionalnej. Usytuowanie geograficzne oraz położenie peryferyjne w Polsce i na zewnętrznej granicy UE determinują kształtowanie cech regionu takich, jak kapitał przyrodniczo-krajobrazowy czy kapitał społeczny. Warunkują też występowanie zjawisk, które należałoby rozpatrywać wielowymiarowo, tj. w kontekście politycznym, komunikacyjnym, gospodarczym i społecznym.

Liczba ludności

Intensywne zmiany zachodzące w procesach demograficznych, a szczególnie ich konsekwencje dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, rodzą potrzebę przeprowadzania analiz dotyczących ich stanu oraz prognoz na przyszłość. Informacje te służą kształtowaniu i dostosowaniu polityki społecznej do skutków zachodzących przeobrażeń i przeciwdziałaniu występowania niekorzystnych zjawisk społecznych.

Wyniki ostatniego Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2011 r. wykazały, że ludność faktycznie zamieszkała w województwie podlaskim liczyła 1 202,4 tys. osób, tj. o 0,1 p. proc. mniej w porównaniu z poprzednim NSP. Pod względem liczby mieszkańców województwo podlaskie uplasowało się na 14 miejscu w Polsce. Mniejszą liczebność zanotowano tylko w województwach opolskim i lubuskim. W okresie 2013-2017 populacja województwa podlaskiego zmniejszyła się o ponad 10 tys. osób. W 2019 r. utrzymał się spadek liczby ludności w ujęciu rocznym. Jak wynika z danych GUS, w roku 2019 region zamieszkiwało 1 178,4 osób (o 3180 mniej niż w 2018 r.), co stanowiło 3,1% populacji Polski.[4] W stosunku do ostatniego NSP, odnotowano spadek zarówno w przypadku liczby kobiet, jak i mężczyzn. Wyniósł on odpowiednio 1,9 i 2,2 p. proc.

[4] Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Notatka informacyjna - Informacja o sytuacji demograficznej województwa podlaskiego w 2019 r.*, https://bialystok.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/ludnosc/notatka-informacyjna-informacja-o-sytuacji-demograficznej-wojewodztwa-podlaskiego-w-2019-r-,8,4.html (dostęp 15.09.2020 r.).

Wykres 1. Liczba ludności w województwie podlaskim według płci (dane na dzień 31 XII)

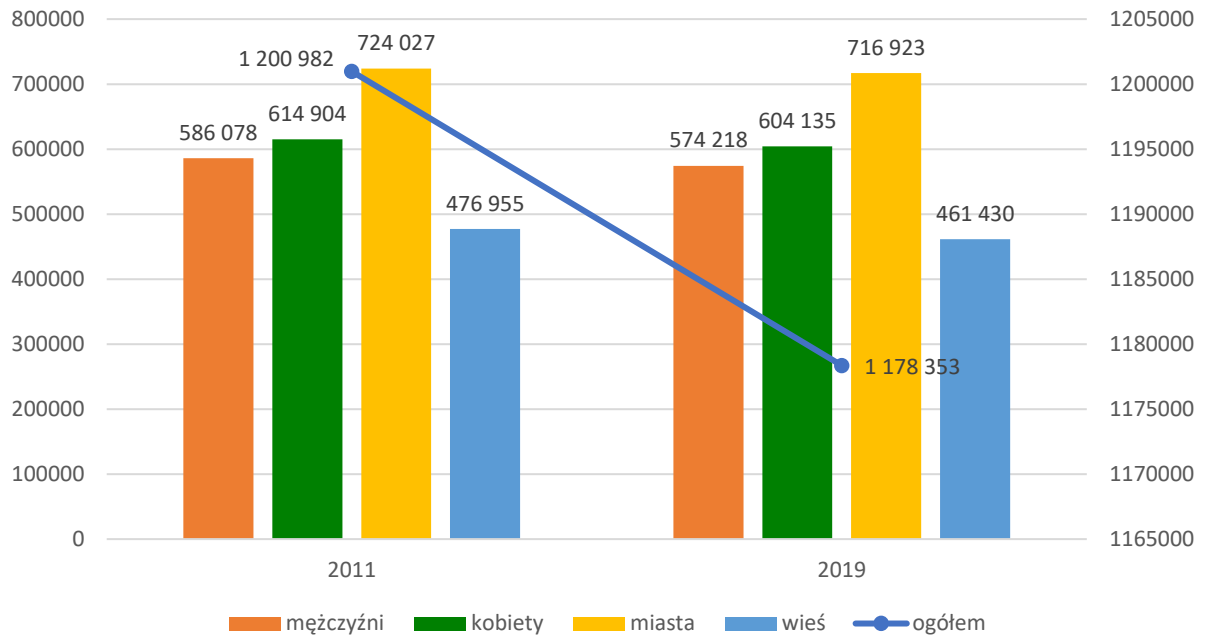

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS dotyczących stanu ludności, Bank Danych Lokalnych, https://bdl.stat.gov.pl/BDL/pomoc/stanzasilenia?active=2# (dostęp 31.08.2020 r.).

Ludność miejska w 2019 r. obejmowała 716 923 osób i stanowiła 60,8% ogółu mieszkańców regionu. W Polsce udział ludności zamieszkującej w miastach ukształtował się na zbliżonym poziomie i wyniósł 60,0%. Wskaźnik urbanizacji w województwie podlaskim przyjął tę samą wartość co przed rokiem, ale był o 0,8 p. proc. wyższy niż 9 lat wcześniej. W końcu 2019 r. tereny wiejskie w województwie podlaskim zamieszkiwało 461 430 osób. Odsetek ludności wiejskiej (wskaźnik ruralizacji) osiągnął poziom 39,2% i był niższy niż średnia w kraju, która wynosiła 40,0%. W porównaniu z rokiem 2018 analizowany wskaźnik w województwie podlaskim nie zmienił swojej wartości. Obniżył się natomiast o 0,8 p. proc. w stosunku do stanu w końcu 2010 r.[5]

Tabela 3. Ludność województwa podlaskiego według płci i współczynnika feminizacji w latach 2017-2019

Wyszczególnienie	31 XII 2017 r.	31 XII 2018 r.	31 XII 2019 r.
Ludność - ogółem	**1 184 548**	**1 181 533**	**1 178 353**
Ludność - miasta	719 151	718 272	716 923
Ludność - wieś	465 397	463 261	461 430
Mężczyźni - ogółem	**577 406**	**575 870**	**574 218**
Mężczyźni - miasta	342 168	341 750	340 982
Mężczyźni - wieś	235 238	234 120	233 236

[5] Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego 2020*, Białystok 2020, s. 67.

Kobiety - ogółem	**607 142**	**605 663**	**604 135**
Kobiety - miasta	376 983	376 522	375 941
Kobiety - wieś	230 159	229 141	228 194
Współczynnik feminizacji - ogółem	**105,1**	**105,2**	**105,2**
Współczynnik feminizacji - miasta	110,2	110,2	110,3
Współczynnik feminizacji - wieś	97,8	97,9	97,8

Źródło:http://swaid.stat.gov.pl/Demografia_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_DEM_1.aspx (dostęp na dzień 15.08.2020 r.).

Struktura ludności według płci w województwie podlaskim od kilku lat nie ulega większym zmianom. W ogólnej liczbie mieszkańców nieznacznie przeważają kobiety, których odsetek w końcu 2019 r. wyniósł 51,3%. W Polsce sytuacja w tym zakresie jest podobna, kobiety stanowią bowiem 51,6% ogółu ludności. Współczynnik feminizacji (liczba kobiet na 100 mężczyzn) ukształtował się na poziomie notowanym w latach poprzednich, osiągając w regionie wartość 105 (miasta -110, wieś – 98), zaś w Polsce – 107. Omawiany współczynnik wykazuje zróżnicowanie przestrzenne na terenie województwa. W 2019 r. najwyższą jego wartość zaobserwowano w mieście Białystok, gdzie na 100 mężczyzn przypadało 113 kobiet. Największą liczbę mężczyzn w stosunku do kobiet stwierdzono w trzech powiatach województwa, przy czym maksymalną w powiecie suwalskim (na 100 mężczyzn przypadało 96 kobiet).[6]

Gęstość zaludnienia

Średnia gęstość zaludnienia (liczba osób przypadająca na 1 km^2) w 2019 r. wyniosła w województwie 58 (w Polsce 123) i kształtowała się na poziomie nieco niższym niż rok wcześniej (59) oraz w końcu 2010 r. (60). Wskaźnik ten wykazywał znaczne zróżnicowanie przestrzenne na terenie województwa – nadal najwyższy notowano w Białymstoku i Łomży (odpowiednio 2 913 i 1 927 osób na 1 km^2), zaś najniższy w powiecie sejneńskim (23 osoby na 1 km2) i hajnowskim (26 osób na 1 km^2).[7]

[6] Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej…* op. cit, s. 67.
[7] Ibidem.

Wykres 2. Ludność województwa podlaskiego według gęstości zaludnienia w latach 2017-2019

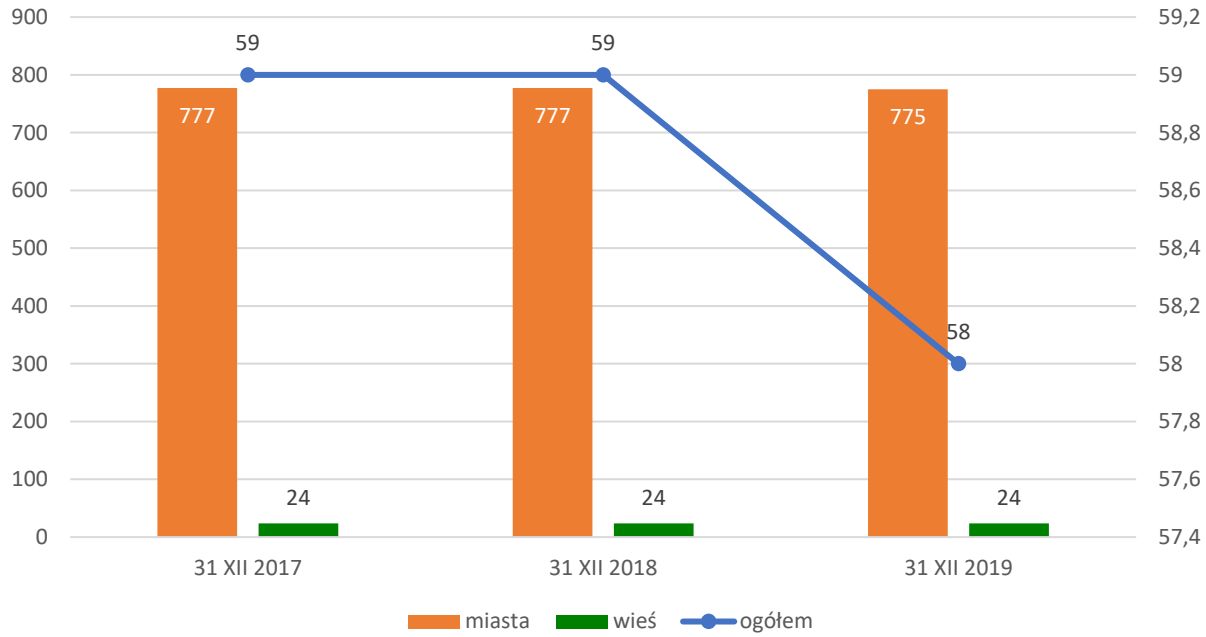

Źródło:http://swaid.stat.gov.pl/Demografia_dashboards/Raporty_predefiniowane/RAP_DBD_DEM_1.aspx (dostęp na dzień 15.08.2020 r.).

Struktura ludności według wieku

Dokonując analizy struktury ludności według ekonomicznych grup wieku, można zaobserwować zmniejszenie udziału ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej populacji mieszkańców województwa podlaskiego, a zwiększenie odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym. Udział dzieci i młodzieży w wieku 0–17 lat w ogólnej liczbie ludności regionu w końcu 2019 r. uplasował się na poziomie 17,5% (w Polsce – 18,1%). Był to wzrost o 0,1 p. proc. w stosunku do zanotowanego w końcu 2018 r., ale spadek o 1,5 p. proc. w odniesieniu do stanu z końca 2010 r. Odsetek ludności w wieku produkcyjnym (kobiety w wieku 18–59 lat, mężczyźni w wieku 18–64 lata) wyniósł 61,0% (w kraju – 60,0%). Wartość ta zmniejszyła się o 0,7 p. proc. w porównaniu z zanotowaną w 2018 roku oraz o 2,6 p. proc. w stosunku do stanu w sprzed dekady. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym (kobiety – 60 lat i więcej, mężczyźni – 65 lat i więcej) w ogólnej populacji mieszkańców województwa podlaskiego ukształtował się na poziomie 21,5% (w Polsce – 21,9%). W tym przypadku wartość zwiększyła się o 0,6 p. proc. w odniesieniu do stanu z 2018 r. oraz o 4,1 p. proc. w porównaniu z danymi stwierdzonymi w dniu 31 grudnia 2010 r.[8]

[8] Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej…* op. cit. s. 68.

Wykres 3. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku (stan w dniu 31 grudnia 2019 r.)

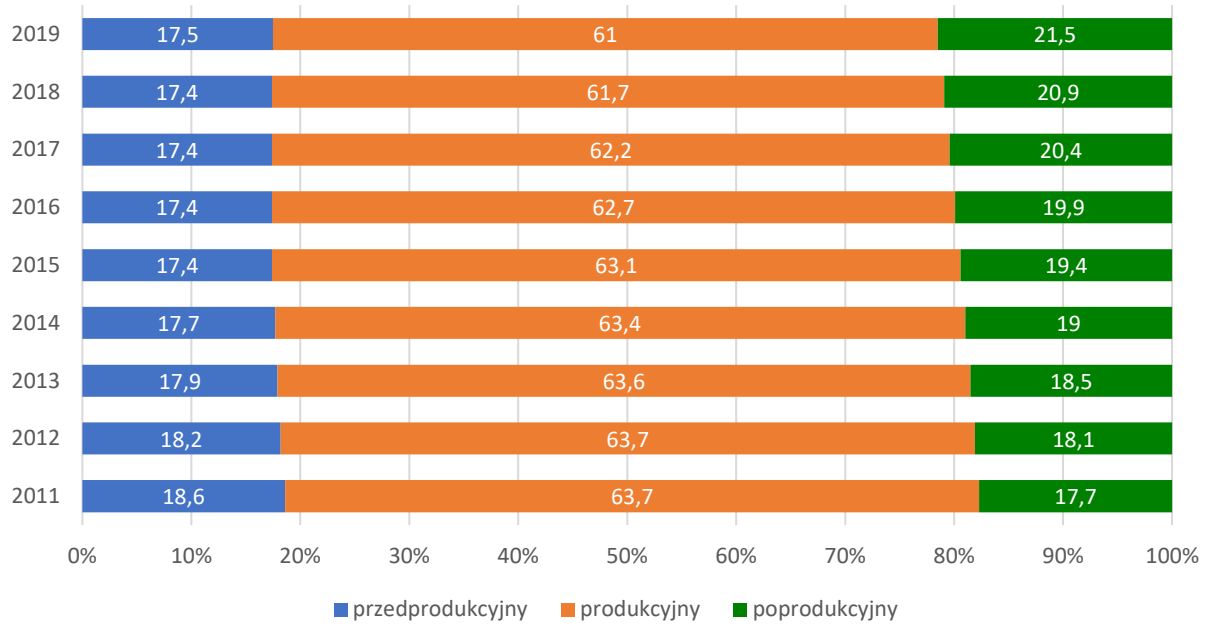

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS dotyczących ludności, Bank Danych Lokalnych… op. cit.

Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku w poszczególnych powiatach województwa podlaskiego była zróżnicowana. Najmniej korzystna sytuacja, jak ujawnia Urząd Statystyczny w Białymstoku, wystąpiła w powiecie hajnowskim. W końcu 2019 r. zaobserwowano tu bowiem najmniejszy udział ludności w wieku przedprodukcyjnym (14,3%) oraz największy udział osób w wieku poprodukcyjnym (28,7%) w całkowitej liczbie mieszkańców powiatu. Najwyższy odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym zamieszkuje w powiecie suwalskim (19,1%), a najniższy udział osób w wieku poprodukcyjnym stwierdza się w powiecie łomżyńskim (18,7%).[9]

Ruch naturalny

W roku 2019 zanotowano 11 342 urodzenia żywe, tj. o 448 (o 3,8%) mniej niż rok wcześniej. Liczba urodzeń żywych przypadająca na 1000 osób wyniosła 9,6 (w 2018 r. – 10,0) i była niższa o 0,2 p. proc. w porównaniu ze średnią krajową. Współczynnik urodzeń był wyższy w miastach niż na wsi i ukształtował się na poziomie odpowiednio 10,2 oraz 8,7. Największe natężenie urodzeń stwierdzono w mieście Białystok (11,1), a najmniejsze w powiecie sokólskim (7,4). Wśród gmin regionu najwięcej urodzeń w przeliczeniu na 1000 osób zanotowano w gminie wiejskiej Wysokie

[9] Ibidem.

Mazowieckie (14,4), zaś najniższy współczynnik urodzeń w gminie wiejskiej Szudziałowo (2,8).

W 2019 r. zmarło 12 501 osób, tj. o 468 (o 3,6%) mniej niż w roku poprzednim. Liczba zgonów przypadająca na 1000 mieszkańców wyniosła 10,6 (w 2018 r. – 11,0). „Współczynnik umieralności w miastach ukształtował się na poziomie 9,4, a na wsi osiągnął wartość 12,5. W 2019 r. odnotowano ujemny przyrost naturalny ludności. Wyniósł on minus 1 159 (rok wcześniej – minus 1 179). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców województwa (podobnie jak przed rokiem) ukształtował się na poziomie minus 1,0, przy czym w miastach przyjął wartość 0,8, a na wsi – minus 3,8".[10] Najwyższa wartość współczynnika umieralności wystąpiła w powiecie hajnowskim (16,7), zaś najniższa w mieście Łomża (7,6). Analizując jego wartość w poszczególnych gminach województwa, najwyższą stwierdzono w gminie wiejskiej Czyże (29,1), najniższą natomiast w gminie miejsko-wiejskiej Wasilków (6,8).[11]

Tabela 4. Dane o ludności w województwie podlaskim w latach 2000-2019

Wyszczególnienie	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Ludność (stan na dzień 31 XII)	1210688	1199689	1203448	1188800	1186625	1184548	1181533	1178353
Małżeństwa	6471	6498	7003	6061	6279	5912	5956	5560
Urodzenia żywe	12080	11009	11928	10825	11373	12054	11790	11342
Zgony	11802	11854	11814	12302	12271	12526	12969	12501
Przyrost naturalny	278	-845	114	-1477	-898	-472	-1179	-1159
Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały	-1592	-1941	-1516	-2244*	-1287	-1701	-2014	-2032

*Do obliczenia salda wykorzystano dane o migracjach wewnętrznych za 2015 r. i migracjach zagranicznych za 2014 r.
Źródło: Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Informacja o sytuacji demograficznej województwa podlaskiego w 2019 r.*, https://bialystok.stat.gov.pl/opracowania… op. cit.

Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały wyniosło w roku 2019 minus 2 032 (rok wcześniej – minus 2 014), a w przeliczeniu na 1000 osób osiągnęło poziom taki sam, jak w roku poprzednim, tj. minus 1,7 (w miastach – minus 2,6, na wsi – minus 0,3).[12] W 2019 r., podobnie jak w poprzednich latach, zanotowano ujemne ogólne saldo migracji ludności na pobyt stały. Saldo migracji zagranicznych przyjęło natomiast wartość dodatnią.

[10] https://bialystok.stat.gov.pl/opracowania-biezace... op. cit.
[11] Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej…* op. cit. , s. 71-72.
[12] https://bialystok.stat.gov.pl/opracowania-biezace... op. cit.

Małżeństwa i współczynnik dzietności

Jedna trzecia mieszkańców województwa podlaskiego jest stanu wolnego (29,5%), ponad połowa posiada małżonka (54,9%), 4,6% mieszkańców jest po rozwodzie, a 9,8% pozostaje we wdowieństwie. W roku 2019 zarejestrowano 5 560 nowo zawartych małżeństw, tj. o 396 (o 6,6%) mniej niż w roku 2018. Współczynnik małżeństw (liczba nowo zawartych małżeństw na 1000 osób) przyjął wartość 4,7 (w 2018 r. – 5,0), przy czym był niższy w miastach niż na wsi (odpowiednio 4,5 i 5,0).[13] Jest to wartość porównywalna do średniej dla kraju, która wynosi 4,8. W tym samym okresie odnotowano 2 086 rozwodów, co stanowiło 1,8 rozwodów przypadających na 1000 mieszkańców (w 2018 r. - 1,5). Wskaźnik rozwodów w województwie podlaskim przyjął wartość nieznacznie wyższą od krajowej (1,7). W 2019 roku w województwie podlaskim sądy orzekły 62 separacje, czyli o 10 (o 19,2%) więcej niż przed rokiem, ale aż o 43 (o 41,0%) mniej niż przed dekadą. Miało miejsce także zniesienie 11 przypadków separacji (w kraju – 258), tj. o 2 więcej niż przed rokiem i dziewięć lat wcześniej.[14]

Wykres 4. Małżeństwa i rozwody w województwie podlaskim w latach 2017-2019

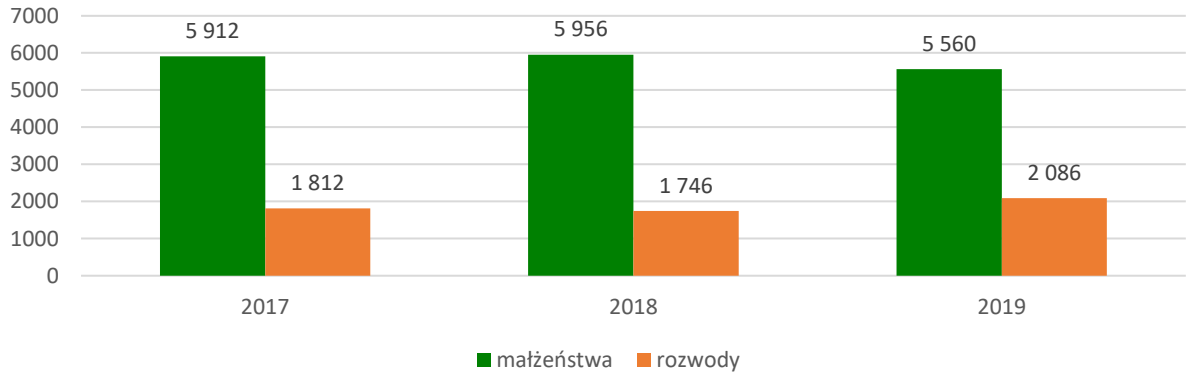

Źródło: opracowano na podstawie danych GUS dotyczących ludności, Bank Danych Lokalnych… op. cit.

W roku 2019 w województwie podlaskim współczynnik dzietności wyniósł 1,37 i był niższy niż średnia w kraju (1,42). Jego wartość była nieznacznie mniejsza od zanotowanej rok wcześniej (1,39), ale jednocześnie zauważalnie wyższa niż w okresie sprzed dekady (1,31). Jako korzystną dla stabilnego rozwoju demograficznego i gwarantującą prostą zastępowalność pokoleń, przyjmuje się wartość między 2,10 a 2,15.[15]

[13] Ibidem.
[14] Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej…* op. cit., s. 71.
[15] Ibidem, s. 73.

Indeks starości demograficznej

Niezmiennie od wielu lat rośnie w województwie podlaskim liczebność grupy osób w wieku 65 lat i więcej. Udział tej subpopulacji w ogólnej liczbie ludności, określany mianem wskaźnika starości demograficznej, na koniec roku 2019 osiągnął poziom 17,8% (w 2018 r. – 17,3%; w 2011 r. – 14,6%). W Polsce w omawianym roku wskaźnik ten ukształtował się na nieco wyższym poziomie niż w województwie i osiągnął wartość 18,1%. W końcu 2019 r. w województwie podlaskim indeks starości wynosił 121 i przewyższał zanotowaną średnią w kraju wynoszącą 118. W naszym regionie najkorzystniejsza sytuacja w ciągu ostatniej dekady wystąpiła w końcu 2010 r., gdy na 100 osób poniżej 15 roku życia przypadało 97 osób w wieku 65 lat i więcej. W kolejnych latach indeks starości systematycznie wzrastał osiągając w końcu grudnia 2018 r. wartość 119. Indeks starości jest relacją pokoleniową dziadków i wnuków, tj. określającą liczbę osób w wieku 65 lat i więcej przypadającą na 100 osób w wieku 0–14 lat.[16]

Zagrożenie ubóstwem

W obliczeniach zasięgu ekonomicznego ubóstwa w Polsce, prowadzonych na podstawie analizy budżetów gospodarstw domowych, uwzględnia się trzy różne progi, mianowicie granicę ubóstwa skrajnego, relatywnego oraz tzw. ustawową granicę ubóstwa. Jak wynika z informacji Głównego Urzędu Statystycznego, po zaobserwowanym w latach 2015-2017 stopniowym zmniejszaniu się zasięgu ubóstwa ekonomicznego, w 2018 r. nastąpiło zahamowanie tej pozytywnej tendencji. W zależności od przyjętej granicy, zasięg ubóstwa kształtował się wówczas na zbliżonym lub nieco wyższym poziomie niż w 2017 r. W roku 2019 odnotowano natomiast niewielki spadek zasięgu wszystkich trzech rodzajów ubóstwa (od 1,2 do 1,9 p. proc.).[17]

[16] Ibidem, s. 69.
[17] Główny Urząd Statystyczny, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce…* op. cit., s. 1.

Wykres 5. Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 2016-2019 (w % osób w gospodarstwach domowych)

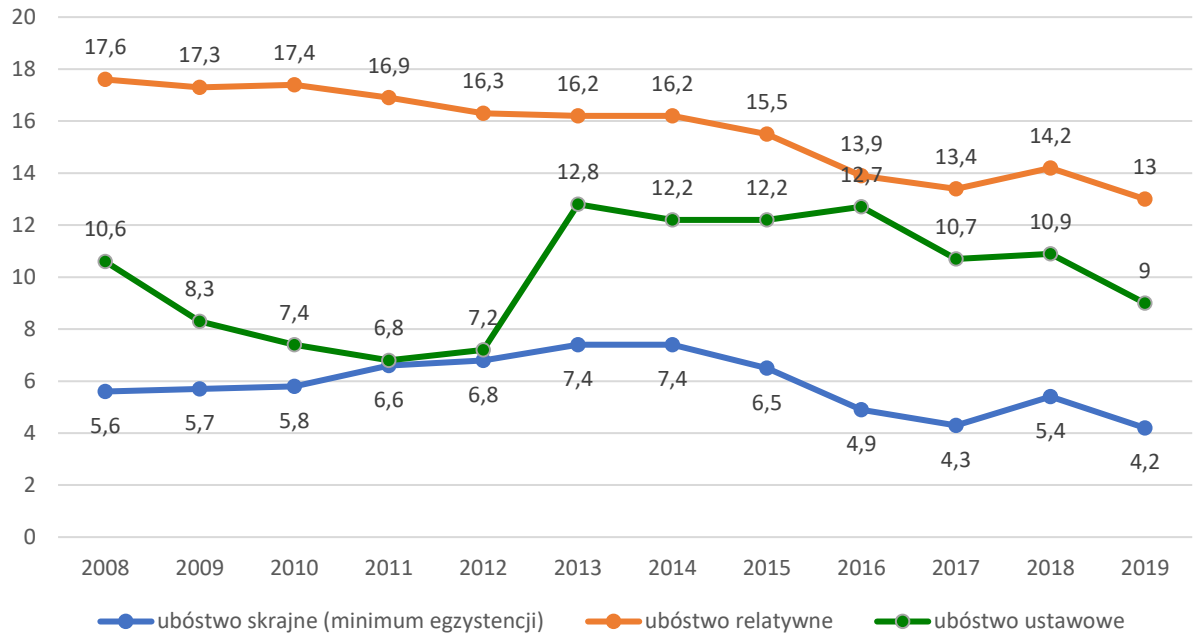

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2019 roku. Informacje sygnalne*, s. 1, https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2019-roku,14,7.html (dostęp 15.09.2020 r.).

Dokonując interpretacji danych dotyczących zróżnicowania zasięgu ubóstwa należy pamiętać, że w praktyce mamy do czynienia nie z jedną jego determinantą, ale ze współwystępowaniem wielu czynników jednocześnie. Zaliczamy do nich m.in.: aktywność ekonomiczną członków gospodarstw domowych, ich status na rynku pracy, wiek czy poziom wykształcenia.

Ubóstwo w różnym stopniu dotyka poszczególne grupy ludności. W ciągu ostatnich kilku lat Główny Urząd Statystyczny nie odnotował jednak istotnych zmian w społecznej mapie zagrożenia ubóstwem skrajnym w Polsce.[18] Szczególnie narażone na ubóstwo skrajne w 2019 r. były gospodarstwa domowe:

- utrzymujące się głównie z tzw. niezarobkowych źródeł, w tym przede wszystkim ze świadczeń społecznych innych niż emerytury i renty (10,9%);
- rolników (9,8%);
- rencistów (6,3%);
- osób mających niski poziom wykształcenia (co najwyżej gimnazjalne - 10,1% oraz zasadnicze zawodowe - 6,4%);

[18] Ibidem, s. 2-3.

- posiadające w swoim składzie osobę z orzeczeniem o niepełnosprawności (6,5%);
- z co najmniej trojgiem dzieci na utrzymaniu (5%);
- zamieszkujące na wsi (7,5%).

W 2019 r. najniższe stopy ubóstwa skrajnego ze względu na główne źródło utrzymania odnotowano wśród gospodarstw domowych utrzymujących się z pracy na własny rachunek (2,4%), z wykształceniem wyższym głowy rodziny (11%), 1-osobowych (1,3%), bez dzieci (1,1%) lub z jednym dzieckiem na utrzymaniu (1%) oraz zamieszkujących w dużych miastach (od 200 do 500 tys. – 1,4%; powyżej 500 tys. 1%).[19]

Podstawę wyznaczania granicy ubóstwa skrajnego stanowi minimum egzystencji szacowane przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. Kategoria ta wyznacza bardzo niski poziom zaspokojenia potrzeb, a konsumpcja poniżej tego pułapu utrudnia przeżycie i stanowi zagrożenie dla psychofizycznego rozwoju człowieka. W 2019 r. stopa ubóstwa skrajnego w województwie podlaskim była równa 7%, czyli o 0,5 p. proc. mniej niż w 2018 r.

Uwzględnienie tzw. granicy ustawowej wskazuje na grupę osób, które zgodnie z obowiązującymi przepisami są potencjalnie uprawnione do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej. W 2019 r. zasięg ubóstwa ustawowego w województwie podlaskim wynosił 15,7%, czyli o 0,2 p. proc. mniej niż w 2018 r.

Zastosowanie relatywnej granicy ubóstwa na poziomie 50% kwoty, którą przeciętnie miesięcznie wydają gospodarstwa domowe w Polsce, umożliwia wyodrębnienie tych rodzin i osób, których poziom konsumpcji znacząco odbiega od poziomu przeciętnego. W 2019 r. ubóstwa relatywnego doświadczało 21,8% osób w gospodarstwach domowych w województwie podlaskim. Wartość ta była niższa dokładnie o 1 p. proc. niż w roku poprzednim.

[19] Ibidem, s. 2-5.

Wykres 6. Wskaźniki zasięgu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2016-2019 (w % osób w gospodarstwach domowych)

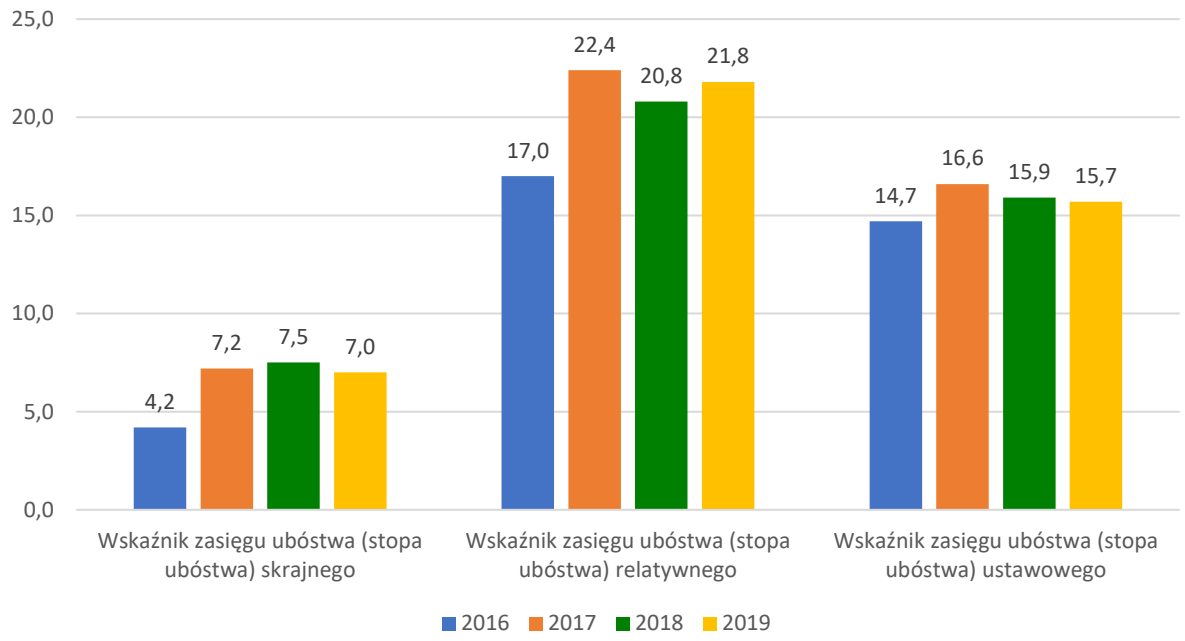

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS, *Aneks do opracowania sygnalnego „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2019 r.”*, s. 7, https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2019-roku,14,7.html (dostęp 15.09.2020 r.).

Oprócz wskaźników zasięgu ubóstwa ekonomicznego, GUS oblicza i publikuje także wskaźniki zasięgu sfery niedostatku, które są oparte na wysokości minimum socjalnego obliczanego przez IPiSS. Jest to zatem odrębna kategoria społeczno-ekonomiczna wykorzystywana w analizach jakości życia i wykluczenia społecznego i nie należy jej utożsamiać z ubóstwem ekonomicznym. Z danych z roku 2019 wynika, że zasięg sfery niedostatku wyniósł w Polsce 39,4% i był o niecałe 2 p. proc. niższy niż w 2018 r. W województwie podlaskim uplasował się na poziomie 53,9% w porównaniu z wartością 50% w roku 2018 i 52,7% w roku 2017.[20] Skala niedostatku była zróżnicowana. Doświadczały go najczęściej te same grupy gospodarstw domowych, jak w przypadku poziomu ubóstwa skrajnego.

W badaniach dotyczących określenia stopnia zagrożenia ubóstwem w powiatach województwa podlaskiego, prowadzonych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, przyjęto takie zmienne pozwalające scharakteryzować skalę zjawiska, jak: dochody budżetów powiatów w przeliczeniu na 1 mieszkańca, przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w m^2 na 1 osobę, liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu ubóstwa w przeliczeniu na 1000 mieszkańców,

[20] GUS, *Aneks do opracowania sygnalnego „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce*… op. cit., s. 13.

liczba osób w rodzinach niepełnych objętych pomocą społeczną na 1000 mieszkańców, udział osób bezrobotnych zarejestrowanych w ogólnej liczbie ludności w wieku produkcyjnym oraz przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto. Aby określić dokładny poziom zagrożenia ubóstwem, wartości liczbowe zmiennej syntetycznej zostały podzielone na pięć przedziałów określających nasilenie zagrożenia ubóstwem (< 0,59 – 0,94 bardzo niski, < 0,24 – 0,59 niski, < minus 0,12 – 0,24 umiarkowany, < minus 0,47 – minus 0,12 wysoki, < minus 0,82 – minus 0,47 bardzo wysoki).

Tabela 5. Ranking powiatów województwa podlaskiego ze względu na stopień zagrożenia ubóstwem w roku 2018

Powiat	Wartość zmiennej syntetycznej 2018	Miejsce w rankingu 2018	Stopień zagrożenia ubóstwem 2018
m. Białystok	0,94	1	bardzo niski
bielski	0,87	2	bardzo niski
wysokomazowiecki	0,58	3	bardzo niski
hajnowski	0,23	6	niski
m. Łomża	0,38	4	niski
łomżyński+	0,27	5	niski
augustowski	0,10	8	umiarkowany
suwalski	-0,06	10	umiarkowany
białostocki	0,14	7	umiarkowany
m. Suwałki	0,03	9	umiarkowany
zambrowski	-0,20	13	wysoki
moniecki	-0,16	12	wysoki
siemiatycki	-0,14	11	wysoki
sejneński	-0,55	14	bardzo wysoki
sokólski	-0,69	15	bardzo wysoki
kolneński	-0,70	16	bardzo wysoki
grajewski	-0,81	17	bardzo wysoki

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Analiza poziomu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2017-2018*, Białystok 2019 s. 28.

Z badań z 2018 r. wynika, że najmniejszym stopniem zagrożenia ubóstwem w skali województwa były, analogicznie jak w roku 2017, miasto Białystok (wartość 0,88 w 2017 r.) oraz powiat bielski (wartość 0,76 w 2017 r.). Najwyższy wskaźnik zanotowano

natomiast w powiecie grajewskim (wartość minus 0,84 w 2017 r.) i kolneńskim (wartość minus 0,69 w 2017 r.).

Na podstawie wyżej wymienionych danych można wnioskować, iż skala ubóstwa jest zdecydowanie wysoka, zaś warunki życia mieszkańców, osiągane przez nich dochody oraz ich sytuacja na rynku pracy i konieczność korzystania z instytucji pomocy społecznej, mogą świadczyć o bardzo trudnym położeniu znacznej części gospodarstw domowych zlokalizowanych na terytorium województwa podlaskiego.

Rozdział III. Diagnoza obszarów polityki społecznej w województwie podlaskim

3.1. Polityka rodzinna

Rozwiązania komplementarne dotyczące wspierania rodzin przeżywających trudności życiowe związane z opieką i wychowaniem dzieci, a także formy sprawowania pieczy zastępczej reguluje ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Jej nadrzędnym celem jest zapewnienie dziecku stabilnego środowiska wychowawczego oraz optymalne wsparcie rodziny w dążeniu i powrocie do prawidłowego funkcjonowania.

Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym stanowi prymat wobec ingerencji i umieszczaniu dzieci w środowiskach zastępczych. Intencją działań podejmowanych w ramach systemu wspierania rodziny jest dążenie do prawidłowego funkcjonowania rodziny i zapewnienia dziecku stabilnego środowiska wychowawczego, zaś w sytuacji koniecznego, okresowego umieszczenia go w pieczy zastępczej - podjęcie pracy na rzecz jego możliwie szybkiego powrotu do własnej rodziny. Rozwój kapitału społecznego oraz podniesienie jego jakości, a także wzrost aktywności i zasobności mieszkańców, zasygnalizowane w „Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030", wymagają zwrócenia uwagi szczególnej na aspekt wzmocnienia i zapewnienia warunków do prawidłowego realizowania funkcji przez podlaskie rodziny stanowiące jeden z elementów struktury społeczności regionu.

Cele i działania realizowane są w oparciu o „Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim na lata 2019-2023" (Załącznik do Uchwały Nr VIII/84/19 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 24 kwietnia 2019 r.) będący integralną częścią strategii rozwoju województwa. Zadanie samorządu województwa wynika z art. 183 ust. 3 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Charakterystyka systemu wspierania rodziny

Wspieranie rodziny i systemu pieczy zastępczej jest jedną z form pomocy społecznej, w ramach której udzielane są zarówno świadczenia o charakterze pieniężnym, jak i niepieniężnym. Jak wynika z dokumentu „Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w województwie podlaskim" (OZPS), jednostki pomocy społecznej przyznały w roku 2019 świadczenia łącznie 48 864 osobom. Stanowi to 56,1% ogółu osób, którym udzielono

pomocy i wsparcia. Aż 26 221 z nich to beneficjenci korzystający ze świadczeń pomocy społecznej długotrwale (53,7%). Dane statystyczne wskazują, że w roku 2019 liczba świadczeniobiorców pomocy społecznej spadła w stosunku do roku poprzedniego o 6%.[21]

Najwięcej osób, które skorzystały w 2019 roku ze wsparcia instytucji pomocy społecznej (OPS i PCPR) zamieszkiwało w mieście Białystok oraz w powiatach: białostockim, sokólskim, bielskim, augustowskim i wysokomazowieckim. Najmniej beneficjentów zanotowano wśród mieszkańców powiatów: sejnieńskiego, zambrowskiego, kolneńskiego oraz siemiatyckiego.

Tabela 6. Świadczenia pieniężne i niepieniężne przyznane osobom i rodzinom w latach 2017-2019

	2017			2018			2019		
	OPS	PCPR	ogółem	OPS	PCPR	ogółem	OPS	PCPR	ogółem
Osoby i rodziny z przyznanymi świadczeniami									
Liczba osób	56 597	1 367	57 964	51 621	415	52 036	48 496	368	48 864
w tym: osoby długotrwale korzystające	35 536	505	36 041	32 385	294	32 679	25 928	293	26 221
Liczba rodzin	36 534	1 282	37 816	33 795	355	34 150	31 782	359	32 141
Liczba osób w rodzinach	89 155	1 694	90 849	81 294	635	81 929	74 457	494	74 951
Osoby i rodziny z przyznanymi świadczeniami pieniężnymi									
Liczba osób	33 256	1 006	34 262	45 201	-	45 201	40 929	-	40 929
Liczba rodzin	29 259	946	30 205	.	-	.	.	-	.
Liczba osób w rodzinach	63 385	1 212	64 597	.	-	.	.	-	.
Osoby i rodziny z przyznanymi świadczeniami niepieniężnymi									
Liczba osób	2 657	768	27 339	23 801	-	23 801	22 015	-	22 015
Liczba rodzin	1 5452	743	16 195	.	-	.	.	-	.
Liczba osób w rodzinach	54 986	891	55 877	.	-	.	.	-	.

(.) – brak danych; (-) – zjawisko nie występuje.
Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019. Monitoring realizacji Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2020 za rok 2019,* s. 11, http://www.rops-bialystok.pl/rops/?p=16848 (dostęp 01.10.2020 r.).

Najczęstszym powodem korzystania z pomocy społecznej przez podlaskie rodziny jest ubóstwo. W 2019 roku wsparciem z tego powodu objęto 19 108 środowisk rodzinnych, tj. ponad jedną czwartą rodzin korzystających z pomocy i wsparcia na terenie województwa (26,5%). Na dalszych miejscach w hierarchii powodów przyznawania pomocy społecznej znajdowały się w 2019 r.: bezrobocie, długotrwała lub ciężka choroba

[21] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019…* op. cit., s. 11.

oraz niepełnosprawność.[22] Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych jako uzasadnienie korzystania z instytucji pomocy społecznej w latach 2017-2019 dotyczyło odpowiednio 5 179, 5 025 i 4 834 rodzin. Z tytułu potrzeby ochrony macierzyństwa objęto pomocą w tym samym okresie 3 857, 3 784 oraz 3 456 rodzin, zaś z powodu wielodzietności stosownie 2 822, 2 629 i 2 456 środowisk rodzinnych. Sieroctwo jako powód przyznania pomocy dotyczył 39 rodzin w 2017 r., 32 w 2018 r. oraz 37 w 2019 r.

Skuteczność pomocy społecznej należałoby równolegle analizować w oparciu o dane dotyczące stosowania aktywnych form wsparcia, takich jak: praca socjalna, specjalistyczne poradnictwo, interwencja kryzysowa oraz kontrakt socjalny. Kwestiom tym poświęcono uwagę w podrozdziale 3.7. „System pomocy społecznej i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu".

W 2019 roku 1 279 środowisk rodzinnych objętych było wsparciem asystentów rodziny. Jak wynika z danych OZPS, liczebność zatrudnionej kadry w ostatnich latach nieznacznie wzrastała i osiągnęła aktualnie stan 136 asystentów rodziny. W roku 2019 na jednego asystenta przypadało średnio 10 środowisk rodzinnych. Zgodnie z prognozami na lata kolejne, liczba rodzin objętych asystenturą będzie wzrastać.

Wykres 7. Liczba asystentów rodziny w województwie podlaskim w latach 2015-2019

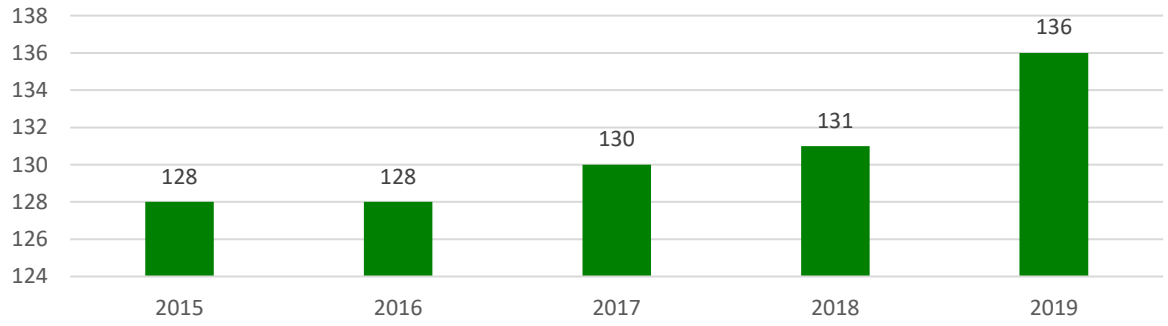

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019…* op. cit., s. 19.

Wsparcie rodzicom przeżywającym trudności w zakresie opieki i wychowania dzieci oferowane jest przez rodziny wspierające. Ich zadaniem jest m. in. udzielanie wskazówek w zakresie pełnienia podstawowych ról społecznych, organizacji czasu wolnego, pomocy w nauce i prowadzenia gospodarstwa domowego, a także racjonalnego wydatkowania środków. W 2018 roku na terenie województwa funkcjonowało 7 rodzin wspierających, tj. o 3 mniej niż w roku 2017. W roku 2019 nie odnotowano aktywności rodzin wspierających.

[22] Ibidem, s. 14.

Istotne znaczenie w sferze opieki i wychowania dzieci przypisuje się także placówkom wsparcia dziennego. Ich zadaniem jest pomoc rodzinom z trudnościami w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, w szczególności poprzez organizowanie dzieciom czasu wolnego, wspieranie ich edukacji szkolnej i rozwoju zainteresowań, a także pracę terapeutyczną.

Wykres 8. Placówki wsparcia dziennego w województwie podlaskim w latach 2015-2019

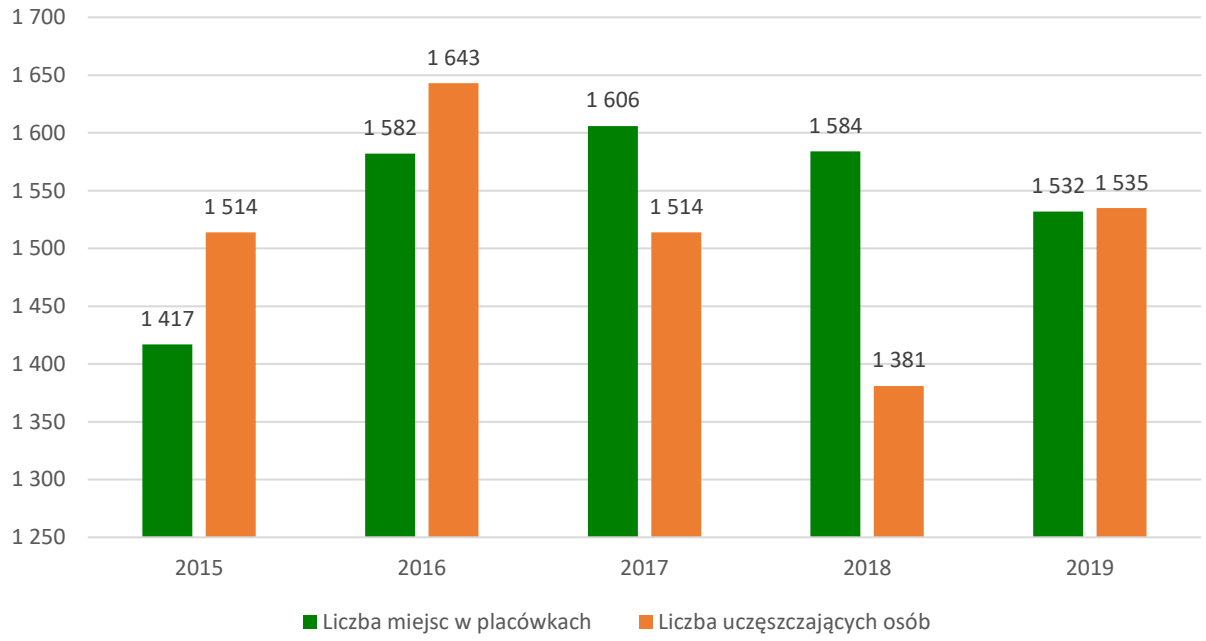

Źródło: opracowanie na podstawie dokumentów „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim" za lata 2015-2019.

Jak wynika z treści powyższego wykresu w roku 2019, w stosunku do roku poprzedniego, nastąpił wyraźny wzrost liczby osób uczęszczających do placówek wsparcia dziennego. W okresie ostatnich trzech lat zauważa się koherencję między pomocą oczekiwaną a rzeczywiście dostępną.

Rodzinna piecza zastępcza

Wspieranie rodziny stanowi zadanie ustawowo przewidziane do realizacji na trzech szczeblach samorządu terytorialnego. Gminy zobowiązane są do tworzenia oraz dbałości o rozwój systemu opieki nad dzieckiem oraz pracy z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu swoich funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Powiatom powierzono czynności związane z organizowaniem i koordynowaniem pieczy zastępczej oraz usamodzielnianiem przebywających w niej pełnoletnich wychowanków. Samorząd

województwa odpowiedzialny jest za prowadzenie Regionalnej Placówki Opiekuńczo-Terapeutycznej oraz Ośrodka Adopcyjnego.

W obszarze systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej powiaty województwa podlaskiego wykazały w 2019 r. funkcjonowanie 924 rodzin zastępczych. Liczbę poszczególnych typów rodzin oraz przebywających w nich dzieci (stan na dzień 31 grudnia 2019 r.) przedstawia poniższa tabela.

Tabela 7. Typy rodzin zastępczych oraz liczba dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej w 2019 roku

Typy rodzin	Liczba rodzin zastępczych w województwie podlaskim	Liczba dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej
Rodziny zastępcze spokrewnione z dzieckiem	591	776
Rodziny zastępcze niezawodowe	268	362
Rodziny zastępcze zawodowe, w tym:	45	151
- rodziny zastępcze specjalistyczne	2	7
- rodziny zastępcze pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	4	8
Rodzinne domy dziecka	14	96
Ogółem	**924**	**1 400**

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019…* op. cit., s. 21.

W 2019 r., w stosunku do roku poprzedniego, zbiorowość rodzin zastępczych wzrosła ogółem o 37 podmioty. Progresję zauważa się w przypadku rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem (568 w 2018 r.), rodzin zastępczych niezawodowych (254 w 2018 r.), rodzin zastępczych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego (2 w 2018 r.) oraz rodzinnych domów dziecka (9 w 2018 r.). W latach 2018-2019 liczba rodzin zastępczych specjalistycznych była stała, zmalała natomiast o 7 ilość rodzin zastępczych zawodowych. Szczegółowe dane GUS dotyczące liczebności rodzin zastępczych w województwie podlaskim zobrazowano w poniższej tabeli.

Tabela 8. Liczba rodzin zastępczych według powiatów w 2019 roku

Powiat	Rodziny zastępcze spokrewnione	Rodziny zastępcze niezawodowe	Rodziny zastępcze zawodowe	Rodziny zastępcze zawodowe specjalistyczne	Rodziny zastępcze zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	Rodzinne domy dziecka
augustowski	39	28	5	0	0	2
białostocki	64	28	0	0	1	0
bielski	30	9	1	0	0	0
grajewski	13	6	1	0	0	0
hajnowski	38	9	0	0	0	4
kolneński	8	5	0	0	0	0
łomżyński	15	11	6	0	0	0
moniecki	16	7	0	0	0	1
sejneński	20	9	4	0	0	0
siemiatycki	18	8	0	0	0	0
sokólski	37	25	0	0	0	1
suwalski	28	24	5	0	0	0
wysokomazowiecki	18	10	2	0	0	0
zambrowski	9	4	1	0	0	0
m. Białystok	136	53	6	2	2	5
m. Łomża	24	12	5	0	1	0
m. Suwałki	78	20	9	0	0	1
Ogółem	**591**	**268**	**45**	**2**	**4**	**14**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Ośrodka Adopcyjnego w Białymstoku oraz GUS dotyczących rodzin zastępczych, Bank Danych Lokalnych… op. cit.

W roku 2019 w województwie podlaskim funkcję koordynatora pieczy zastępczej pełniło 51 osób. W stosunku do 2018 r. ich liczba wzrosła o 1 osobę, zaś w odniesieniu do roku 2017 o 4 osoby.

Rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej, stworzenie jak najbardziej zindywidualizowanych warunków w instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz rozwinięcie profilaktyki nakierowanej na pozostanie dziecka w rodzinie biologicznej są głównymi wyznacznikami deinstytucjonalizacji. W roku 2017 stopień deinstytucjonalizacji w skali ogólnopolskiej osiągnął poziom 62%, co stanowiło wzrost o 5 p. proc. w stosunku do pierwszej połowy 2012. Stopień deinstytucjonalizacji to wartość sytuowana na kontinuum od 0 do 100%. Najniższy parametr oznacza, iż żadne dziecko z terenu danego powiatu nie zostało umieszczone w pieczy rodzinnej, a najwyższy, że wszystkie dzieci wychowują się rodzinach zastępczych (z wyłączeniem rodzin zastępczych spokrewnionych), rodzinnych domach dziecka lub placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego, a żadne w pieczy instytucjonalnej. W 2017 roku stopień deinstytucjonalizacji dla województwa polskiego osiągnął wartość 65%. W ciągu

najbliższych 20 lat oczekiwanym kierunkiem zmian w Polsce jest wzrost wskaźnika stopnia deinstytucjonalizacji do poziomu 90%.[23]

Instytucjonalna piecza zastępcza

Instytucjonalną pieczę zastępczą tworzą placówki opiekuńczo-wychowawcze zapewniające całodobową opiekę nad dziećmi pochodzącymi z rodzin niewydolnych wychowawczo do ukończenia pełnoletności lub do 25 roku życia w przypadku kontynuacji nauki szkolnej. Ich celem jest zabezpieczenie dobra dziecka w sytuacji braku możliwości umieszczenia go w rodzinnej pieczy zastępczej oraz dążenie do jego reintegracji z rodziną naturalną. Wyróżnia się takie typy placówek, jak: interwencyjne, socjalizacyjne, rodzinne oraz specjalistyczno-terapeutyczne z zastrzeżeniem, że jedna placówka może łączyć jednocześnie kilka z nich.

W latach 2017-2018 na terenie województwa podlaskiego działało 26 placówek opiekuńczo-wychowawczych, które dysponowały 469 miejscami. Na koniec roku 2019 w regionie funkcjonowało 25 placówek opiekuńczo-wychowawczych z liczbą 468 miejsc, w tym 4 placówki typu rodzinnego zlokalizowane na terenie powiatów augustowskiego, białostockiego, bielskiego oraz miasta Białystok.[24] W 2016 roku w ramach zadań samorządu województwa została utworzona Regionalna Placówka Opiekuńczo-Terapeutyczna (RPOT). Przeznaczona jest dla dzieci wymagających szczególnej opieki, które ze względu na stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji oraz nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej. W ramach 21 dostępnych miejsc, w 2019 roku w Regionalnej Placówce Opiekuńczo-Terapeutycznej przebywało 19 dzieci, w tym 8 – w wieku od 1 do 3 lat, 6 – od 4 do 6 lat oraz 5 - od 7 do 13 lat. Dzieci przebywały w placówce głównie ze względu na bezradność rodziców naturalnych w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (14 podopiecznych) i uzależnienia (3 podopiecznych), występowania przemocy w rodzinie (1 podopieczny) i niepełnosprawności co najmniej jednego z rodziców (1 podopieczny). Dla 17 wychowanków umieszczenie w regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej jest pierwszym kontaktem z instytucjonalną pieczą zastępczą (5 z nich trafiło z rodziny biologicznej, 6 z rodziny zastępczej, 6 bezpośrednio ze szpitala).

[23] M. Bitner, J. Luberadzka-Gruca, E. Wojtasińska, A. Skalec, B. Kulig, A. Kwaśniewska-Sadkowska, D. Iwanowski, *Postępy deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Polsce. Raport*, Warszawa 2018, s. 30.
[24] Na podstawie danych sprawozdawczych z Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku, https://puw.bip.gov.pl/prowadzone-rejestry/ (dostęp 15.10.2020 r.).

Jeden podopieczny przebywał wcześniej w placówce socjalizacyjnej typu interwencyjnego, natomiast 1 – w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, dzieci mogą zostać umieszczone w instytucjonalnej formie pieczy zastępczej na podstawie pełnomocnego orzeczenia sądu lub na wniosek opiekuna. Na terenie województwa podlaskiego do placówek opiekuńczo-wychowawczych dzieci najczęściej są przyjmowane na podstawie orzeczeń sądowych. Głównymi przyczynami umieszczania dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej są niewydolność opiekuńczo-wychowawcza rodziców oraz ich uzależnienie, w szczególności od alkoholu.[25]

Ostatnim etapem przebywania młodzieży w pieczy zastępczej jest proces usamodzielnienia. Jego celem nadrzędnym jest przygotowanie osób pełnoletnich do samodzielnego funkcjonowania, a także stworzenie im warunków do właściwej integracji ze środowiskiem. Osobom opuszczającym rodziny zastępcze powiatowe centra pomocy rodzinie udzielają pomocy pieniężnej na kontynuowanie nauki, usamodzielnienie oraz zagospodarowanie. Ze wsparcia finansowego przeznaczonego na kontynuowanie nauki skorzystało w 2019 r. 997 osób, zaś z pomocy pieniężnej na usamodzielnienie 54 pełnoletnich osób opuszczających pieczę zastępczą. Na realizację pierwszego z wymienionych zadań powiatowe centra pomocy rodzinie przeznaczyły 524 205 zł, na drugiego natomiast 235 237 zł. Z formy wsparcia finansowego na zagospodarowanie skorzystało 39 osób (na łączną kwotę 81 733 zł).[26]

Jednym z zadań powiatowych centrów pomocy rodzinie jest także wsparcie pełnoletnich osób opuszczających instytucje, o których mowa w art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej[27]. Ze sprawozdań jednostek powiatowych wynika, że w roku 2019 udzielono go łącznie 35 osobom na ogólną kwotę 162 430 zł, w tym: 5 osobom z tytułu

[25] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej*… op. cit., s. 14.

[26] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku*, Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019…* op. cit., s. 22.

[27] Osoba pełnoletnia opuszczająca dom pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schronisko dla nieletnich, zakład poprawczy, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy, specjalny ośrodek wychowawczy, młodzieżowy ośrodek socjoterapii zapewniający całodobową opiekę i młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zwana dalej „osobą usamodzielnianą", zostaje objęta pomocą mającą na celu jej życiowe usamodzielnienie i integrację ze środowiskiem przez pracę socjalną, a także pomocą:
1) pieniężną na usamodzielnienie;
2) pieniężną na kontynuowanie nauki;
3) w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym;
4) w uzyskaniu zatrudnienia;
5) na zagospodarowanie – w formie rzeczowej.

usamodzielnienia (17 630 zł), 30 osobom na kontynuowanie nauki (130 413 zł) oraz 5 osobom na zagospodarowanie (14 387 zł). Jedna osoba mogła skorzystać z kilku form wsparcia równocześnie.

Wykres 9. Liczba osób objętych wsparciem PCPR z tytułu usamodzielnienia w 2019 roku

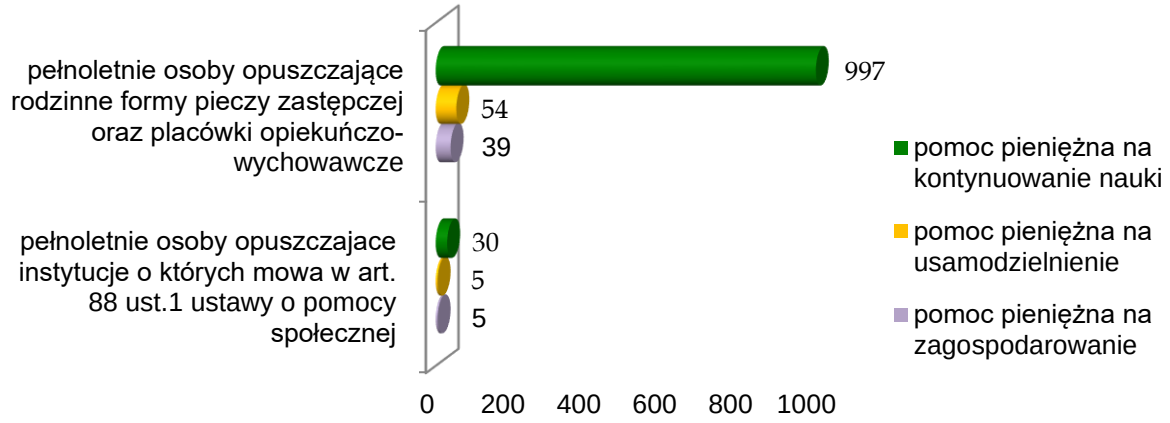

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019…* op. cit., s. 22.

W roku 2019 rodzinne formy pieczy zastępczej opuściło 57 pełnoletnich osób, natomiast placówki opiekuńczo-wychowawcze – 39. Łączna wartość udzielonego wsparcia wyniosła 841 175 zł.

Przygotowaniem rodziny do adopcji w województwie podlaskim zajmuje się Ośrodek Adopcyjny prowadzony przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku w ramach zadania zleconego z zakresu administracji rządowej. Ośrodek posiada siedzibę w Białymstoku oraz zamiejscowe stanowisko w Łomży. Jego działania koncentrują się na prowadzeniu procedur przysposobienia oraz przygotowaniu osób zgłaszających wolę adopcji dziecka. Ponadto Ośrodek Adopcyjny z lokalizacją w Białymstoku został wyznaczony przez Marszałka Województwa Podlaskiego do prowadzenia wojewódzkiego banku danych o dzieciach oczekujących na przysposobienie.

Tabela 9. Gotowość przysposobienia dziecka i adopcje w województwie podlaskim w latach 2017-2019

Przysposobienia dziecka w województwie podlaskim	2017	2018	2019
Liczba rodzin zgłaszających gotowość przysposobienia*	62	47	41
Liczba osób przeszkolonych	78	48	60
Liczba dzieci w zakończonych adopcjach krajowych	58	56	58
Liczba dzieci w zakończonych adopcjach zagranicznych	1	0	0

* Liczba rodzin zgłaszających się w danym roku.
Źródło: na podstawie danych sprawozdawczych Ośrodka Adopcyjnego (w Białymstoku oraz w Łomży).

Jak wynika z danych sprawozdawczych Ośrodka Adopcyjnego, w roku 2019 zgłoszono 146 dzieci z uregulowaną sytuacją prawną, spośród których 39 zakwalifikowano do przysposobienia. W ubiegłym roku w OA przeprowadzono 817 badań psychologiczno-pedagogicznych, 50 wywiadów adopcyjnych, 402 sesji diagnostyczno-konsultacyjnych,a także udzielono 414 porad kandydatom do przysposobienia oraz 219 porad postadopcyjnych. W szkoleniach prowadzonych przez OA udział wzięło 60 kandydatów na rodziców adopcyjnych oraz 22 kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka. W wyniku pracy Ośrodka Adopcyjnego, w 2019 r. do Sądów Rejonowych Wydziałów Rodzinnych i Nieletnich złożono wnioski o adopcję 62 dzieci, a prawomocnym postanowieniem Sądu przysposobionych zostało 58 dzieci. W ciągu całego 2019 r. w wojewódzkim banku danych na przysposobienie oczekiwało 43 dzieci, spośród których 4 przysposobiono, jedno zmarło, jedno wróciło do rodziny biologicznej, a dwoje wycofano z powodu braku ich zgody na adopcję. W przypadku 11 dzieci dokumentację przekazano do ośrodków adopcyjnych prowadzących WBD w pozostałych województwach w celu poszukiwania im rodzin na terenie całego kraju. Karty 8 dzieci wraz z niezbędną dokumentacją przekazano do centralnego banku danych. Troje dzieci uzyskało kwalifikację do adopcji zagranicznej.

W 2019 r. pracownicy Ośrodka Adopcyjnego brali udział w 125 posiedzeniach zespołów ds. oceny sytuacji dzieci w rodzinach zastępczych i placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Podczas spotkań przeanalizowano sytuację łącznie 1 304 dzieci.

Tabela 10. Analiza SWOT obszaru diagnostycznego „Polityka rodzinna”

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• promowanie działań prorodzinnych w środowiskach lokalnych • przygotowanie kompetentnej kadry wspierającej rodzinę w lokalnych uczelniach pedagogicznych • wprowadzenie i respektowanie „Kart Dużej Rodziny” • wzrost stosowanych aktywnych form wsparcia, w tym rozwój pracy socjalnej • możliwość objęcia rodzin i dzieci pomocą specjalistyczną • realizowane programy i akcje społeczne ukierunkowane na rzecz wspierania dziecka i rodziny • funkcjonowanie Regionalnej Placówki Opiekuńczo-Terapeutycznej • funkcjonowanie różnych typów rodzin zastępczych • zmniejszenie liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu ubóstwa, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz ochrony macierzyństwa, w tym wielodzietności	• ujemny przyrost naturalny • spadek dzietności • spadek liczby zawieranych małżeństw • utrzymująca się niewydolność rodziców w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych • niewystarczający status materialny rodzin uzasadniający korzystnie z pomocy społecznej • małe zróżnicowanie terytorialne działalności rodzin zastępczych zawodowych • mała liczba rodzin zastępczych specjalistycznych i pełniących funkcję pogotowia rodzinnego • wzrost nieznaczny liczby rodzin objętych pomocą społeczną z powodu sieroctwa • brak osób chętnych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
• możliwość wykorzystania potencjału lokalnych podmiotów NGO • rozwój sieci poradnictwa rodzinnego, psychologicznego i prawnego • zwiększenie liczby placówek wsparcia dziennego • kształtowanie pozytywnych postaw wobec rodziny na poziomie UE, kraju, lokalnych społeczności • nowe uregulowania w polityce społecznej państwa służące wspieraniu rodziców w godzeniu ról zawodowych i rodzinnych	• narastanie problemów związanych z sytuacją ubóstwa, bezrobocia, długotrwałej i ciężkiej choroby oraz niepełnosprawności • pojawienie się trudności w skutecznym przekształcaniu placówek instytucjonalnych (np. trudność z rekrutacją kandydatów do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej oraz zapewnieniem dzieciom wymagającym specjalistycznej opieki pobytu w pieczy rodzinnej)

Źródło: opracowanie własne.

Główne rekomendacje w diagnozowanym obszarze:

- zmniejszenie liczby dzieci przebywających poza rodziną naturalną;
- wzmacnianie rodziny w wypełnianiu jej funkcji opiekuńczo-wychowawczych;
- zwiększenie zatrudnienia i szkolenie asystentów rodziny w celu poprawy jakości pracy z rodziną;

- wzmacnianie rozwoju zawodowego kadry oraz przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu w formie superwizji;
- wspieranie działań ukierunkowanych na skracanie pobytu dziecka w pieczy zastępczej i reintegrację rodziny naturalnej;
- deinstytucjonalizacja systemu pieczy zastępczej, wzmocnienie działań profilaktycznych w rodzinach, rozwój różnych form wsparcia w środowisku lokalnym, ograniczanie opieki instytucjonalnej i rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej;
- indywidualizacja i rozwój nowych usług społecznych w systemie wspierania rodziny i pieczy zastępczej zgodnie z potrzebami adresatów.

3.2. Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień

Zadania samorządu województwa dotyczące rozwiązywania problemów uzależnień wynikają z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi oraz art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii. Cele i działania realizowane są w oparciu o „Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podlaskim na lata 2019-2021” (Załącznik nr 1 do Uchwały Nr IV/61/19 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia z dnia 18 lutego 2019 r.) oraz „Program przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2019-2021” (Załącznik nr 1 do Uchwały Nr VI/60/19 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 18 lutego 2019 r.), stanowiące część strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej.

Uzależnienie od alkoholu

Problemy wynikające z nadmiernego spożywania alkoholu stanowią obecnie jedno z ważniejszych zagadnień rozpatrywanych w obszarze polityki społecznej. Zjawisko to ma istotny wpływ nie tylko na funkcjonowanie w wymiarze jednostkowym i rodzinnym, ma także związek z poczuciem bezpieczeństwa społecznego oraz ogólnym stanem zdrowia ludności. Problemy wynikające z uzależnienia od alkoholu wymagają poszukiwania ich skutecznych rozwiązań zarówno na poziomie kraju, jak też w wymiarze regionalnym i lokalnym.

Z danych GUS za rok 2019 wynika, iż spożycie alkoholu w Polsce cały czas wzrasta. Cechą charakterystyczną jest wyraźna systematyczna tendencja spadku konsumpcji alkoholu wysokoprocentowego (wyroby spirytusowe – 34,6%) na rzecz

wzrostu konsumpcji alkoholu niskoprocentowego (wino i miody pitne – 7,5%, piwo – 57,9%). Spożycie alkoholu na jednego mieszkańca wynosiło w 2017 r. w skali kraju 9,45 litra, w 2018 roku - 9,55 litra, zaś w 2019 roku - 9,78 litra. Z danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) wynika, że spożycie alkoholu na jednego mieszkańca wzrosło w ostatniej dekadzie o 0,72 litra.[28] Szacuje się, iż około 2% polskiej populacji stanowią osoby uzależnione od alkoholu, zaś około 5-7% - osoby pijące szkodliwie. W otoczeniu osób uzależnionych (rodziców, współmałżonków) żyje około 4% dorosłych i dzieci.[29] Z uwagi na unikanie poszukiwania pomocy i zgłaszania problemu alkoholowego odpowiednim służbom, nie jest możliwe ustalenie całkowitej liczby osób uzależnionych i współuzależnionych.

Analizując strukturę rynku napojów alkoholowych w województwie podlaskim można stwierdzić stopniowe zmniejszanie się liczby punktów dystrybucji. W 2019 roku było ich o 173 mniej w porównaniu z rokiem 2018 oraz o 254 mniej w stosunku do roku 2017. Tendencja spadkowa zauważalna jest w roku 2019 zarówno w odniesieniu do liczby punktów przeznaczonych do spożycia alkoholu poza miejscem sprzedaży (sklepy), jaki i w miejscu sprzedaży (lokale gastronomiczne).

Tabela 11. Liczba punktów sprzedaży napojów alkoholowych w województwie podlaskim w latach 2017-2019

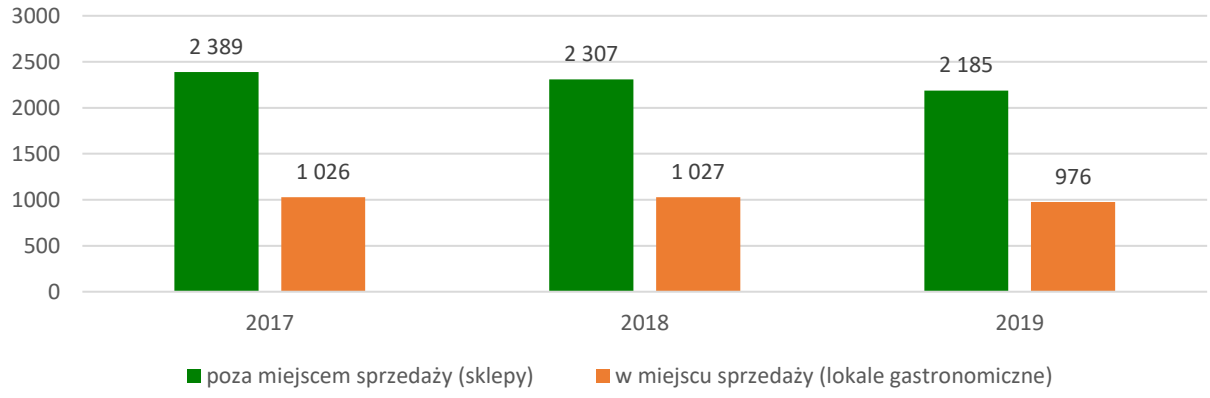

Źródło: opracowanie na podstawie PARPA-G1, *Profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych w Polsce w samorządach gminnych* w latach 2017-2019.

Jak wynika z danych z 2019 r., suma zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych wyniosła 7 491 (w 2017 r. – 8 060; w 2018 r. – 8 023). W okresie ostatnich trzech lat

[28] PARPA, *Struktura spożycia napojów alkoholowych w procentach*, http://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki (dostęp 15.08.2020 r.).
[29] PARPA, *Populacje osób, u których występują różne kategorie problemów alkoholowych (dane szacunkowe),* http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty (dostęp 15.08.2020 r.).

najwięcej interwencji (19) w związku z naruszeniem przepisów określonych w art. 43 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi przeprowadzono w roku 2017. W 2019 r. nie odnotowano żadnego przestępstwa w tym zakresie, a w 2018 jedynie jedno.

W celu prowadzenia postępowań zmierzających do zobowiązania osób uzależnionych od alkoholu do podjęcia leczenia, a także uruchamiania działań z zakresu profilaktyki antyalkoholowej, w każdej gminie powołuje się komisje rozwiązywania problemów alkoholowych. W roku 2019 w ich skład wchodziły 773 osoby. W 29 gminach województwa podlaskiego w ramach GKRPA działały także podzespoły problemowe.

Z danych statystycznych PARPA wynika, że w województwie podlaskim na stałym poziomie utrzymuje się liczba punktów konsultacyjno-informacyjnych dla osób z problemem alkoholowym oraz ich rodzin. W 2017 r. na terenie 70 gmin województwa podlaskiego działały 93 takie punkty, w 2018 r. - 94, a w 2019 r. - 92. Rozkład danych obrazujących wzrost liczby klientów korzystających z punktów konsultacyjnych obrazuje poniższy wykres.

Wykres 10. Klienci punktów konsultacyjnych dla osób z problemem alkoholowym w województwie podlaskim w latach 2017-2019

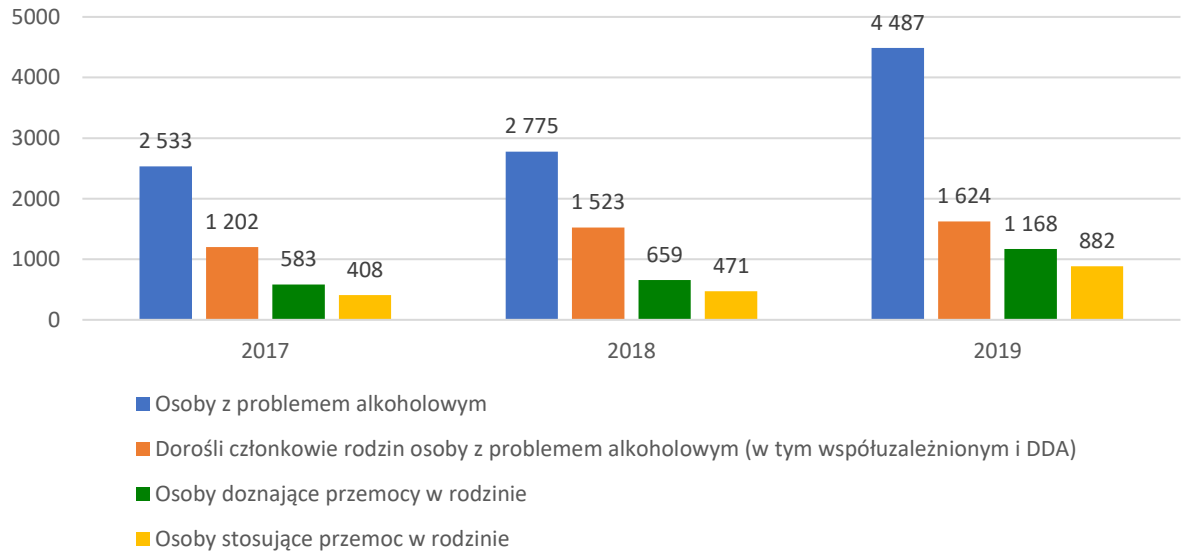

Źródło: opracowanie na podstawie PARPA-G1, *Profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych…* op. cit.

W ofercie punktów zlokalizowanych na terenie gmin, oprócz zadań diagnostycznych, podejmowano także działania związane z motywowaniem osób uzależnionych i członków ich rodzin do podjęcia psychoterapii, kierowaniem osób

do specjalistycznego leczenia oraz kształtowaniem zmian w zakresie dotychczasowych wzorów szkodliwego korzystania z alkoholu.

Tabela 12. Zakres oferty punktów konsultacyjnych w województwie podlaskim w latach 2017-2019

Lp.	Zakres oferty	2017	2018	2019
1.	Rozpoznanie problemu zgłaszanego przez klienta	2 130	1 711	1 693
2.	Motywowanie osób uzależnionych i członków ich rodzin do podjęcia psychoterapii w placówkach leczenia uzależnienia od alkoholu, kierowanie do specjalistycznego leczenia	2 181	1 726	1 706
3.	Motywowanie osób pijących ryzykownie i szkodliwie, ale nieuzależnionych, do zmiany szkodliwego wzoru picia	1 974	1 617	1 584
4.	Udzielanie wsparcia osobom uzależnionym po zakończonym leczeniu odwykowym	1 983	1 527	1 514
5.	Udzielanie pomocy młodzieży upijającej się oraz ich rodzicom	1 239	978	987
6.	Prowadzenie konsultacji w zakresie wsparcia i pomocy dzieciom z rodzin z problemami alkoholowymi	1 479	1 167	1 185
7.	Udzielanie konsultacji osobom doznającym przemocy w rodzinie	1 893	1 494	1 491
8.	Motywowanie do uczestnictwa w oddziaływaniach adresowanych do osób stosujących przemoc	1 521	1 191	1 214
9.	Udzielanie pomocy prawnej	861	696	650
10.	Gromadzenie i przekazywanie aktualnych informacji na temat dostępnych miejsc specjalistycznej pomocy	1 809	1 451	1 439
11.	Inne	153	136	146

Źródło: opracowanie na podstawie PARPA-G1, *Profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych…* op. cit.

Działania wspierające osoby uzależnione i współuzależnione są realizowane równolegle w grupach pomocowych i samopomocowych. Według danych PARPA w roku 2019 na terenie województwa podlaskiego funkcjonowało: 22 stowarzyszeń abstynenckich, 20 klubów abstynenckich, 51 grup AA oraz 17 grup AL–ANON. Jest to stan zbliżony do liczby podmiotów działających w roku 2018.

Kluczową rolę w przezwyciężaniu problemów związanych ze zjawiskiem alkoholizmu pełnią jednostki pomocy społecznej. Największą liczbę rodzin korzystających w 2019 r. z pomocy z powodu uzależnienia zarejestrowano w miastach Białystok i Suwałki oraz powiecie białostockim i augustowskim. Najniższy wskaźnik rodzin pobierających świadczenia dotyczył powiatów sejneńskiego i zambrowskiego.

Wykres 11. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu alkoholizmu w latach 2017-2019

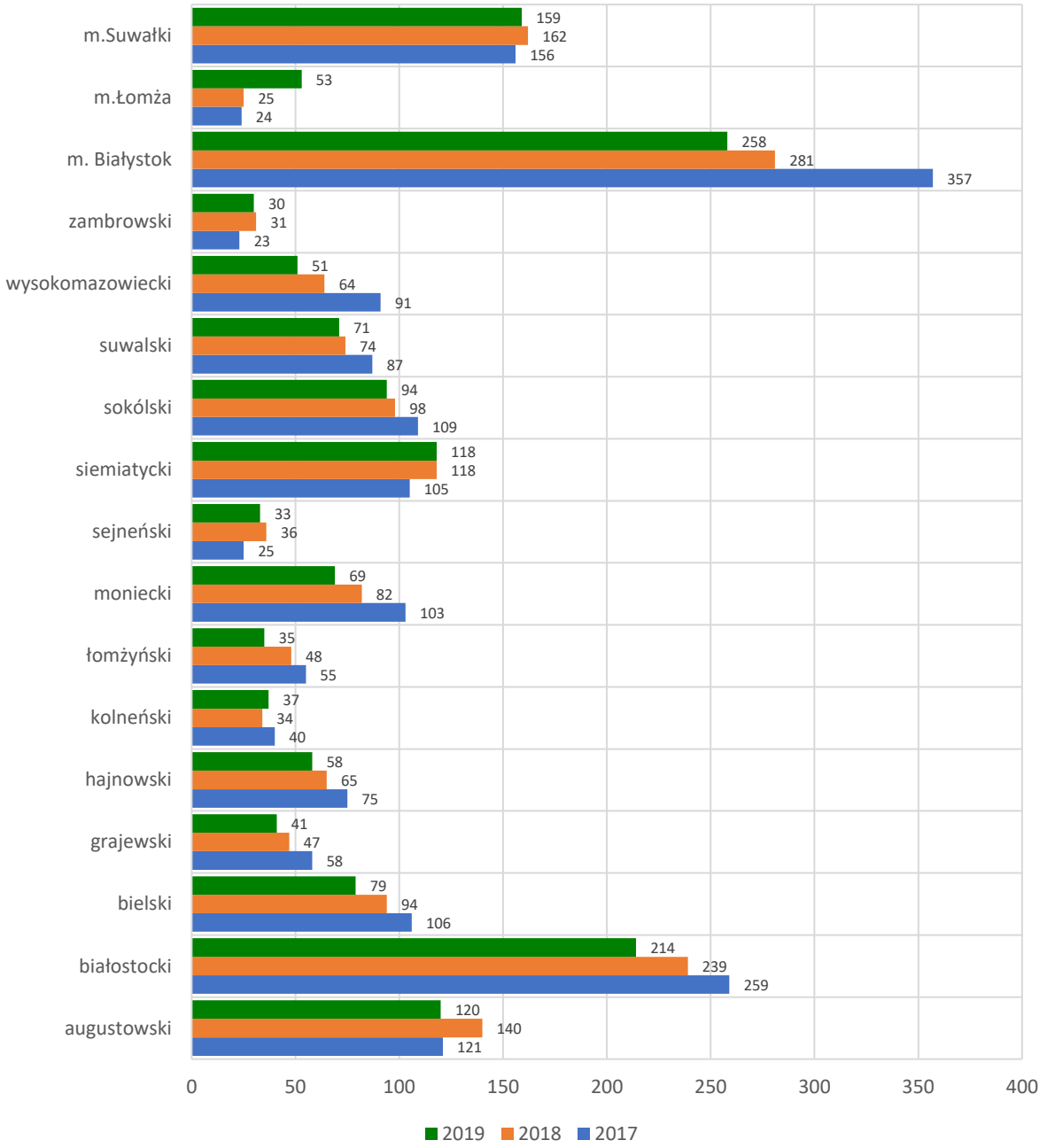

Źródło: opracowanie na podstawie danych statystycznych GUS dotyczących świadczeń z pomocy społecznej według przyczyn, Bank Danych Lokalnych, https://bdl.stat.gov.pl/BDL/pomoc/stanzasilenia?active=2# (dostęp 15.08.2020 r.).

W ramach przeciwdziałania uzależnieniom na terenie województwa prowadzone są wielorakie działania profilaktyczne. Ze sprawozdań gminnych PARPA wynika, że w 2019 r. w 34 gminach realizowane były szkolne programy profilaktyki uniwersalnej dotyczące używania substancji psychoaktywnych. Udział wzięło w nich 11 353 uczniów (o 342 osoby więcej niż w 2018 r.), 1 119 nauczycieli i wychowawców (o 253 więcej niż w 2018 r.) oraz 3 340 rodziców (o 362 więcej niż w 2018 r.). Formy działań

profilaktycznych obejmowały jednorazowe prelekcje i pogadanki (70 gmin – 33 440 uczestników), prowadzenie spektakli profilaktycznych (63 gminy – 14 276 uczestników), organizację festynów i imprez plenerowych (88 gmin – 70 022 uczestników), prowadzenie imprez sportowych (60 gmin – 27 498 uczestników) oraz inicjowanie konkursów plastycznych, literackich i muzycznych (72 gminy – 13 499 uczestników). Największą dynamikę wzrostu w stosunku do roku poprzedniego zaobserwowano w zakresie prowadzenia pogadanek i prelekcji (11,3%), zaś spadek w przypadku organizacji imprez sportowych takich, jak turnieje, wyścigi i olimpiady (11,9%).

Rekomendowane programy profilaktyczne z obszaru profilaktyki wskazującej (w tym programy dla młodzieży eksperymentującej z substancjami psychoaktywnymi i alkoholem) realizowały w województwie podlaskim 3 gminy. Brało w nich udział 24 uczniów, 6 nauczycieli i 4 rodziców. Równolegle w programach z obszaru profilaktyki wskazującej (innych niż rekomendowane) uczestniczyło 1 561 dzieci, 69 wychowawców i 117 rodziców. W wyniku analizy sprawozdawczości PARPA za lata 2017-2019, można stwierdzić wyraźny spadek zarówno liczby gmin, w których były one realizowane, jak też liczby uczestniczących w nich osób.

W województwie podlaskim można dostrzec znikomą liczbę gmin, w których realizowano szkolenia dla przedstawicieli różnych służb i działania edukacyjne w zakresie profilaktyki FASD (6 w 2017 r., 9 w 2018 r. oraz 10 w 2019 r.). Szacunkowa liczba pracowników biorących udział w szkoleniach na temat pomocy specjalistycznej dla dzieci z FAS/FASD wynosiła w latach 2017-2019 odpowiednio 31, 50 oraz 51 osób. W roku 2019 na terenie 9 gmin działały łącznie 33 świetlice realizujące programy socjoterapeutyczne. W 22 gminach funkcjonowało 41 świetlic pracujących w oparciu o programy opiekuńczo-wychowawcze, natomiast w 2 gminach inicjowane były działania w formie podwórkowej.[30]

W 2019 roku w policyjnych izbach dziecka zatrzymano lub odwieziono do domów rodzinnych 160 nietrzeźwych osób nieletnich. W pomieszczeniach policyjnych w celu wytrzeźwienia zatrzymano 3 127 osób, a 156 przewieziono do Izb Wytrzeźwień usytuowanych w innych gminach.

Narkomania

Narkomania stanowi jedno z poważniejszych wyzwań współczesnego społeczeństwa oraz istotnych zadań z zakresu polityki społecznej. Charakteryzuje się

[30] PARPA-G1, *Profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych w Polsce w samorządach gminnych w 2019 roku,* s. 61-64.

nieumiejętnością kontrolowania zażywania środków psychoaktywnych, wywołując wiele konsekwencji zdrowotnych w wymiarze jednostkowym, jak: infekcje wirusowe i bakteryjne, zatrucia organizmu, zaburzenia psychiczne (nerwice, psychozy, stany depresyjne i lękowe) czy przedawkowania śmiertelne.[31] Wpływa zaburzająco na sytuację rodziny i poszczególnych jej członków, prowadząc do jej trwałej lub czasowej dysfunkcjonalności, w tym braku zaspokajania potrzeb ekonomiczno-bytowych, opiekuńczo-wychowawczych czy emocjonalnych. Może być również rozpatrywana w kontekście gospodarczym, prawnym oraz kulturowym.

Analizując przypadki zatruć i podejrzeń zatruć nowymi narkotykami (nowymi substancjami psychoaktywnymi oraz środkami zastępczymi), zauważa się, że po rekordowym 2015 roku związanym z wybuchem tzw. epidemii „Mocarza", spada udział zatruć w najmłodszych grupach wiekowych, tj.: gimnazjalistów (13-15 lat) i uczniów szkół ponadgimnazjalnych (16-18 lat). Największą liczbę zgłoszeń w populacji pełnoletnich pacjentów obserwuje się w grupie wiekowej młodych dorosłych (19-24 lat) oraz osób w przedziale wiekowym oscylującym od 30 do 39 lat.[32]

Tabela 13. Liczba zatruć w Polsce według grup wiekowych w 2019 roku

Wiek	Przedział wiekowy	Liczba zgłoszeń
Do 18 r. ż.	0 – 6 lat	0
	7 – 12 lat	6
	13 – 15 lat	121
	16 – 18 lat	261
	Razem do 18 r. ż.	**388**
Powyżej 18 r. ż.	19 - 24 lata	594
	25 – 29 lata	413
	30 – 39 lat	563
	powyżej 40 r. ż.	162
	Razem powyżej 18 r. ż.	**1 732**
Nie ustalony	-	28
Razem		**2 148**

Źródło: Państwowa Inspekcja Sanitarna, *Raport Głównego Inspektora Sanitarnego dotyczący zatruć środkiem zastępczym*… op. cit., s. 11.

W 2019 r. rejestr zgłoszonych zatruć i podejrzeń zatruć obejmował łącznie 2 930 przypadków, w tym 2 148 w zakresie nowych substancji psychoaktywnych i środków zastępczych. Największa liczba pochodziła z województwa łódzkiego (625), śląskiego (595) oraz województw wielkopolskiego (139) i mazowieckiego (136), najmniejsza natomiast z województwa opolskiego (6), świętokrzyskiego (16)

[31] B. Szukalski, *Narkotyki – kompendium wiedzy o środkach uzależniających, Instytut Psychiatrii i Neurologii*, Warszawa 2005.
[32] T. Białas, *Nowe narkotyki jako problem zdrowia publicznego w Polsce*, (w:) „Serwis Informacyjny Uzależnienia", 2019, nr 3 (87), s. 14.

oraz województwa podkarpackiego (20). Dane zebrane przez Głównego Inspektora Sanitarnego (GIS) ujawniają, że w latach 2015-2019 w województwie podlaskim zgłoszono łącznie 320 zatruć lub ich podejrzeń (2015 r. – 142; 2016 r. – 48; 2017 r. – 54; 2018 r. – 52; 2019 – 24). Pod względem liczby zatruć nowymi substancjami psychoaktywnymi i środkami zastępczymi uplasowało się ono w skali całego kraju na 13 miejscu.[33] W 2019 roku w regionie odnotowano jeden przypadek śmiertelny.[34]

Jak wynika z danych sprawozdawczych Wojewódzkiego Ośrodka Profilaktyki i Terapii Uzależnień w Łomży oraz Samodzielnego Publicznego Psychiatrycznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w Choroszczy i Specjalistycznego Psychiatrycznego Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w Suwałkach, w okresie ostatnich trzech lat nieznacznie spadła liczba osób uzależnionych od alkoholu i innych środków psychoaktywnych przebywających w całodobowych oddziałach leczenia uzależnień (2017 r. – 4 647; 2018 r. – 4 589; 2019 r. – 4 486).

W roku 2019 nastąpiło zmniejszenie liczby rodzin objętych wsparciem z powodu narkomanii o 15,2% w stosunku do roku poprzedniego.[35] Największe nasycenie rodzin korzystających z pomocy zarejestrowano w miastach Białystok i Suwałki oraz powiecie białostockim i siemiatyckim. Najniższy wskaźnik zaobserwowano na terenie powiatu hajnowskiego i kolneńskiego. Rozkład danych z podziałem na poszczególne powiaty obrazuje poniższy wykres.

[33] Państwowa Inspekcja Sanitarna, *Raport Głównego Inspektora Sanitarnego dotyczący zatruć środkiem zastępczym lub nową substancją psychoaktywną w Polsce*, Warszawa 2020, s. 21.
[34] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2019-2021" w 2019 roku*, Białystok 2020, s. 5, http://www.rops-bialystok.pl/rops/wp-content/uploads/2013/02/RAPORT_program_2019.pdf (dostęp 01.10.2020 r.).
[35] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku*, Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 14.

Wykres 12. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu narkomanii w latach 2017-2019

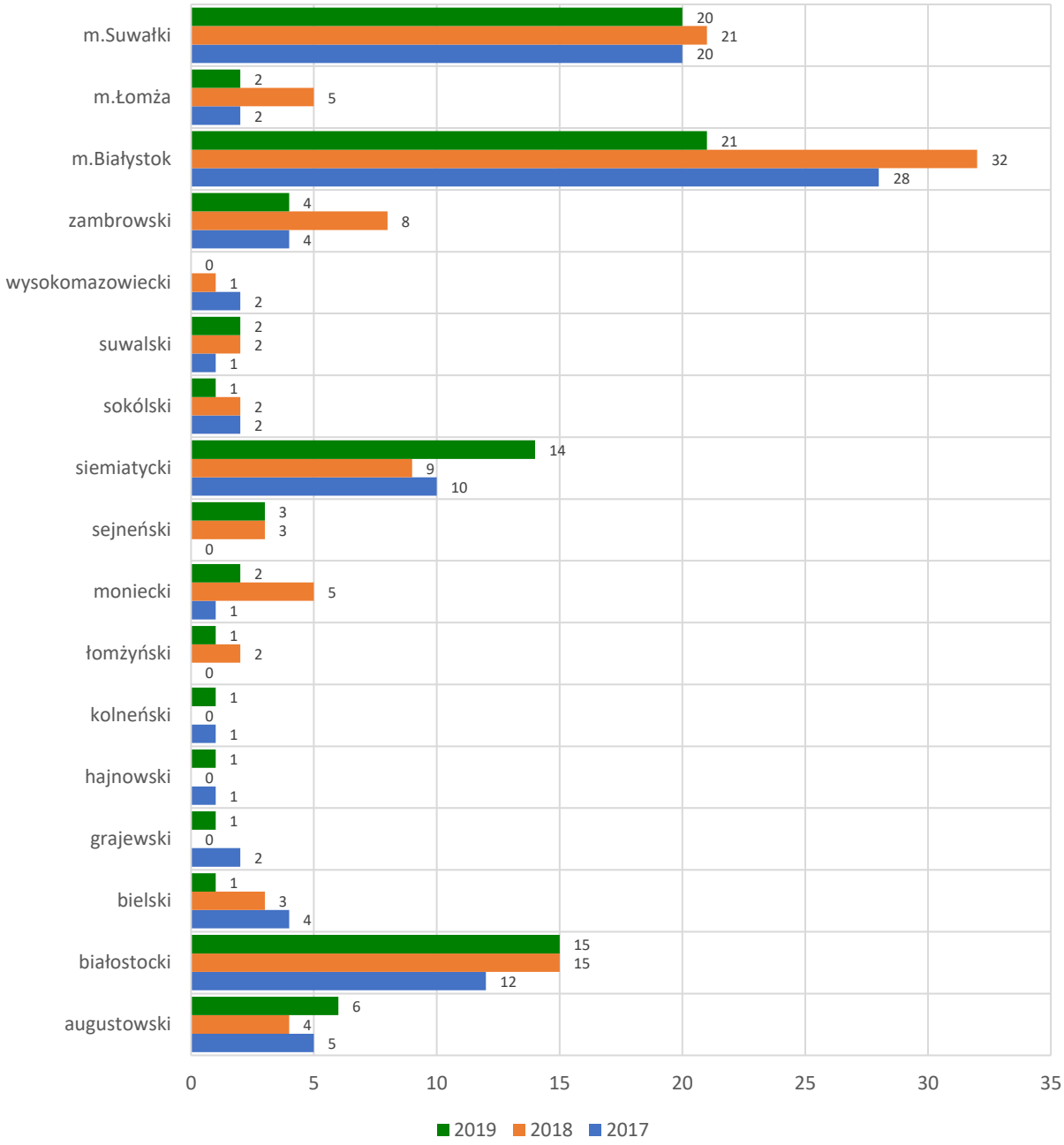

Źródło: opracowanie na podstawie danych statystycznych GUS dotyczących świadczeń z pomocy społecznej według przyczyn… op. cit.

Z danych statystycznych Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku wynika, że stale rośnie liczba zdarzeń związanych z przestępczością narkotykową. W roku 2019 stwierdzono w województwie podlaskim ogółem 1 330 przestępstw powiązanych z ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii. Ich wykrywalność w latach 2017-2019 wyniosła odpowiednio 94,6%, 96,8% i 96,2%. Najwięcej przestępstw w okresie ostatnich trzech lat miało miejsce na terenach Białegostoku i Łomży oraz w

powiecie białostockim, najmniej natomiast na terenie powiatów kolneńskiego, suwalskiego oraz sejneńskiego.

Tabela 14. Skala przestępstw popełnionych na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019

Powiat	Przestępstwa					
	stwierdzone	wykryte	stwierdzone	wykryte	stwierdzone	wykryte
	2017		2018		2019	
augustowski	29	28	29	26	33	33
białostocki	108	101	90	85	125	106
bielski	86	86	53	51	61	61
grajewski	31	30	37	37	75	73
hajnowski	26	25	39	35	92	90
kolneński	11	10	25	25	12	11
łomżyński	16	14	28	26	31	28
moniecki	24	22	24	22	38	37
sejneński	21	20	23	23	13	13
siemiatycki	28	28	56	56	46	41
sokólski	54	53	72	71	79	75
suwalski	6	6	15	15	12	10
wysokomazowiecki	49	49	27	25	34	33
zambrowski	46	45	52	49	57	57
m. Białystok	300	290	385	369	435	410
m. Łomża	132	131	117	113	106	106
m. Suwałki	71	67	85	85	81	74
Ogółem	**1 038**	**1 005**	**1 157**	**1 113**	**1 330**	**1 258**

Źródło: na podstawie danych otrzymanych z Wydziału Komunikacji Społecznej Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku.

Łączna liczba podejrzanych w zakończonych postępowaniach objęła 938 osób, w tym 63 nieletnich. Przestępstwa zarejestrowane przez Policję według miejsca popełnienia przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 15. Liczba podejrzanych w zakończonych postępowaniach na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019

Powiat	Podejrzani		Podejrzani		Podejrzani	
	ogółem	w tym nieletni	ogółem	w tym nieletni	ogółem	w tym nieletni
	2017		2018		2019	
augustowski	14	0	18	0	20	3
białostocki	88	2	65	1	80	4
bielski	24	1	24	1	33	2
grajewski	19	1	30	1	56	7
hajnowski	21	1	25	2	69	2
kolneński	8	0	19	1	10	0
łomżyński	9	1	22	1	24	1

moniecki	12	1	14	1	14	0
sejneński	14	0	18	0	9	0
siemiatycki	17	0	30	2	23	0
sokólski	42	2	56	1	58	3
suwalski	5	0	14	1	6	0
wysokomazowiecki	21	0	18	0	25	1
zambrowski	38	2	42	0	42	0
m. Białystok	233	17	293	24	322	31
m. Łomża	100	6	85	7	83	3
m. Suwałki	46	6	69	3	64	6
Ogółem	**711**	**40**	**842**	**46**	**938**	**63**

Źródło: na podstawie danych otrzymanych z Wydziału Komunikacji Społecznej Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku.

W następstwie działań operacyjnych Policji zabezpieczono w 2019 r. 15 887,0 g amfetaminy, 136 581,1 g marihuany oraz 5 529,0 g nowych substancji psychoaktywnych. Wskutek czynności podejmowanych przez Podlaski Oddział Straży Granicznej dokonano aneksji nielegalnych substancji o łącznej szacunkowej wartość ponad 4 mln zł. W ramach nadzoru nad przestrzeganiem zakazu wytwarzania lub wprowadzania do obrotu środków zastępczych oraz nowych substancji psychoaktywnych, Podlaski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Białymstoku przeprowadził w roku ubiegłym 10 doraźnych kontroli, a także wystąpił do Sądu Rejonowego w Białymstoku z 13 wnioskami o konfiskatę i zniszczenie środków zastępczych, substancji psychoaktywnych lub nowych substancji psychoaktywnych.[36]

Wymiernym następstwem leczenia uzależnień jest drenaż finansów publicznych, który w roku 2019 wyniósł w województwie podlaskim blisko 800 tys. zł. Wskaźniki interwencji medycznych, dotyczących zatruć nowymi substancjami psychoaktywnymi i środkami zastępczymi na 100 tys. mieszkańców, wyniósł w województwie podlaskim 2,03 i był zdecydowanie niższy od parametru określonego na poziomie 5,60 w skali kraju.[37]

[36] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii*… op. cit., s. 3-4.
[37] Państwowa Inspekcja Sanitarna, *Raport Głównego Inspektora Sanitarnego dotyczący zatruć środkiem zastępczym*… op. cit., s. 13.

Tabela 16. Wydatki Podlaskiego Oddziału NFZ poniesione na opiekę psychiatryczną i leczenie uzależnień w 2019 roku

Zakres świadczeń	Koszt (w zł)
Świadczenia psychiatryczne ambulatoryjne dla dorosłych	10 303,74
Leczenie uzależnień	116 290,27
Świadczenia terapii uzależnienia i współuzależnienia od alkoholu	35 805,99
Świadczenia terapii uzależnienia od substancji psychoaktywnych innych niż alkohol	321 089,57
Świadczenia terapii uzależnień dla dzieci i młodzieży	28 930,62
Świadczenia dzienne terapii uzależnienia od alkoholu	51 759,78
Świadczenia dzienne terapii uzależnienia od substancji psychoaktywnych	217 582,36
Razem	**781 762,33**

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii*… op. cit., s. 6.

Negatywne następstwa zdrowotne w przeważającej mierze dotyczą w Polsce mężczyzn, w grupie których stwierdzono 84,5% zatruć oraz 78,8% zgonów.[38]

Jedną z konsekwencji uzależnień jest rozprzestrzenianie się chorób przenoszonych przez krew, m.in. HIV, AIDS, HBV. Do zakażeń dochodzi zazwyczaj wskutek korzystania ze wspólnego sprzętu (strzykawek, igieł, pojemników do przygotowywania narkotyków), a także kontaktów seksualnych między osobami używającymi narkotyków iniekcyjnie i ich partnerami seksualnymi. W roku 2019 odnotowano na terenie województwa podlaskiego 27 nowych zakażeń wirusem HIV oraz 6 zachorowań na AIDS.

Wykres 13. Liczba nowych zakażeń i zachorowań w województwie podlaskim w latach 2015-2019 (dane w liczbach bezwzględnych)

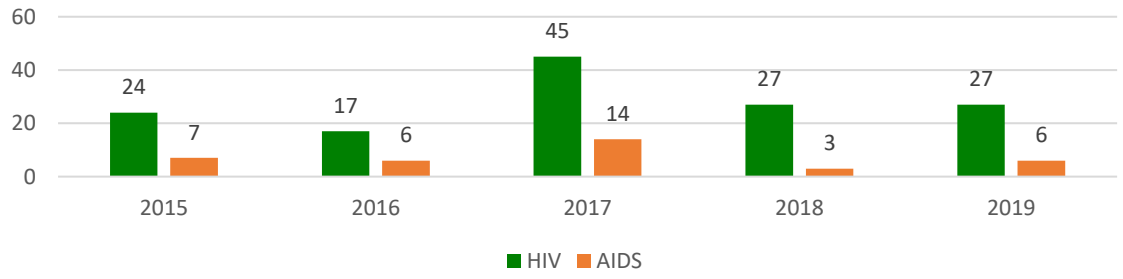

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii*… op. cit., s. 7.

W celu minimalizowania występowania zjawisk uzależnień, a także zmniejszenia ich niekorzystnych następstw prowadzone są w województwie podlaskim wielorakie

[38] Ibidem, s. 34.

przedsięwzięcia szkoleniowe, kampanie edukacyjne oraz projekty z obszaru profilaktyki uniwersalnej i selektywnej. W roku 2018 podlaskie samorządy gminne podejmowały działania edukacyjne i informacyjne (65%), inicjowały zadania z zakresu profilaktyki (59%) oraz przedsięwzięcia ukierunkowane na rozwój kadr (19%) i realizację rekomendowanych programów profilaktycznych (20%). Jedna piąta gmin wspierała zadania w obszarze redukcji szkód, rehabilitacji i reintegracji społecznej (18%), a także związane z monitorowaniem sytuacji epidemiologicznej w zakresie używania środków odurzających, substancji psychotropowych i NSP, a także postaw społecznych i reakcji instytucjonalnych (21%). Ponad 60% samorządów gminnych nie realizowało zadań własnych określonych ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii.[39]

Aktualnie bazę podmiotów udzielających pomocy osobom z problemem uzależnienia od substancji psychoaktywnych tworzą w województwie podlaskim: 2 placówki stacjonarne, 1 oddział detoksykacyjny, 4 placówki ambulatoryjne oraz 5 placówek diagnozujących zakażenie HIV. [40] W Wojewódzkim Ośrodku Profilaktyki i Terapii Uzależnień w Łomży oraz Specjalistycznym Psychiatrycznym Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Suwałkach zatrudnionych jest łącznie 21 terapeutów uzależnień, w tym 4 w procesie certyfikacji.

Oprócz uzależnień od substancji psychoaktywnych należy wspomnieć także o stale rosnącej liczbie osób doświadczających uzależnień behawioralnych. Zalicza się do nich m.in. zaburzenia uprawiania hazardu, zespół uzależnienia od internetu (używanie komputera, granie w gry, cyberseks) oraz inne zachowania kompulsywne (zakupoholizm, pracoholizm, uzależnienie od ćwiczeń fizycznych, ortoreksja, tanoreksja).[41] Wśród działań profilaktycznych podejmowanych w tym zakresie znalazły się m.in. wykłady edukacyjne na temat uzależnień behawioralnych skierowane do pacjentów, szkolenia pracowników służby zdrowia, porady udzielane przez lekarzy, psychologów i terapeutów.[42]

[39] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii*… op. cit., s. 16-17.
[40] Ibidem, s. 25.
[41] M. Rowicka, *Uzależnienia behawioralne. Profilaktyka i terapia*, Krajowe Biuro do spraw Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa 2015.
[42] Wojewódzki Ośrodek Profilaktyki i Terapii Uzależnień w Łomży, Specjalistyczny Psychiatryczny Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Suwałkach, *Sprawozdanie z działalności jednostki lecznictwa ambulatoryjnego dla osób z zaburzeniami psychicznymi, osób uzależnionych od alkoholu oraz innych substancji psychoaktywnych* MZ-15 za 2019 r.

Tabela 17. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień”

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• rozbudowana infrastruktura opieki zdrowotnej w największych miastach regionu • wykształcona kadra punktów konsultacyjnych • rozbudowana sieć wsparcia osób z problemem alkoholowym (aktywność stowarzyszeń abstynenckich) • duża liczba działań prowadzonych w ramach profilaktyki uniwersalnej • wzrost liczby działań w obszarze profilaktyki selektywnej • malejąca liczba punktów sprzedaży wyrobów alkoholowych w województwie podlaskim • spadek udziału zatruć nowymi narkotykami w najmłodszych grupach wiekowych • nieznaczny spadek liczby osób uzależnionych od alkoholu i innych środków psychoaktywnych przebywających w całodobowych oddziałach leczenia uzależnień • spadek liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu alkoholizmu i narkomanii	• niewielka liczba specjalistów psychoterapii uzależnień • mała liczba szkoleń dla pracowników świetlic socjoterapeutycznych i opiekuńczo-wychowawczych • niewielka liczba placówek na terenie województwa • niedostateczna liczba szkoleń dla kadry pracującej z dziećmi z FAS/FASD • mała liczba osób z syndromem DDA wpieranych na terenie gmin • wzrost udziału zatruć nowymi substancjami psychoaktywnymi w grupie wiekowej młodych dorosłych
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
• wzrost zatrudnienia lekarzy psychiatrów i specjalistów psychoterapii uzależnień oraz skrócenie czasu oczekiwania na wizytę • realizacja projektów w obszarze ochrony zdrowia finansowanych ze środków UE • prowadzenie kampanii społecznych dotyczących profilaktyki uzależnień • podnoszenie kwalifikacji zawodowych osób zaangażowanych w działalność psychoterapeutyczną i profilaktyczną • wzrost aktywności sektora pozarządowego w działaniach na rzecz promocji i ochrony zdrowia	• łatwy dostęp do substancji psychoaktywnych • niewystarczający poziom wiedzy z zakresu profilaktyki uzależnień wśród kadry pracującej z dziećmi i młodzieżą • wzrost liczby osób spożywających alkohol • wzrost liczby przestępstw narkotykowych w województwie podlaskim • brak dostępności miejsc w placówkach terapii i rehabilitacji długoterminowej

Źródło: opracowanie własne.

Główne rekomendacje w diagnozowanym obszarze:

- podnoszenie jakości programów profilaktyczno-edukacyjnych, w tym dla dzieci i młodzieży;
- inicjowanie i rozwijanie programów terapii osób uzależnionych behawioralnie;
- systematyczna analiza (diagnoza i monitoring) zjawisk, w tym związanych z występowaniem nowych substancji psychoaktywnych;
- promowanie idei zdrowego stylu życia w społeczeństwie;
- szkolenie i doskonalenie zawodowe kadr zajmujących się profilaktyką i rozwiązywaniem problemów uzależnień.

3.3. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie

Zadania samorządu województwa dotyczące rozwiązywania problemów przemocy w rodzinie wynikają z art. 6 ust. 6 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Cele i działania realizowane są w oparciu o „Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie podlaskim na lata 2016-2021" (Załącznik do Uchwały Nr XXIV/215/16 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 25 kwietnia 2016 r.) stanowiące integralną część strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej.

Charakterystyka zjawiska

Do zadań własnych samorządów gminnych i powiatowych należy opracowanie i realizacja odpowiednio gminnych i powiatowych programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie. W roku 2019 wywiązały się z tego zadania wszystkie powiaty oraz 117 gmin z terenu województwa podlaskiego. Gminy prowadziły poradnictwo i interwencję w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności poprzez działania edukacyjne służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą. Działania były realizowane przez 23 placówki w ramach 47 programów, na terenie 16 gmin. W programach uczestniczyło 946 osób, w tym 589 kobiet i 357 mężczyzn (2018 r. – 1 046 osób, w tym 668 kobiet i 378 mężczyzn). W 2019 r. 15 powiatów opracowało łącznie 21 programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrożenia prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w środowiskach zagrożonych przemocą w rodzinie. Wzięło w nich udział 12 891 osób (2018 r. – 4 158).

W 2019 roku 7 powiatów i 22 gminy przeprowadziło ogółem 44 lokalnych kampanii społecznych (2018 r. – 45) ukierunkowanych na podnoszenie poziomu wiedzy i świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy oraz zmianę postrzegania przez społeczeństwo problemu przemocy w rodzinie. Organizowane były również lokalne kampanie społeczne upowszechniające informacje w zakresie możliwości i form uzyskania m.in. pomocy psychologicznej, medycznej, prawnej, socjalnej, zawodowej i rodzinnej. W obszarze tych działań opracowano i upowszechniono łącznie 13 074 materiałów informacyjnych (ulotek, plakatów) w ramach 7 kampanii na terenie powiatów oraz 7 255 materiałów w obrębie 23 kampanii podjętych na terenie gmin. Dla porównania, w roku 2018 powiaty zrealizowały 8 kampanii rozpowszechniając 16 540 materiałów informacyjnych. Natomiast na terenie gmin dystrybuowano 11 475 materiałów informacyjnych w ramach 29 kampanii społecznych.[43]

We wszystkich 118 gminach województwa podlaskiego funkcjonują zespoły interdyscyplinarne, które w roku 2019 objęły pomocą 3 205 osób, w tym 1 320 kobiet, 1 247 mężczyzn oraz 638 dzieci. Liczba rodzin objętych pomocą wyniosła 1 185, zaś liczba posiedzeń ZI – 610. W ramach prowadzonych procedur „NK", w roku 2019 utworzono 3 701 grup roboczych. Ich członkowie objęli pomocą ogółem 11 551 osób w 4 331 rodzinach, w tym 4 568 kobiet, 4 147 mężczyzn oraz 2 836 dzieci. Odbyło się 10 749 posiedzeń grup roboczych.[44]

Wejście w życie przepisów rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty" oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta" nałożyło na służby i przedstawicieli zajmujących się zawodowo problematyką przeciwdziałania przemocy w rodzinie obowiązek współpracy oraz wypracowywania konkretnych rozwiązań pomocowych skierowanych zarówno do osób dotkniętych przemocą, jak również osób stosujących przemoc w rodzinie. Wśród zobowiązanych do współdziałania służb wymienia się: jednostki organizacyjne pomocy społecznej, gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, a także przedstawicieli Policji, oświaty i ochrony zdrowia. Instytucją, która najczęściej uruchamia w Polce procedurę „Niebieskie Karty" jest Policja (78,4 %). Na drugim miejscu pod względem liczby znajdują się pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (12,0%). Do sporadycznych przypadków należy inicjowanie postępowania przez kadrę systemu oświaty (4,8%), członków gminnych komisji rozwiązywania problemów

[43] Na podstawie informacji z Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.
[44] Ibidem.

alkoholowych (4,2%) oraz pracowników ochrony zdrowia (0,7%).[45] Zbliżony rozkład udziału przedstawicieli instytucji i służb uprawnionych do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty" jest obserwowalny w województwie podlaskim, co obrazuje poniższy wykres.

Wykres 14. Udział przedstawicieli poszczególnych służb i instytucji w wypełnianiu formularzy „Niebieska Karta-A" w województwie podlaskim w 2019 roku

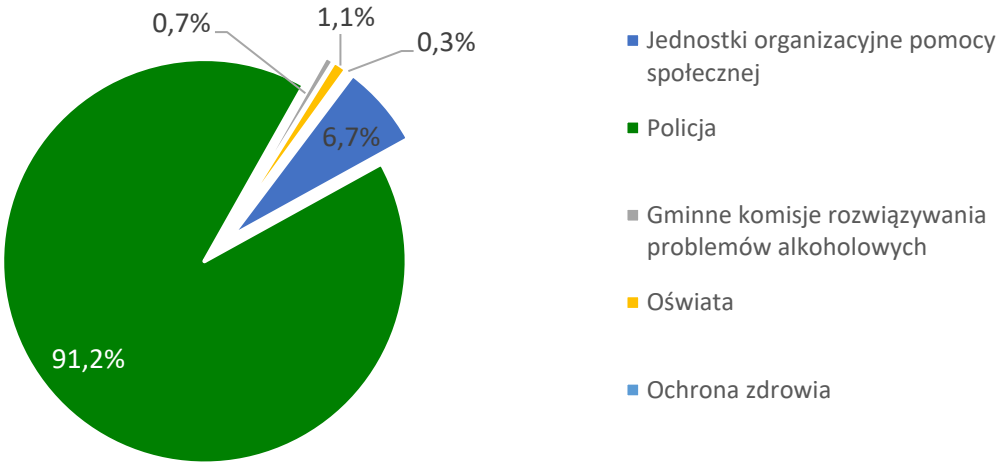

Źródło: na podstawie danych z Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

Na terenie województwa podlaskiego w 2019 roku wypełniono ogółem 4 590 formularzy „Niebieska Karta-A", co stanowi wzrost o 9,1% w stosunku do roku 2018. Liczba formularzy wszczynających nową procedurę „NK" wyniosła 3 832, zaś dokumentujących kolejne przypadki przemocy w rodzinie w trakcie trwającej procedury – 758.[46] Wśród przedstawicieli służb i instytucji uprawnionych do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty" dominowali, podobnie jak w latach poprzednich, przedstawiciele Policji.

Analiza danych dotyczących działań Policji w województwie podlaskim ujawniła wypełnienie 4 069 formularzy „Niebieska Karta - A". Średnia wartość w przeliczeniu na 100 mieszkańców wynosiła 345 i była najwyższa w kraju. Zauważa się przy tym ich wzrost o ponad 7% w odniesieniu do roku 2018 (3 778) i o 6,7% do roku 2017 (3 797).

W roku 2019 w województwie podlaskim nastąpiło również zwiększenie liczby wypełnionych formularzy (3 341) wszczynających procedurę „Niebieskie Karty"

[45] MRPiPS, *Sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 r.*, Warszawa 2019, s. 75.
[46] Na podstawie informacji z Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

(2018 r. – 3 056; 2017 r. – 3 119).[47] Większość osób, wobec których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie, zamieszkuje w miastach.

Wykres 15. Miejsce zamieszkania osób, do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie w latach 2017-2019 (województwo podlaskie)

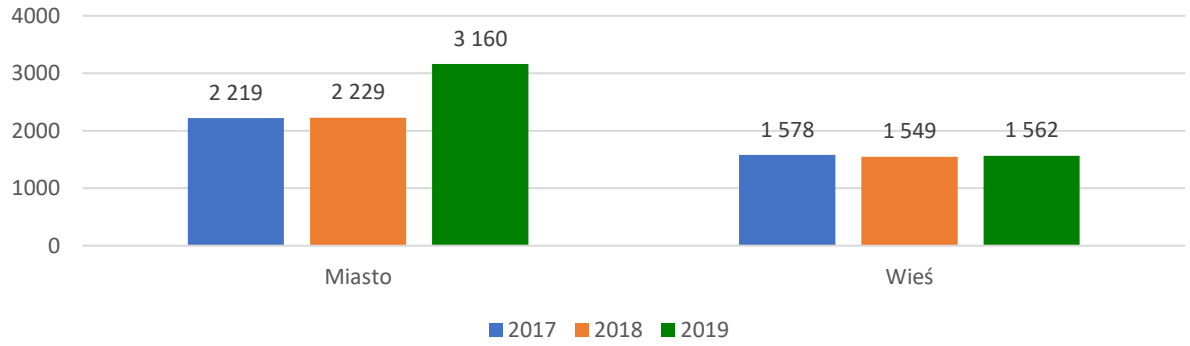

Źródło: opracowanie na podstawie danych Biura Prewencji KGP, *Informacja dotycząca realizacji przez Policję procedury „Niebieskie Karty”,*https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie (dostęp 01.09.2020 r.).

W roku 2019, jak wynika z danych Komendy Głównej Policji dotyczących województwa podlaskiego, nastąpił wzrost liczby przypadków przemocy w rodzinie. Największą grupę osób, co do których istnieje podejrzenie, że doświadczają przemocy stanowią kobiety (75,6% ogółu), w dalszej kolejności mężczyźni (13,1%) i osoby małoletnie (11,3%). W porównaniu z rokiem 2018, odnotowano wzrost we wszystkich wymienionych grupach, przy czym ich dynamika wyniosła odpowiednio – 5,9%, 11,7%, 6,8%. Ujawniono, że najczęściej stosowana jest przemoc psychiczna (52,1%), najrzadziej natomiast ekonomiczna (0,8%).

[47] Biuro Prewencji KGP, *Informacja dotycząca realizacji przez Policję procedury „Niebieskie Karty” w 2019 r.*, s. 3-6, https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie (dostęp 01.09.2020 r.).

Wykres 16. Liczba poszczególnych rodzajów przemocy w rodzinie w województwie podlaskim w latach 2017-2019

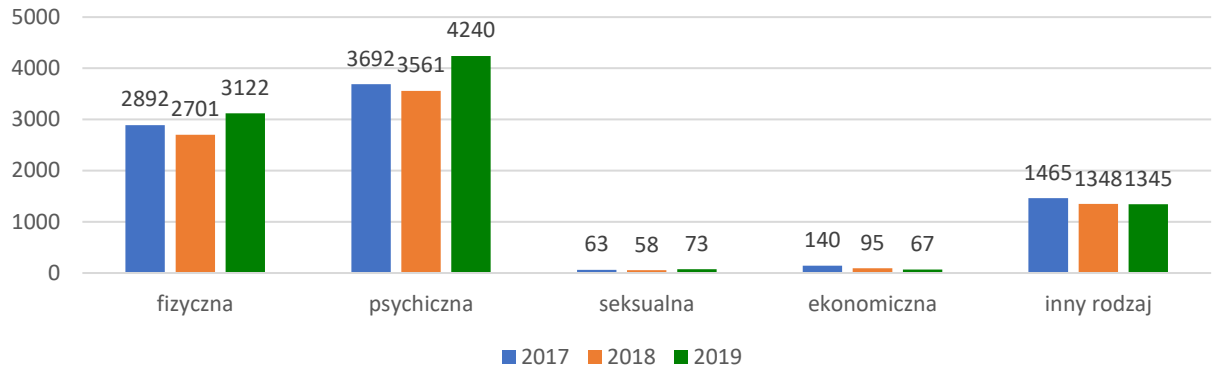

Źródło: opracowanie na podstawie danych Biura Prewencji KGP, *Informacja dotycząca realizacji przez Policję procedury „Niebieskie Karty”* … op. cit.

W roku 2019 stwierdzono w województwie podlaskim zwiększenie ogólnej liczby osób, wobec których istnieje podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie. Wyniosła ona 4 109, co stanowiło wzrost o 7,4% w stosunku do 2018 r. i 6,4% wobec roku 2017.

Wykres 17. Podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie w województwie podlaskim w latach 2017-2019

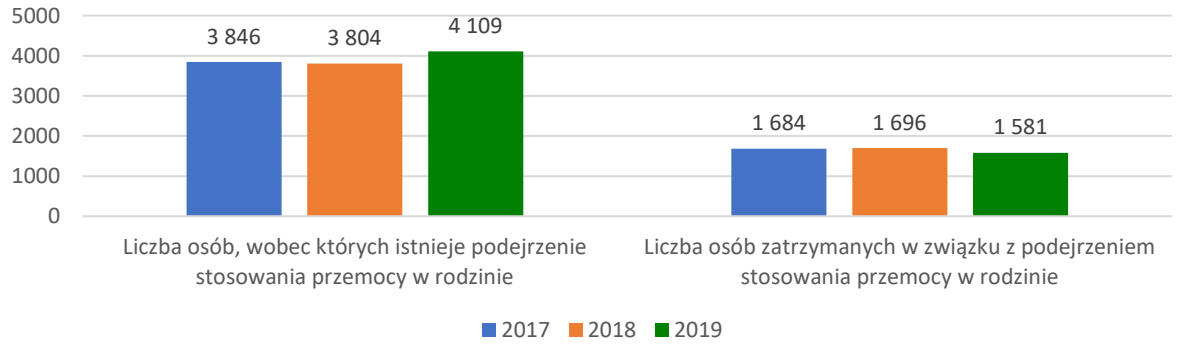

Źródło: opracowanie na podstawie danych Biura Prewencji KGP, *Informacja dotycząca realizacji przez Policję procedury „Niebieskie Karty”* … op. cit.

Spadek w 2019 roku odnotowano natomiast w ogólnej liczbie zatrzymanych w związku z podejrzeniem stosowania przemocy w rodzinie. Grupa ta liczyła 1 581 osób, co w stosunku do 2018 r. stanowi obniżenie o 6,8%, a w odniesieniu do roku 2017 o 6,1%. Zmniejszenie liczebności można zaobserwować w grupie mężczyzn i sprawców nieletnich, wzrost zaś w zbiorowości kobiet. Szczegółowe zestawienie danych zaprezentowano poniżej.

Wykres 18. Liczba osób zatrzymanych w województwie podlaskim, wobec których istnieje podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie w latach 2017-2019

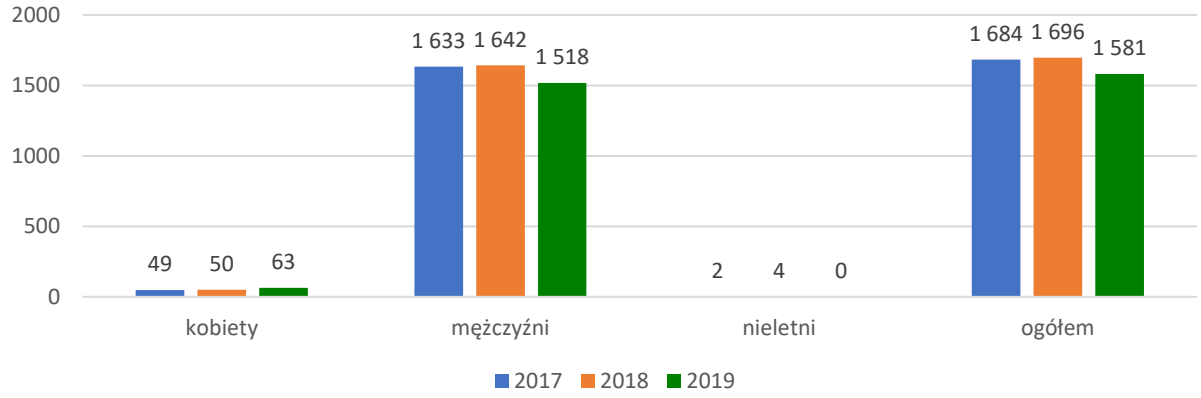

Źródło: opracowanie na podstawie danych Biura Prewencji KGP, *Informacja dotycząca realizacji przez Policję procedury „Niebieskie Karty”* … op. cit.

Jak wynika z treści powyższych wykresów, odsetek zatrzymanych w zbiorowości osób, wobec których istnieje podejrzenie, że są sprawcami przemocy wyniósł 38,5% w 2019 r. oraz 44,6% w 2018 r. i 43,8% w 2017 r.

Analiza danych w obrębie grupy sprawców podejrzanych o stosowanie przemocy ujawniła, że były to zazwyczaj osoby będące pod wpływem alkoholu, które doprowadzono do izby wytrzeźwień lub innych tego typu placówek (2017 r. – 2 086 osób; 2018 r. – 2 053; 2019 r. – 2 009). W obszarze tym nastąpił nieznaczny spadek wynoszący 3,7% w stosunku do okresu sprzed trzech lat.

W latach 2017-2019, jak wynika z danych Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Białymstoku, 1 077 osób osadzonych z powodu stosowania przemocy w rodzinie opuściło zakłady karne.

Na podstawie danych zgromadzonych w ramach OZPS za rok 2019 można zauważyć, iż w stosunku do roku poprzedniego odnotowano zwiększenie o jedną trzecią liczby rodzin objętych wsparciem z powodu przemocy (28,9%). Jest to najwyższy stopień wzrostu w stosunku do roku 2018 wśród wszystkich przyczyn przyznawania pomocy. Najwięcej rodzin korzystających z pomocy z powodu przemocy w rodzinie zarejestrowano w mieście Łomża oraz powiecie białostockim, natomiast najmniej w powiatach wysokomazowieckim i sejneńskim. Rozkład z podziałem na poszczególne jednostki terytorialne zawarto w poniżej.

Wykres 19. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu przemocy w rodzinie w latach 2017-2019

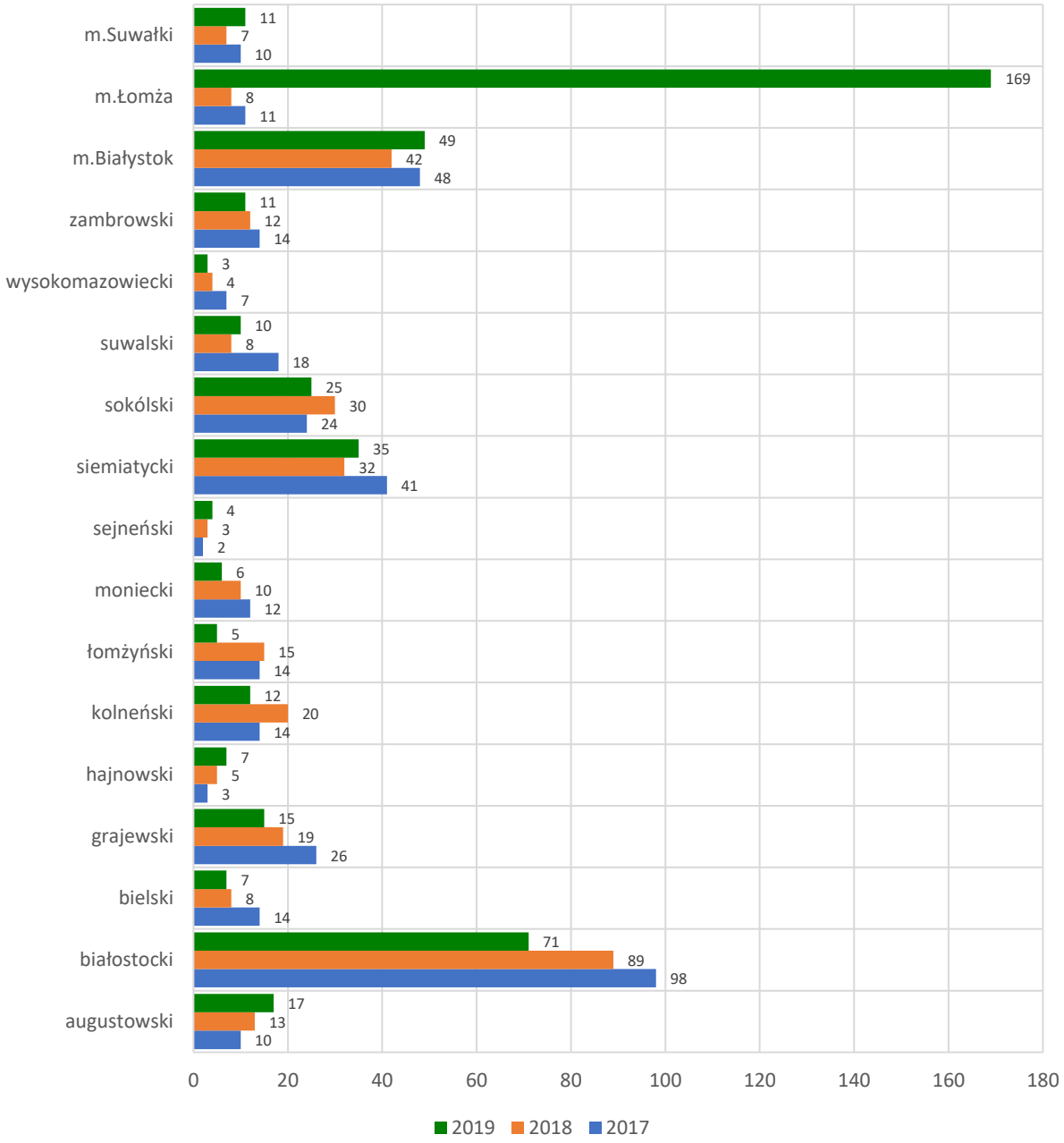

Źródło: opracowanie na podstawie danych statystycznych GUS dotyczących świadczeń z pomocy społecznej według przyczyn… op. cit.

Wśród instytucji i grup działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie, funkcjonowało w 2019 roku: 51 punktów konsultacyjnych, 6 ośrodków interwencji kryzysowej, 2 specjalistyczne ośrodki wsparcia, 2 schroniska, 6 telefonów zaufania, 10 grup wsparcia i 4 grupy terapeutyczne dla ofiar przemocy. W województwie działają również 3 placówki pomocy dzieciom - ofiarom przemocy w rodzinie. W porównaniu z latami poprzednimi, stwierdza się spadek liczby punktów konsultacyjnych udzielających pomocy i porad ofiarom przemocy w rodzinie (2017 r.

– 52; 2018 r. – 59), telefonów zaufania (9 w roku 2017 i 2018), grup wsparcia (2017 r. – 9; 2018 r. – 71) i terapeutycznych (2017 r. – 6; 2018 r. – 31), a także programów oddziaływań adresowanych do osób stosujących przemoc w rodzinie (2017 r. – 36; 2018 r. – 16). Największą dynamikę wzrostu zaobserwować można natomiast w zakresie tworzenia grup roboczych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie (2017 r. – 4.001; 2018 r. – 3.564) oraz instytucjonalnych form pomocy dzieciom (2017 r. – 4; 2018 r. – 1).[48]

W ramach zadań powiatów, 206 osób stosujących przemoc w rodzinie zostało objętych w roku 2019 programem oddziaływania korekcyjno-edukacyjnego. W porównaniu do roku poprzedniego liczba adresatów tego rodzaju działań spadła o 72 osoby. W latach kolejnych, jak wynika z prognoz, przewiduje się wzrost liczby sprawców przemocy objętych programem oddziaływania korekcyjno-edukacyjnego.[49]

Zarówno samorządy gminne, jak i powiatowe podejmują w stosunku do osób doznających przemocy w rodzinie pracę socjalną. Do najważniejszych działań realizowanych przez gminy, w celu zwiększenia dostępności pomocy dla ofiar, zalicza się organizowanie i dofinansowanie szkoleń dotyczących problematyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie (w tym procedury „NK"), finansowanie zatrudnienia osób w placówkach pomagających osobom doznającym przemocy w rodzinie oraz kosztów ich działalności.[50] W roku 2019 samorząd województwa zorganizował 5 cyklów szkoleń z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, skierowanych do członków zespołów interdyscyplinarnych, pedagogów, psychologów szkolnych, asystentów rodziny, pracowników socjalnych oraz kadry poradni psychologiczno-pedagogicznych. Udział w nich wzięły 364 osoby. W superwizji zorganizowanej przez samorząd województwa uczestniczyło 30 członków ZI, zaś wsparcia i pomocy psychologicznej inicjowanych przez samorządy gminne i powiatowe w formie coachingu, grup wsparcia oraz superwizji – 203 osoby.[51]

Oprócz przemocy w środowisku rodzinnym, poważnym problemem społecznym staje się w ostatnich latach przemoc rówieśnicza, w szczególności z wykorzystaniem mediów elektronicznych. Objawia się ona głównie w postaci zamieszczania w sieci zdjęć i filmów, wysyłania wulgarnych treści, gróźb, wyzwisk, włamań na konta osobiste oraz zastraszania. Podnoszenie wiedzy na temat cyberprzemocy i jej konsekwencji zarówno

[48] PARPA-G1, *Profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych*… op. cit., s. 47-49.
[49] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 20.
[50] Ibidem.
[51] Na podstawie informacji z Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

w szkołach, jak i przestrzeni edukacji nieformalnej, przyczynić się może do wspierania rodziców w realizacji rodzinnych funkcji opiekuńczo-wychowawczych i emocjonalno-ekspresyjnych.

Tabela 18. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie"

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• działania instytucjonalne podejmowane na rzecz rodzin z problemem przemocy • istnienie grup społecznych działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie • stworzenie warunków do pomocy dzieciom doznającym przemocy w rodzinie w placówkach • działania zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie • rozwijająca się sieć wsparcia w sytuacji przemocy w rodzinie	• wzrost liczby rodzin korzystających z pomocy w powodu przemocy w rodzinie • zmniejszenie liczby osób zatrzymanych w związku z podejrzeniem stosowania przemocy w rodzinie • wzrost liczby zatrzymanych kobiet, wobec których istnieje podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie • mała liczba szkoleń i superwizji dla pracowników, w tym kadry świetlic dla dzieci z rodzin problemem alkoholowym i innych grup ryzyka • zmniejszenie liczby grup wsparcia i terapeutycznych dla ofiar przemocy w rodzinie • mało zróżnicowana forma działań podejmowanych wobec osób stosujących przemoc
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
• rozwój współpracy samorządów, instytucji i organizacji lokalnych, służb mundurowych działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie • wzrost świadomości społecznej na temat zjawiska przemocy w rodzinie	• współwystępowanie problemów przemocy w rodzinie z uzależnieniem od alkoholu i innych substancji psychoaktywnych • stereotypy funkcjonujące w społeczeństwie na temat przemocy w rodzinie

Źródło: opracowanie własne.

Główne rekomendacje w diagnozowanym obszarze:

- kontynuacja i wzmacnianie działania zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- wzmacnianie kompetencji oraz umiejętności kadry pracującej w obszarze wpierania rodzin z problemem przemocy;
- prowadzenie programów profilaktycznych w społeczności lokalnej w celu uwrażliwienia na problem przemocy w rodzinie;
- zwiększenie liczby programów w zakresie ochrony osób dorosłych i dzieci doznających przemocy w rodzinie oraz programów korekcyjno-edukacyjnych i psychologiczno-terapeutycznych skierowanych do osób stosujących przemoc.

3.4. Polityka senioralna

Dotychczasowe działania samorządu województwa w zakresie polityki senioralnej były ujęte w „Strategii polityki społecznej województwa podlaskiego do roku 2020" i realizowane w oparciu o „Program na rzecz osób starszych w województwie podlaskim na lata 2016-2020" (Załącznik do Uchwały Nr XXVII/244/16 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 29 sierpnia 2016 r.).

Sytuacja osób starszych w województwie podlaskim

W ostatnich latach zarówno w Polsce, jak i w innych krajach europejskich obserwowane są wyraźne zmiany zachodzące w strukturze demograficznej ludności, które charakteryzują się rosnącym udziałem osób starszych w populacji generalnej. Skutki starzenia się społeczeństwa istotne kwestie społeczne ludzi starszych, stanowią przedmiot zainteresowań wielu nauk tj. geriatrii, psychogerontologii, geragogiki, andragogiki oraz polityki społecznej. Starzenie się społeczeństwa jest z jednej strony efektem ograniczenia dzietności, z drugiej natomiast - następstwem spadku umieralności wśród osób dorosłych, które częściej dziś dożywają wieku zaawansowanego. Według szacunków GUS z 2019 roku, przeciętne dalsze trwanie życia mieszkańców województwa podlaskiego będzie oscylowało w przedziale od 74,3 do 79,6 lat w przypadku mężczyzn oraz od 83,1 do 85,3 w zbiorowości kobiet. Jest to wartość nieznacznie wyższa w porównaniu z prognozowanym wskaźnikiem ogólnopolskim.[52]

[52] Przeciętne dalsze trwanie życia noworodka płci męskiej – 74,3 lata, płci żeńskiej – 83,1; przeciętne dalsze trwanie życia osób w wieku 60 lat płci męskiej – 19,6 lat, płci żeńskiej – 25,3.

Tabela 19. Przeciętne dalsze trwanie życia ludności w województwie podlaskim (stan w 2019 roku)

Wyszczególnienie	Mężczyźni					Kobiety				
	w wieku lat									
	0	15	30	45	60	0	15	30	45	60
Polska	74,1	59,5	45,1	31,3	19,3	81,8	67,2	52,4	37,8	24,2
podlaskie	74,3	59,8	45,4	31,7	19,6	83,1	68,5	53,6	39,1	25,3
Miasta										
Polska	74,5	59,9	45,5	31,6	19,5	81,7	67,1	52,3	37,7	24,2
podlaskie	75,3	60,7	46,2	32,4	20,1	83,3	68,5	53,7	39,1	25,4
Wieś										
Polska	73,4	58,8	44,5	30,7	18,7	81,8	67,2	52,4	37,8	24,1
podlaskie	72,9	58,5	44,3	30,8	19,1	83,0	68,5	53,6	39,0	25,2

Źródło: opracowano na podstawie GUS, *Trwanie życia*, http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/TrwanieZycia.aspx (dostęp 01.09.2020 r.).

W roku 2019 w województwie podlaskim zamieszkiwały 1 178 353 osoby, z czego łącznie blisko jedną czwartą (24,9%) tworzyła ludność w wieku podeszłym (60-75 lat), starczym (75-90 lat) i sędziwym (powyżej 90 lat).[53] Z danych GUS wynika, że ludzie w wieku poprodukcyjnym stanowią prawie połowę osób z niepełnosprawnościami (46,8%). Oznacza to zatem realne prawdopodobieństwo występowania w grupie osób starszych stanu ograniczonej samodzielności życiowej wymagającej uruchomienia systematycznych działań o charakterze opiekuńczo-wspierającym. Subpopulację osób starszych w Polsce wyróżniają na tle innych grup społecznych cztery podstawowe cechy, mianowicie feminizacja, singularyzacja, spadek dochodów oraz pogorszenie stanu zdrowia.[54]

Na dzień 31 grudnia 2019 r. w województwie podlaskim zamieszkiwało ogółem 253 407 osób w wieku poprodukcyjnym, z przyjętą granicą 60 lat dla kobiet i 65 dla mężczyzn. Grupę dominującą tworzą kobiety (67,4%), zazwyczaj żyjące w miastach (62,6%). Mężczyźni stanowią 32,6% ogółu populacji w wieku poprodukcyjnym i pochodzą głównie z aglomeracji miejskich (81,1%).[55] Liczebny obraz osób w wieku poprodukcyjnym ilustrują dane zawarte poniżej.

[53] Podział zgodnie z udziałem osób w populacji generalnej według miary WHO.
[54] P. Błędowski, B. Szatur-Jaworska, Z. Szweda-Lewandowska, P. Kubicki, *Raport na temat sytuacji osób starszych w Polsce*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2012, s. 30.
[55] Opracowano na podstawie danych GUS, *Stan i struktura ludności*… op. cit.

Tabela 20. Ludność w wieku poprodukcyjnym w województwie podlaskim w 2019 roku

Wiek	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta			Wieś		
				Razem	Mężczyźni	Kobiety	Razem	Mężczyźni	Kobiety
60 - 64	84 201	40 413	43 788	54 792	24 697	30 095	29 409	15 716	13 693
65 - 69	67 632	30 829	36 803	43 642	18 968	24 674	23 990	11 861	12 129
70 - 74	48 387	20 120	28 267	30 089	12 152	17 937	18 298	7 968	10 330
75 - 79	34 415	13 083	21 332	19 627	7 197	12 430	14 788	5 886	8 902
80 - 84	29 549	10 111	19 438	16 423	5 410	11 013	13 126	4 701	8 425
85 i więcej	29 636	8 442	21 194	15 016	4 288	10 728	14 620	4 154	10 466
Razem	**293 820**	**122 998**	**170 822**	**179 589**	**72 712**	**106 877**	**114 231**	**50 286**	**63 945**

Źródło: GUS, *Stan i struktura ludności*, http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx (dostęp 01.09.2020 r.).

Według stanu na koniec 2019 r., wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego wyniósł w województwie podlaskim 12, co oznacza, że na 100 osób w wieku 50–64 lata przypadało 12 osób w wieku 85 lat i więcej. W kraju relacja między wyżej wymienionymi grupami osób ukształtowała się na niewiele niższym poziomie, osiągając wartość 11. W regionie wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego od 2017 r. utrzymywał się na niezmienionym poziomie.[56]

Wykres 20. Indeks starości w województwie podlaskim

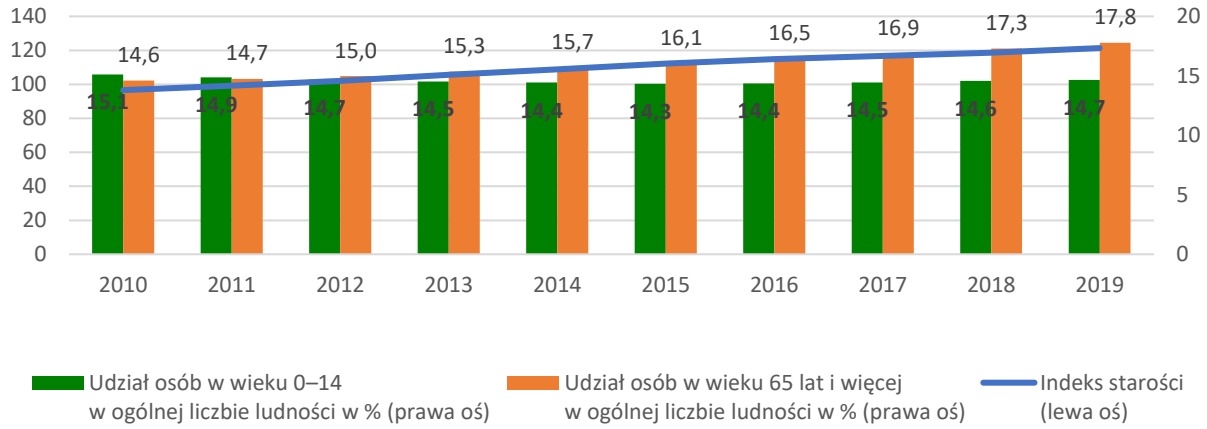

Źródło: Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej …* op. cit., s. 70.

Według prognoz ludności na lata 2014-2050, sporządzonych przez GUS, nastąpi pogłębienie procesu starzenia się społeczeństwa i dalsza zmiana w strukturze ludności według wieku. Do roku 2050 przewidywane jest znaczne zmniejszenie liczby dzieci i osób w wieku 15-64 lat oraz wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym. Populacja osób

[56] Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej…* op. cit., s. 70.

w wieku 60 lat i więcej zwiększy się w końcu horyzontu prognozy do 13,7 miliona i będzie stanowiła 40,4% ogółu ludności.[57] Do 2050 r. odsetek osób starszych (60+) w ogólnej liczbie mieszkańców województwa podlaskiego osiągnie wartość 43,1%.

Prognozowane przeobrażenia w strukturze populacji spowodowały, że polityka senioralna stała się w ostatnim czasie jednym z głównych priorytetów w obszarze rozwiązywania problemów społecznych i kreowania polityki społecznej na poszczególnych szczeblach samorządu terytorialnego.

Tabela 21. Prognoza populacji w wieku powyżej 60 lat w województwie podlaskim według kryterium płci

Rok	Ludność	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
2025	ogółem	1 146 804	559 642	587 162
	wiek 60+	323 901	138 268	185 633
2030	ogółem	1 121 839	547 558	574 281
	wiek 60+	340 792	146 633	194 159
2035	ogółem	1 092 463	533 219	559 244
	wiek 60+	360 512	156 412	204 100
2040	ogółem	1 058 768	517 024	541 744
	wiek 60+	383 031	168 207	214 824
2045	ogółem	1 021 686	499 664	522 022
	wiek 60+	408 289	182 463	225 826
2050	ogółem	982 320	481 725	500 595
	wiek 60+	423 502	192 285	231 217

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, *Prognoza ludności na lata 2014-2050 - województwa*, http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Prognoza.aspx (dostęp 01.09.2020 r.).

Jak wynika z informacji sprawozdawczych dotyczących zabezpieczenia społecznego, przeciętna miesięczna liczba emerytów i rencistów w województwie podlaskim wynosiła w 2019 roku 270 706 osób, w tym 189 949 pobierających świadczenia z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz 80 757 z Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

[57] Główny Urząd Statystyczny, *Informacja o sytuacji osób starszych na podstawie badań Głównego Urzędu Statystycznego*, Warszawa 2018, s. 6.

Wykres 21. Przeciętna miesięczna liczba emerytur i rent w województwie podlaskim w 2019 roku

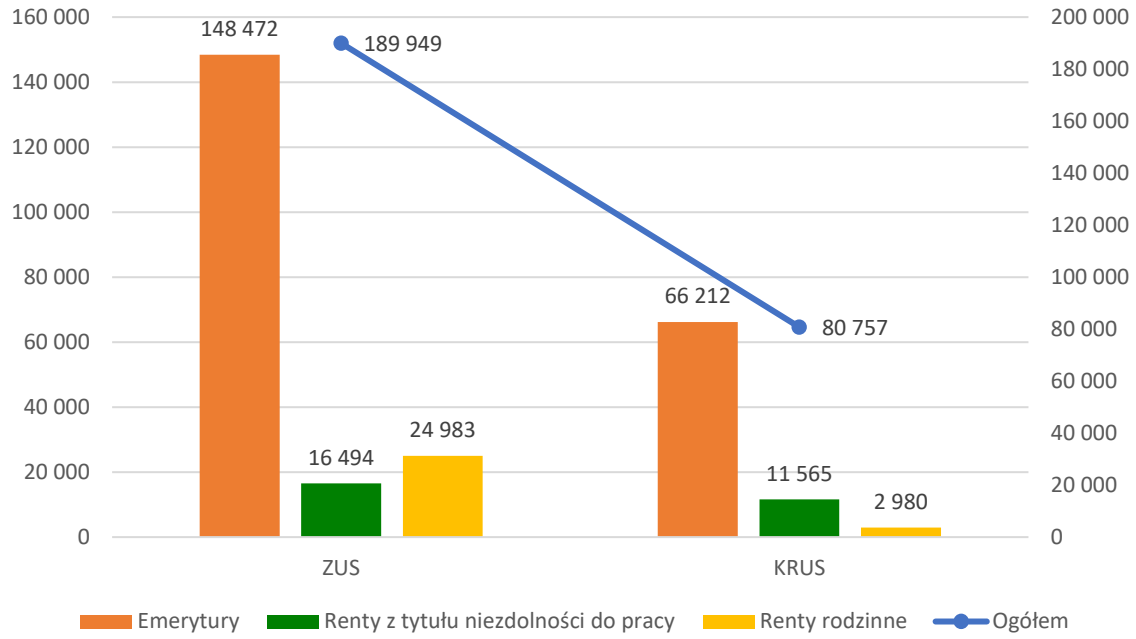

Źródło: ZUS, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego*, Warszawa 2020, s. 31, https://www.zus.pl/baza-wiedzy/statystyka/kwartalne-informacje-o-swiadczeniach-pienieznych-z-fus-oraz-o-innych-swiadczeniach oraz KRUS, *Kwartalna informacja statystyczna*, Warszawa 2020, s. 8, https://www.krus.gov.pl/bip/informacje-statystyczne/ (dostęp 01.10.2020 r.).

Liczba bezrobotnych w wieku 60 lat i więcej obejmowała w 2019 roku 2 491osób, w tym 1 834 bezrobotnych długotrwale (73,6%). Odsetek udziału osób starszych w strukturze bezrobotnych długotrwale uplasował się na poziomie 10%.[58]

W związku ze zmianami dokonującymi się w strukturze demograficznej ludności oraz koniecznością systematycznego monitorowania sytuacji osób w wieku poprodukcyjnym, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku zrealizował w roku 2019 badania sondażowe służące opracowaniu diagnozy funkcjonowania osób starszych zamieszkujących na terenie województwa podlaskiego. Celem podjętych eksploracji było określenie potrzeb, problemów, oczekiwań osób starszych, a także stopnia dostępności do usług oferowanych na terenie poszczególnych powiatów i gmin. Spośród wszystkich jednostek organizacyjnych pomocy społecznej zaproszonych

[58] Wojewódzki Urząd Pracy, *Diagnoza sytuacji osób długotrwale bezrobotnych na rynku pracy w woj. podlaskim w 2019 roku*, Białystok 2020, s. 5, https://wupbialystok.praca.gov.pl/documents/102984/12401804/Diagnoza%20d%C5%82ugotrwa%C5%82ego%20bezrobocia%20w%20woj.%20podlaskim%20w%202019%20roku/5e397593-165c-4c10-9a1f-9bd6b97a52f0?t=1592914496707 (dostęp 30.11.2020 r.).

do uczestnictwa w badaniach, wolę współpracy w tym zakresie wyraziły instytucje zlokalizowane na terenie 13 powiatów oraz 59 gmin.

Z analizy danych wynika, że pracownicy instytucji pomocy społecznej najczęściej oceniają sytuację materialną, mieszkaniową, zdrowotną, rodzinną i społeczną osób starszych jako średnią, w tym najtrudniejszą w sferze zdrowotnej oraz najbardziej korzystną w obszarze warunków mieszkaniowych.

Wykres 22. Ocena sytuacji osób starszych na terenie gmin i miast województwa podlaskiego w 2019 roku

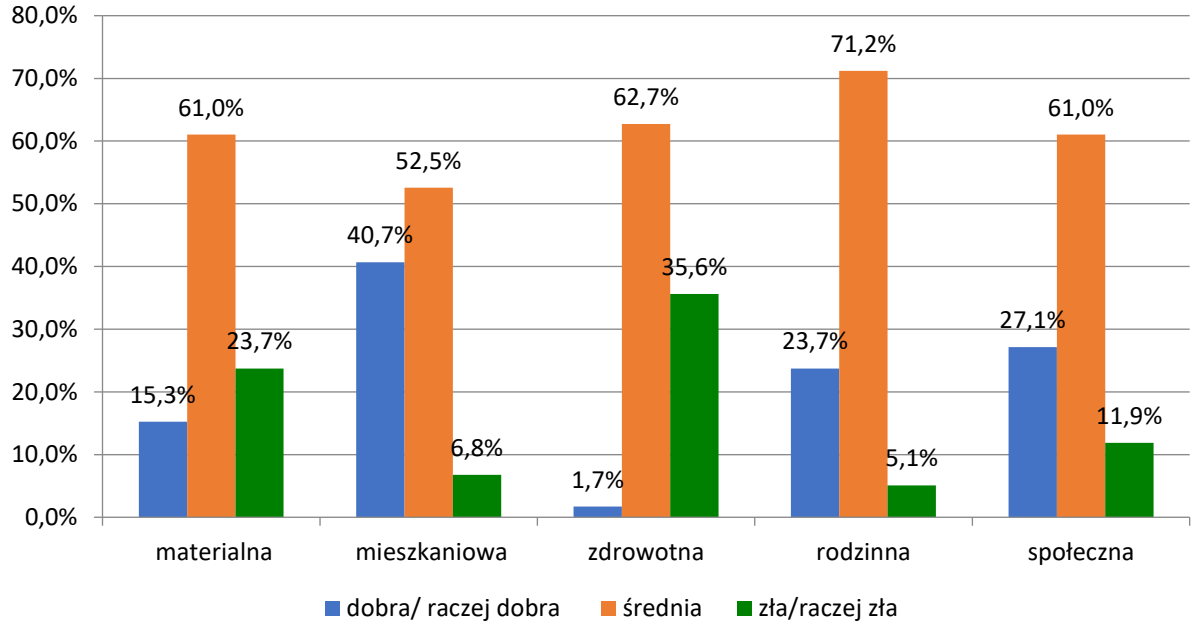

Źródło: badania własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

Wśród problemów ekonomicznych doświadczanych przez seniorów, respondenci wymieniali głównie marginalizację i wykluczenie społeczne warunkowane trudną sytuacją finansową, niskie świadczenia emerytalne i rentowe, ponoszenie wysokich wydatków na bieżące opłaty, bilety, usługi zdrowotne oraz brak wystarczających środków finansowych na zaspokojenie potrzeb życiowych. Podkreślano również zbyt wysoką odpłatność za pobyt w DPS stanowiącą duże obciążenie dla rodziny lub gmin oraz utrudniony dostęp do świadczeń z zakresu pomocy społecznej ze względu na zbyt niski próg dochodowy.

Wykres 23. Częstotliwość problemów społecznych dotykających osoby starsze zamieszkujące w województwie podlaskim

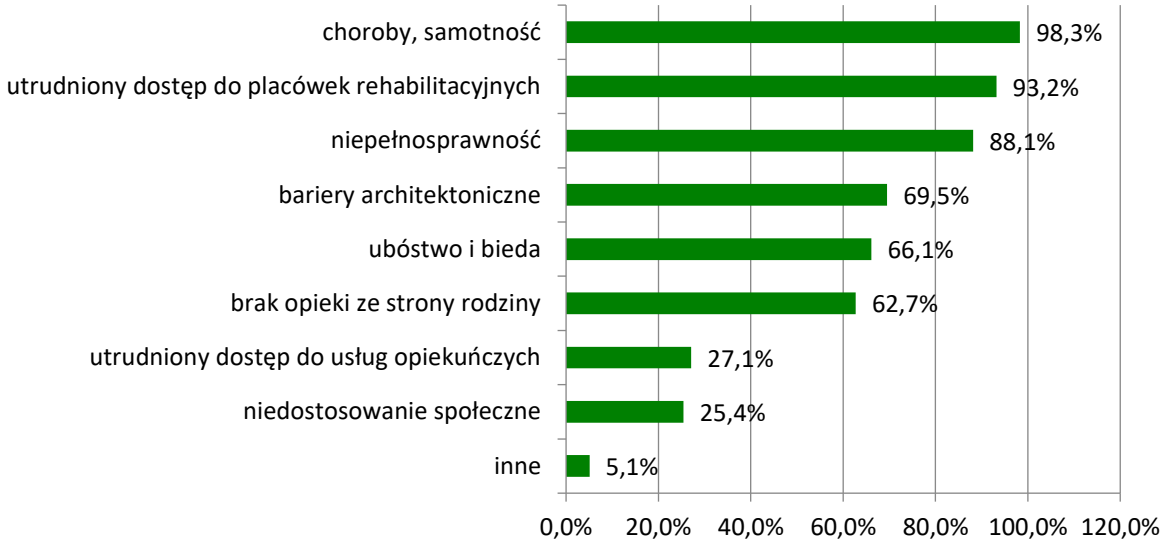

Procent przekracza 100 ze względu na wielokrotność wypowiedzi.
Źródło: badania własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

Do problemów najczęściej doświadczanych przez osoby starsze, badani kwalifikowali zły stan zdrowia, samotność i poczucie osamotnienia oraz utrudnioną dostępność do placówek rehabilitacyjnych. Niewielka liczba pracowników podkreśliła deficyt poradni specjalistycznych, bezradność osób starszych oraz brak dostępu do usług terapeutyczno-leczniczych. Dość rzadko wymieniany był także utrudniony dostęp do usług opiekuńczych oraz niedostosowanie społeczne osób starszych.

Wśród pilnych zadań pracownicy ujawniali rozwój domów spokojnej starości, domów kultury, klubów seniora, domów dziennego pobytu oraz rodzinnych domów seniora jako formy wspólnego gospodarowania z innymi osobami lub rodzinami w zamian za sprawowanie opieki. Jednym z celów badawczych było uzyskanie informacji na temat utrudnień w dostępie do świadczeń opieki zdrowotnej. Ankietowani zaliczali do nich w szczególności takie, jak:

- długi czas oczekiwania na wizytę;
- niewystarczająca liczba POZ w miejscu zamieszkania;
- brak poradni specjalistycznych blisko miejscowości zamieszkania;
- utrudniony dostęp do poradni rehabilitacyjnych (niewielka liczba punktów rehabilitacji leczniczej finansowanej z NFZ oraz brak ośrodka rehabilitacji w miejscu zamieszkania);
- brak wystarczającej liczby specjalistów;

- problem z dojazdem do ośrodka zdrowia i poradni specjalistycznej;
- wysokie wydatki związane z zakupem leków i leczeniem;
- brak poradni geriatrycznych;
- zbyt długi czas oczekiwania do Zakładów Opieki Długoterminowej oraz Zakładów Opieki Leczniczej.

Jak wynika z opinii badanych pracowników, osoby starsze wymagają zróżnicowanych i elastycznych form wsparcia i opieki, które są bezpośrednio skorelowane z ich indywidualnymi potrzebami oraz psychofizycznymi możliwościami.

Wykres 24. Potrzeby seniorów w zakresie usług społecznych w opinii pracowników instytucji pomocy społecznej

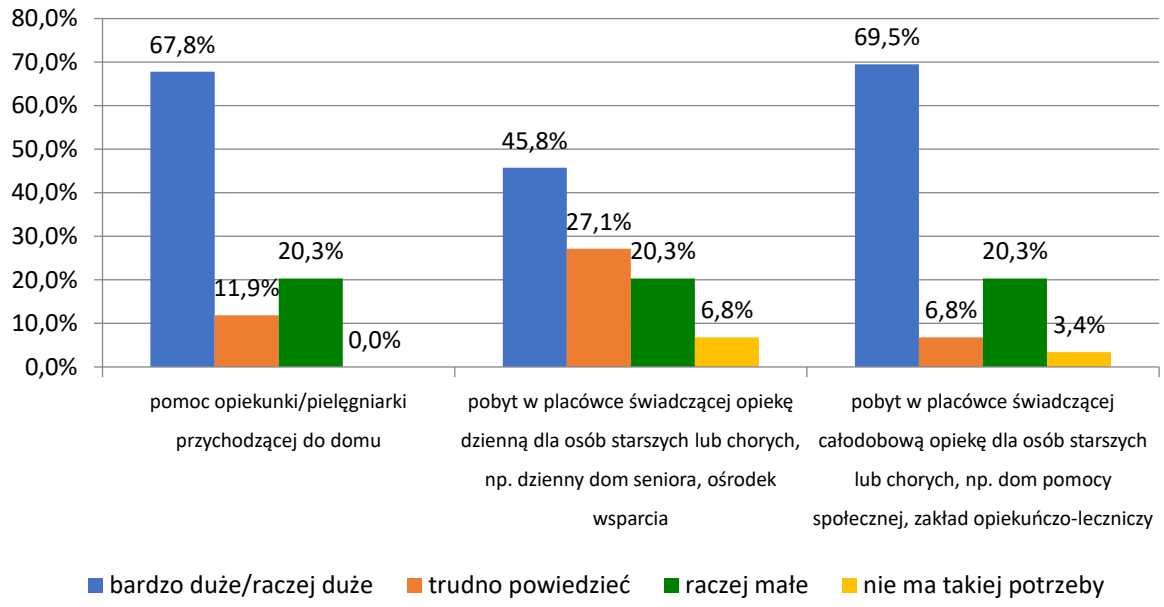

Źródło: badania własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

Osoby starsze borykają się na co dzień z licznymi problemami. Wśród najbardziej istotnych wymienia się: ubóstwo, izolację i wykluczenie społeczne, trudności zdrowotne oraz stopniowe ograniczanie sprawności fizycznej, czy umysłowej. Równoległym problemem jest stały deficyt osób w zawodach związanych ze wspieraniem człowieka starszego (m.in. opiekunów osób niepełnosprawnych, pielęgniarek środowiskowych, opiekunów medycznych) oraz utrudniony dostęp do rehabilitacji i skutecznego leczenia. Z danych Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku wynika, że w podmiotach wykonujących działalność leczniczą było zatrudnionych na koniec 2019 roku 5 lekarzy specjalistów w dziedzinie geriatrii, a także 46 pielęgniarek ze specjalizacją w dziedzinie pielęgniarstwa geriatrycznego, 254 - pielęgniarstwa opieki długoterminowej oraz 86 –

pielęgniarstwa opieki paliatywnej. Infrastrukturę ochrony zdrowia dedykowaną osobom starszym tworzyło:

- 13 poradni geriatrycznych;
- 1 oddział geriatryczny (17 łóżek),
- 11 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych (448 łóżek) i 15 zakładów opiekuńczo-leczniczych (373 łóżka);
- 4 hospicja stacjonarne (119 miejsc) oraz 21 hospicjów domowych.[59]

Z analizy danych sprawozdawczych za rok 2019 wynika, że z usług opiekuńczych skorzystało ogółem 2 001 osób, tj. o 100 więcej w porównaniu z rokiem 2018. W obliczu coraz bardziej zauważalnych i postępujących procesów demograficznych, prowadzących do starzenia się społeczeństwa, liczba beneficjentów tej formy wsparcia będzie stale rosnąć. Dominującą grupę adresatów stanowią aktualnie osoby w wieku 75 lat i więcej, często mieszkające samotnie. Ich głównym celem jest pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, świadczenie opieki higienicznej lub pielęgnacji zaleconej przez lekarza oraz zapewnienie – w miarę możliwości ośrodków pomocy społecznej – kontaktów z otoczeniem. Specjalistyczne usługi opiekuńcze były świadczone w roku 2019 na rzecz 28 osób. Natomiast usługami specjalistycznymi dla osób z zaburzeniami psychicznymi objęto 121 seniorów. Brak organizacji usług środowiskowych przez gminy uzasadniany jest zazwyczaj zapewnieniem osobom starszym innych form opieki, m.in. skierowania do domu pomocy społecznej, zakładu opiekuńczo-leczniczego, środowiskowego domu samopomocy.

Jak wynika z danych Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku, wobec seniorów zamieszkujących w województwie podlaskim prowadzone były ponadto wielorakie działania o charakterze profilaktycznym i interwencyjnym. Ukierunkowane były na zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, aktywizację społeczną, wzmacnianie relacji międzypokoleniowych, przeciwdziałanie przemocy, wspomaganie rozwoju kompetencji cyfrowych oraz zaspokajanie potrzeb związanych z organizacją czasu wolnego.[60]

W 2019 roku pomocą społeczną objęto ogółem 5 952 rodzin podlaskich emerytów i rencistów, w tym 2 832 mieszkający na wsi. Liczba osób w tych rodzinach wynosiła 10

[59] Na podstawie informacji z Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku zawartych w „Karcie województwa podlaskiego".

[60] Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku, *Informacja o sytuacji osób starszych w województwie podlaskim za 2019 rok*, Białystok 2020, https://puw.bip.gov.pl/informacje-o-sytuacji-osob-starszych-w-wojewodztwie-podlaskim/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-w-wojewodztwie-podlaskim-za-rok-2019.html (dostęp 15.12.2020 r.).

763. Największą grupę stanowiły gospodarstwa emeryckie jednoosobowe (62,0%), następnie dwuosobowe (19,6%). Najrzadziej korzystały z pomocy społecznej rodziny trzyosobowe (7,1%) oraz z 4 i więcej członkami (11,3%).[61]

Podstawową infrastrukturę w obszarze pomocy społecznej i wspierania aktywności osób starszych w województwie podlaskim tworzą:

- Dzienne Domy Pomocy – 7 podmiotów (liczba miejsc ogółem – 479);[62]
- Domy Pomocy Społecznej – 23 podmioty (liczba miejsc ogółem – 2 378);[63]
- Środowiskowe Domy Samopomocy – 24 podmioty, w tym 18 o zasięgu gminnym oraz 6 o zasięgu powiatowym (liczba miejsc ogółem – 918);[64]
- Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku – 22 podmioty, w tym 11 prowadzonych w ramach działalności statutowej oraz 11 w ramach działalności gospodarczej (liczba miejsc ogółem – 815)[65]
- Dzienne Domy Senior+ – 4 podmioty (liczba miejsc ogółem – 125);
- Kluby Senior+ – 44 podmioty (liczba miejsc ogółem – 803);[66]
- Kluby Seniora i inne miejsca spotkań osób starszych – 166 miejsc;[67]
- Uniwersytety Trzeciego Wieku – 21 podmiotów;
- Rady Seniorów – 15 podmiotów;[68]
- Lokalne organizacje NGO działające na rzecz osób starszych – aktywność skierowana na osoby starsze jest celem 33% podlaskich organizacji realizujących przedsięwzięcia w obszarze usług socjalnych i pomocy społecznej.[69]

---

[61] Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za I-XII 2019 r. MRPiPS-03.*

[62] Ibidem.

[63] Wykaz domów pomocy społecznej wpisanych do *Rejestru domów pomocy społecznej województwa podlaskiego*, https://puw.bip.gov.pl/prowadzone-rejestry/rejestr-domow-pomocy-spolecznej.html. Dane dotyczą stanu na dzień 01.10.2020 r.

[64] *Środowiskowe domy samopomocy*, https://www.gov.pl/web/uw-podlaski/jednostki-organizacyjne-pomocy-spolecznej (dostęp 31.12.2020 r.).

[65] Wykaz placówek wpisanych do *Rejestru placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku,* https://puw.bip.gov.pl/prowadzone-rejestry/rejestr-placowek-zapewniajacych-calodobowa-opieke-osobom-niepelnosprawnym-przewlekle-chorym.html. Dane dotyczą stanu na dzień 01.10.2020 r.

[66] Dzienne Domy Senior+ i Kluby Senior+, https://www.gov.pl/web/uw-podlaski/jednostki-organizacyjne-pomocy-spolecznej. Dane dotyczą stanu na dzień 31.12.2020 r.

[67] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku*, Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019… op. cit.* Definicja tego typu klubów uwzględnia także niesformalizowane miejsca spotkań dla seniorów.

[68] Dane dotyczą stanu na dzień 01.10.2020 r.

[69] P. Adamiak, B. Charycka, M. Gumkowska, *Potrzeby i możliwości organizacji pozarządowych województwa podlaskiego*, Białystok 2016, s. 18.

Z danych MRiPS wynika, że osoby starsze stanowią grupę dominującą wśród wszystkich mieszkańców DPS zlokalizowanych na terenie województwa podlaskiego (29,3% w wieku od 61 do 74 lat oraz 23,3% powyżej 74 lat).

Tabela 22. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Polityka senioralna”

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• współpraca podmiotów działających w obszarze wspierania osób starszych • działalność projektowa organizacji pozarządowych w zakresie aktywizacji osób starszych • spójny system monitorowania realizacji polityki senioralnej w regionie • powołanie Pełnomocnika Zarządu Województwa Podlaskiego ds. Seniorów	• słabo rozwinięta infrastruktura w zakresie opieki długoterminowej i geriatrycznej • niedostateczna liczba specjalistów w dziedzinie geriatrii • niedostateczny rozwój instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych form wsparcia dziennego • utrzymująca się znaczna liczba osób oczekujących na umieszczenie w domach pomocy społecznej • przeciętna koncentracja działań podlaskich organizacji pozarządowych w obszarze usług socjalnych i pomocy społecznej oraz działań w polu ochrony zdrowia • ograniczenia finansowe osób starszych wynikające z niskiej wysokości otrzymywanych rent i emerytur sprzyjające wykluczeniu społecznemu i utracie samodzielności • zmniejszanie się potencjału opiekuńczego rodziny • niewielka liczba osób starszych korzystających z oferty UTW • wysoki koszt opieki instytucjonalnej • niski poziom wynagrodzenia osób świadczących usługi opiekuńcze • trudność w pozyskiwaniu osób do pracy w realizacji usług opiekuńczych
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
• wzrost zainteresowania problematyką opieki i aktywizacji osób starszych w polityce społecznej na poziomie wspólnotowym i krajowym • wzrost liczby samorządów i organizacji pozarządowych korzystających z oferty programów rządowych w zakresie aktywizacji osób starszych (Program wieloletni na rzecz Osób Starszych „Aktywni+”), w zakresie wsparcia realizacji usług opiekuńczych (Program „Opieka 75+”) oraz rozwoju dziennych domów i	• ograniczony dostęp pomocy środowiskowej głównie w środowisku wiejskim • zwiększanie się kosztów pomocy środowiskowej oraz niewystarczające środki na realizację zadań w zakresie pomocy osobom starszym • rosnące wydatki gmin przeznaczone na zapewnienie opieki w domach pomocy społecznej • znaczny wzrost nakładów na pomoc medyczną i opiekę długoterminową w związku z koniecznością rozwinięcia

klubów Senior+ (Program wieloletni „Senior+”) • rozwój nowych form wsparcia, takich jak teleopieka, sąsiedzkie usługi środowiskowe, opieka wytchnieniowa • rozwój oferty kulturalnej, edukacyjnej, rekreacyjnej, sportowej • wzrastająca świadomość społeczna dotycząca problemów związanych ze starością • wykorzystanie potencjału osób starszych (coraz lepiej wykształconych i posiadających coraz wyższe kompetencje) • rozwój gałęzi gospodarki tzw. srebrnej i białej gospodarki • wzrost liczby lokalnych Rad Seniorów (w tym Rady Seniorów przy Marszałku Województwa Podlaskiego) • wzrost liczby instytucji dedykowanych osobom starszym, np. UTW, klubów seniora, dziennych domów pomocy	sieci oddziałów opieki geriatrycznej i paliatywnej, hospicjów, zakładów opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych • osłabienie więzi rodzinnych oraz ograniczenie roli rodziny w zapewnieniu opieki osobom niesamodzielnym • występowanie negatywnych stereotypów dotyczących osób starszych i ich dyskryminacja ze względu na wiek - w przestrzeni rodzinnej, rynku pracy, rynku konsumenckim, ochrony zdrowia i partycypacji społecznej • niedostateczna liczba wykształconej specjalistycznej kadry (m.in. pracowników socjalnych, lekarzy geriatrów, pielęgniarek środowiskowych) oraz opiekunów osoby starszej • większa podatność na zachorowalność i śmiertelność osób starszych w wyniku zarażenia np. koronawirusem typu COVID-19 w porównaniu z innymi grupami wiekowymi w całej populacji

Źródło: opracowanie własne.

Główne rekomendacje w diagnozowanym obszarze:

- deinstytucjonalizacja usług społecznych i rozwój sieci pomocy środowiskowej związanej ze starzeniem się społeczeństwa;
- wspieranie działań w zakresie profilaktyki chorób i promocji idei zdrowego stylu życia oraz bezpieczeństwa seniorów;
- zintegrowanie informacji o dostępnych usługach społecznych, działaniach instytucji i organizacji społecznych na rzecz osób starszych na danym terenie (m.in. punkty informacyjne w OPS/CUS, przygotowanie informatora zawierającego aktualny wykaz instytucji i organizacji pomocowych wraz z ofertą dostępnych usług);
- wspieranie osób starszych w zdobywaniu i rozwijaniu kompetencji poprzez zwiększenie skierowanej do nich oferty usług edukacyjnych, rekreacyjnych i kulturalnych;
- przeciwdziałanie samotności i izolacji osób starszych (m.in. poprzez rozwój więzi sąsiedzkiej i międzypokoleniowej oraz wsparcie wolontariuszy);
- wzmacnianie systemu wsparcia nieformalnych opiekunów osób niesamodzielnych poprzez tworzenie całodobowych „miejsc interwencyjnych” służących zapewnieniu natychmiastowej opieki osobie zależnej;
- wspieranie organizacji działających na rzecz aktywizacji osób starszych oraz realizacji usług opiekuńczych i zdrowotnych;

- wsparcie migracji zarobkowych przyjaznych regionalnemu rynkowi pracy poprzez pozyskiwanie pracowników posiadających kompetencje w zakresie wspierania osób starszych i z niepełnosprawnościami.

3.5. Sytuacja osób z niepełnosprawnościami

Zadania samorządu województwa dotyczące rozwiązywania problemów osób z niepełnosprawnościami wynikają z art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 26 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Cele i działania regionalnej polityki publicznej realizowane są w oparciu o „Program na rzecz poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób z niepełnosprawnością w województwie podlaskim na lata 2019-2023" (Załącznik do Uchwały nr VIII/85/19 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 24 kwietnia 2019 r.).

Osoby z niepełnosprawnościami w województwie podlaskim

Według wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku zbiorowość osób z niepełnosprawnościami w województwie podlaskim wynosiła 131,8 tys., co wskazuje na 15,5% spadek w porównaniu z liczebnością stwierdzoną w analogicznych badaniach przeprowadzonych w roku 2002.[70] Liczba ta stanowiła 11% ogółu ludności województwa i oznaczała, że co 9 mieszkaniec regionu był osobą niepełnosprawną. Najwięcej osób z niepełnosprawnością, jak wynika z poniższych danych, mieszka w mieście Białystok oraz powiatach białostockim, bielskim i hajnowskim, najmniej natomiast na terenach powiatów sejneńskiego, suwalskiego i kolneńskiego.

Tabela 23. Częstotliwość występowania niepełnosprawności w województwie podlaskim w 2011 roku

Województwo Powiat	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta			Wieś		
				razem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety
augustowski	4 654	2 158	2 496	3 276	1 464	1 811	1 378	694	685
białostocki	16 551	8 046	8 505	5 796	2 739	3 057	10 755	5 307	5 448
bielski	9 424	4 193	5 231	3 898	1 794	2 104	5 526	2 399	3 127
grajewski	3 762	1 887	1 876	2 146	1 057	1 089	1 616	830	787
hajnowski	7 752	3 322	4 430	3 804	1 674	2 130	3 948	1 648	2 300
kolneński	3 589	1 630	1 959	1 362	619	743	2 227	1 011	1 216
łomżyński	5 431	2 448	2 983	239	124	115	5 192	2 325	2 867
moniecki	4 363	2 074	2 289	1 265	592	673	3 098	1 482	1 616
sejneński	2 634	1 256	1 378	565	272	293	2 069	984	1 086
siemiatycki	4 531	2 173	2 358	1 403	650	752	3 128	1 523	1 605

[70] Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników w województwie podlaskim*, Białystok 2012.

sokólski	6 966	3 278	3 688	2 764	1 292	1 472	4 202	1 986	2 216
suwalski	3 551	1 676	1 875	-	-	-	3 551	1 676	1 875
wysokomazowiecki	5 887	2 836	3 051	1 351	601	751	4 535	2 235	2 300
zambrowski	5 006	2 402	2 604	2 677	1 231	1 446	2 329	1 171	1 158
m. Białystok	33 597	15 091	18 505	33 597	15 091	18 505	-	-	-
m. Łomża	7 036	3 166	3 870	7 036	3 166	3 870	-	-	-
m. Suwałki	7 026	3 191	3 835	7 026	3 191	3 835	-	-	-
Podlaskie	**131 758**	**60 826**	**70 933**	**78 203**	**35 558**	**42 646**	**53 555**	**25 268**	**28 287**

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Program na rzecz poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób z niepełnosprawnością w województwie podlaskim na lata 2019-2023*, Białystok 2019, s. 7.

Analiza materiału statystycznego z 2011 r., w oparciu o kryterium płci, ujawnia niemal równomierny rozkład pomiędzy liczebnością kobiet (53,8%) i mężczyzn (46,2%). W porównaniu z wynikami poprzedniego NSP, w grupie kobiet niepełnosprawnych odnotowano spadek o 13,3% a w grupie mężczyzn o 18%. Pomniejszenie liczby osób z niepełnosprawnościami było mniej widoczne w miastach niż na wsi, zarówno w przypadku kobiet (odpowiednio o 3,2% i 25,1%), jak i mężczyzn (odpowiednio 9,4% i 27,6%).[71]

Analizując wyniki obydwu NSP można zauważyć, że liczba osób niepełnosprawnych prawnie w 2011 r. wyniosła 84,2 tys. i zmniejszyła się w stosunku do zanotowanej w 2002 r. o prawie 33%. Większy spadek stwierdzono wśród osób mieszkających na wsi (o 49,0%) niż w miastach (o 20,0%). W 2011 r. grupa tych osób stanowiła 7,0% ogółu ludności województwa, podczas gdy w 2002 r. ich odsetek wynosił 10,4%.[72]

Tabela 24. Osoby z niepełnosprawnościami w województwie podlaskim według danych NSP z 2002 i 2011 roku

Osoby niepełnosprawne	2002	2011		2002	2011		2002	2011	
	Ogółem			Miasta			Wieś		
	w tysiącach		2002=100	w tysiącach		2002=100	w tysiącach		2002=100
Ogółem	**156,0**	**131,8**	**84,5**	**83,3**	**78,2**	**93,9**	**72,7**	**53,6**	**73,7**
Mężczyźni	74,2	60,8	82,0	39,2	35,5	90,6	34,9	25,3	72,4
Kobiety	81,8	70,9	86,7	44,0	42,6	96,8	37,8	28,3	74,9
Prawnie*	**125,6**	**84,2**	**67,1**	**69,7**	**55,7**	**80,0**	**55,9**	**28,5**	**51,0**
Mężczyźni	62,3	41,7	66,9	34,0	27,0	79,5	28,2	14,6	51,8
Kobiety	63,3	42,6	67,3	35,7	28,7	80,4	27,6	13,9	50,3
Tylko biologicznie	**30,4**	**47,5**	**156,3**	**13,6**	**22,5**	**165,4**	**16,8**	**25,1**	**149,0**
Mężczyźni	11,9	19,2	161,1	5,2	8,5	162,8	6,7	10,7	159,7

[71] Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011…* op. cit., s. 67.
[72] Ibidem, s. 68.

Kobiety	18,5	28,3	153,3	8,4	13,9	167,0	10,1	14,4	142,0

*Wyłącznie prawnie oraz prawnie i biologicznie.
Źródło: Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników w województwie podlaskim*, Białystok 2012, s. 68.

Wart odnotowania jest również fakt, iż w stosunku do NSP z 2002 r. aż o 56,3% wzrosła liczba osób niepełnosprawnych wyłącznie biologicznie, tj. takich, które nie posiadają orzeczenia, ale odczuwają ograniczenie zwykłych (podstawowych) czynności życiowych odpowiednich dla ich wieku. W 2011 r. odnotowano ich 47,5 tys., tj. 4,0% ogółu ludności województwa. Intensywny przyrost liczby osób niepełnosprawnych wyłącznie biologicznie obserwowano zarazem w miastach (o ponad 65%), jak i na wsi (o blisko 50%).

Wśród niepełnosprawnych mężczyzn najliczniejszą grupę tworzyli tzw. niepełnosprawni prawnie i biologicznie, tj. deklarujący ograniczenie sprawności oraz posiadanie stosownego orzeczenia wydanego przez organ do tego uprawniony (58,7%). Udział kobiet niepełnosprawnych prawnie i biologicznie wśród ogółu kobiet z niepełnosprawnościami osiągnął poziom 51,6%. W grupie mężczyzn osoby deklarujące ograniczenie sprawności, a nieposiadające odpowiedniego orzeczenia stanowiły 31,5%, natomiast wśród kobiet odsetek ich był znacznie wyższy i wyniósł 40,0%. W zbiorowości osób niepełnosprawnych wyłącznie biologicznie zarówno mężczyźni, jak i kobiety, najczęściej ujawniali umiarkowane ograniczenie sprawności (odpowiednio 21,7% i 26,8%).[73]

Tabela 25. Osoby z niepełnosprawnościami w województwie podlaskim według płci oraz kategorii niepełnosprawności według danych NSP z 2011 roku

Osoby niepełnosprawne	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety
Ogółem w tysiącach	**131,8**	**60,8**	**70,9**
Dane w odsetkach			
Tylko prawnie o stopniu:	**9,1**	**9,8**	**8,5**
• znacznym	1,4	1,3	1,4
• umiarkowanym	2,9	2,9	2,9
• lekkim	3,8	4,3	3,3
W wieku 0-15 lat posiadające orzeczenie o niepełnosprawności	0,4	0,4	0,3
Nieustalonym	0,6	0,7	0,6
Prawnie i biologicznie odczuwający ograniczenie sprawności:	**54,9**	**58,7**	**51,6**
• całkowite	10,5	11,3	9,8
• poważne	16,6	17,7	15,6

[73] Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników w województwie podlaskim*, Białystok 2012, s. 70.

• umiarkowane	27,8	29,8	26,1
Tylko biologicznie odczuwający ograniczenie sprawności:	**36,1**	**31,5**	**40,0**
• całkowite	1,8	1,6	2,0
• poważne	9,8	8,2	11,1
• umiarkowane	24,5	21,7	26,8

Źródło: Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników w województwie podlaskim*, Białystok 2012, s. 70.

Z danych Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku wynika, iż w 2019 r. na terenie województwa podlaskiego wydano łącznie 22 342 orzeczenia o niepełnosprawności oraz o stopniu niepełnosprawności, w tym 2 623 dotyczące osób do 16 roku życia. W porównaniu do roku 2018, całkowita liczba wydanych orzeczeń wzrosła o 1 467, zaś w odniesieniu do 2017 r. o 2 656. W przypadku osób do 16 roku życia liczba wydanych dokumentów potwierdzających niepełnosprawność była w 2019 r. większa w porównaniu z 2018 r. o 34 orzeczenia oraz o 140 w stosunku do roku 2017.

Tabela 26. Liczba orzeczeń o niepełnosprawności wydanych osobom do 16 r.ż. na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019

Rok	Liczba orzeczeń	Wiek			Płeć	
		0-3 lata	4-7 lat	8-16 lat	Kobieta	Mężczyzna
2017	2 483	650	698	1 135	902	1 581
2018	2 589	645	710	1 234	935	1 654
2019	2 623	633	750	1 240	971	1 652

Źródło: na podstawie danych Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

Jak wynika z danych zawartych w powyższej tabeli, w 2019 r. najwięcej orzeczeń o niepełnosprawności wydano dzieciom w wieku od 8 do 16 lat (47%), najmniej zaś do 3 lat (24%). W 2019 r. liczba orzeczeń o niepełnosprawności dotyczących dzieci w przedziale wiekowym 4-7 lat wynosiła 750, co stanowiło 29% wszystkich orzeczeń w grupie osób poniżej 16 roku życia. Jak można zauważyć, w okresie od 2017 r. do 2019 r. liczba orzeczeń w kategorii wiekowej 0-3 stale malała, zaś w 4-7 nieustannie wzrastała. W przypadku dzieci w wieku od 8 do16 lat, po niewielkim spadku w latach poprzednich, w 2019 r. odnotowano wzrost liczby wydanych orzeczeń o niepełnosprawności.

Wśród dzieci poniżej 16 roku życia, które otrzymały w 2019 r. orzeczenie o niepełnosprawności zdecydowaną większość stanowili chłopcy (63%). Przewaga ta utrzymuje się na podobnym poziomie od 2017 r.

Tabela 27. Przyczyny niepełnosprawności osób do 16 r.ż. legitymujących się orzeczeniem o niepełnosprawności na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019

Lp.	Przyczyny niepełnosprawności	Liczba wydanych orzeczeń		
		2017 r.	2018 r.	2019 r.
1.	01-U – upośledzenie umysłowe	67	70	74
2.	02-P – choroby psychiczne	49	55	52
3.	03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	171	209	209
4.	04-O – choroby narządu wzroku	100	113	107
5.	05-R – upośledzenie narządu ruchu	215	188	193
6.	06-E – epilepsja	98	105	105
7.	07-S – choroby układu oddechowego i krążenia	283	257	227
8.	08-T – choroby układu pokarmowego	56	67	57
9.	09-M – choroby układu moczowo-płciowego	77	73	78
10.	10-N – choroby neurologiczne	292	316	297
11.	11-I – inne, w tym schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego	407	441	449
12.	12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe	668	695	775

Źródło: na podstawie danych Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

Na przestrzeni lat 2017-2019 największy odsetek w całej zbiorowości orzeczonych poniżej 16 roku życia stanowiły osoby z całościowymi zaburzeniami rozwoju (28%). Drugą grupę pod względem liczby wydanych orzeczeń o niepełnosprawności tworzyły osoby ze schorzeniami takimi jak: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego itp. (17%). W trzeciej grupie wyodrębnionej w oparciu o kryterium liczebności były osoby z chorobami neurologicznymi. Stanowią one 12% wszystkich osób poniżej 16 roku życia, które otrzymały orzeczenie o niepełnosprawności. Najmniej orzeczeń o niepełnosprawności dotyczyło dzieci z chorobami psychicznymi (2%).

Jak ujawnia Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, na terenie województwa podlaskiego funkcjonuje 55 żłobków i 5 klubów dziecięcych dostosowanych do specyficznych potrzeb wynikających z niepełnosprawności, z których korzysta łącznie 33 dzieci z niepełnosprawnościami. Z informacji Ministerstwa Edukacji i Nauki wynika, iż na terenie całego województwa funkcjonuje 13 przedszkoli specjalnych, do których uczęszcza 226 dzieci.

Tabela 28. Liczba orzeczeń o stopniu niepełnosprawności wydanych osobom powyżej 16 r.ż. na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019

Liczba orzeczeń	Stopień niepełnosprawności			Wiek				Płeć	
	znaczny	umiarkowany	lekki	16-25 lat	26-40 lat	41-60 lat	60+	Kobieta	Mężczyzna
Rok 2017									
17 203	4 418	7 841	4 944	1 313	1 884	6 581	7 425	8 677	8 526
2018									
18 286	5 020	8 209	5 057	1 257	1 949	6 575	8 505	9 283	9 003
2019									
19 719	5 968	8 728	5 023	1 234	1 862	6 528	10 095	10 330	9 389

Źródło: na podstawie danych Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

W latach 2017-2019 najwięcej orzeczeń wydano o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (45%). Orzeczony znaczny i lekki stopień niepełnosprawności uplasowała się natomiast na poziomie zbliżonym (około 28%).

Najwięcej orzeczeń o stopniu niepełnosprawności sporządzono w przypadku osób w wieku powyżej 60 lat (47%). Osoby od 41 do 60 lat stanowiły 35%, a w przedziale wiekowym 26-40 - 10%. Najmniej liczną grupą były osoby w wieku 16-25 (7%).

Wśród osób powyżej 16 roku życia, które otrzymały w latach 2017-2019 orzeczenia o stopniu niepełnosprawności nieznacznie przeważały kobiety (51%).

Tabela 29. Przyczyny niepełnosprawności osób powyżej 16 r.ż. legitymujących się orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019

Lp.	Przyczyny niepełnosprawności	Liczba wydanych orzeczeń		
		2017 r.	2018 r.	2019 r.
1.	01-U – upośledzenie umysłowe	227	218	220
2.	02-P – choroby psychiczne	2 349	2 457	2 494
3.	03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	832	829	902
4.	04-O – choroby narządu wzroku	464	447	449
5.	05-R – upośledzenie narządu ruchu	5 268	5 670	6 201
6.	06-E – epilepsja	174	193	160
7.	07-S – choroby układu oddechowego i krążenia	2 911	2 915	3 179
8.	08-T – choroby układu pokarmowego	638	674	822
9.	09-M – choroby układu moczowo-płciowego	1 219	1 240	1 562

10.	10-N – choroby neurologiczne	1 992	2 477	2 520
11.	11-I – inne, w tym schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego	1 055	1 056	1 081
12.	12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe	74	110	129

Źródło: na podstawie danych Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

W okresie od 2017 do 2019 roku największą liczbę osób powyżej 16 roku życia, które otrzymały orzeczenie o stopniu niepełnosprawności stanowiły osoby z upośledzeniem narządu ruchu (31%). Drugą grupą pod względem liczby wydanych orzeczeń były osoby z chorobami układu oddechowego i krążenia (16%). Najmniej orzeczeń o stopniu niepełnosprawności przyznano osobom z całościowymi zaburzeniami rozwojowymi Stanowiły one 0,6% ogółu osób z niepełnosprawnościami powyżej 16 roku życia. Warto zauważyć, że w roku 2019, w stosunku do 2018 r., nastąpił wzrost przyznawanych orzeczeń ze względu na większość przyczyn niepełnosprawności zilustrowanych w powyższej tabeli. Niewielki spadek zanotowano w przypadku liczby orzeczeń wydanych z powodu epilepsji.

Tabela 30. Liczba wydanych orzeczeń o niezdolności do pracy lub samodzielnej egzystencji na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019

Rok	Liczba wydanych orzeczeń ogółem	Liczba orzeczeń wydanych przez ZUS	Liczba orzeczeń wydanych przez KRUS
2017	20 812	15 361	5 451
2018	20 061	14 832	5 229
2019	26 436	18 078	8 358

Źródło: na podstawie danych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

Z danych sprawozdawczych pozyskanych z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego wynika ponadto, iż na terenie województwa podlaskiego w 2019 r. wydano łącznie 26 436 orzeczeń o niezdolności do pracy lub samodzielnej egzystencji, co stanowiło wzrost o 6 375 w stosunku do roku 2018.

Sytuacja osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy

W końcu 2019 roku w województwie podlaskim zarejestrowane były 2 253 bezrobotne osoby z niepełnosprawnościami, w tym: 896 kobiet (39,8%), 573 mieszkańców

wsi (25,4%), 1 522 długotrwale bezrobotnych (67,6%), 1 187 w wieku powyżej 50 roku życia (52,7%) oraz 278 z prawem do zasiłku (12,3%). Osoby niepełnosprawne stanowiły 6,8% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w województwie podlaskim. Wskaźnik bezrobotnych z niepełnosprawnościami w skali ogólnopolskiej wynosił 6,6%.

Tabela 31. Osoby z niepełnosprawnościami zarejestrowane jako bezrobotne w PUP w 2019 roku

Powiatowy Urząd Pracy	Liczba bezrobotnych		% udział do ogółu bezrobotnych
	ogółem	w tym osób z niepełnosprawnościami	
Augustów	2 123	61	2,9
Białystok	11 033	1 077	9,8
Bielsk Podlaski	1 147	110	9,6
Grajewo	2 059	79	3,8
Hajnówka	1 127	79	7,0
Kolno	2 247	40	1,8
Łomża	3 040	229	7,5
Mońki	1 021	47	4,6
Sejny	1 052	14	1,3
Siemiatycze	1 041	55	5,3
Sokółka	2 727	149	5,5
Suwałki	1 977	210	10,6
Wysokie Mazowieckie	1 545	30	1,9
Zambrów	1 138	73	6,4
Ogółem	**33 277**	**2 253**	**6,8**

Źródło: na podstawie danych z Wojewódzkiego Urząd Pracy w Białymstoku.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli, największy odsetek osób z niepełnosprawnościami w ogólnej liczbie bezrobotnych stwierdzono w PUP w Suwałkach (10,6%), Białymstoku (9,8%) i Bielsku Podlaskim (9,6%), najmniejszy natomiast w Sejnach (1,3%), Kolnie (1,8%) i Wysokiem Mazowieckiem (1,9%).

Bezrobotni z niepełnosprawnością to głównie osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności (77,4%). Jedna piąta z nich posiadała stopień umiarkowany (21,2%), a 1,4% znaczny. Najczęściej występującym rodzajem niepełnosprawności było upośledzenie narządu ruchu (32,7%), choroby psychiczne (13,5%), choroby narządu wzroku (11,0%) oraz choroby układu oddechowego i krążenia (8,8%).

W zbiorowości bezrobotnych z niepełnosprawnościami największy udział miały grupy wiekowe w przedziale 45-54 lat (25,8% - 2019 r.; 26,5% - 2018 r.) i 55-59 lat

(23,1% - 2019 r.; 22,2% - 2018 r.), najmniejszy zaś osoby w wieku od 18 do 24 lat (4,4% - 2019 r.; 3,7% - 2018 r.) oraz od 25 do 34 lat (12,2% - 2019 r.; 12,8% - 2018 r.).[74]

Osoby z niepełnosprawnościami cechuje niski poziom wykształcenia. Zaledwie 7,7% z nich posiadało wykształcenie wyższe, a 21% legitymowało się wykształceniem policealnym i średnim zawodowym. Odsetek osób z wykształceniem wyższym w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych wynosi 15,0%.

Wykres 25. Liczba bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami zarejestrowanych w PUP w województwie podlaskim

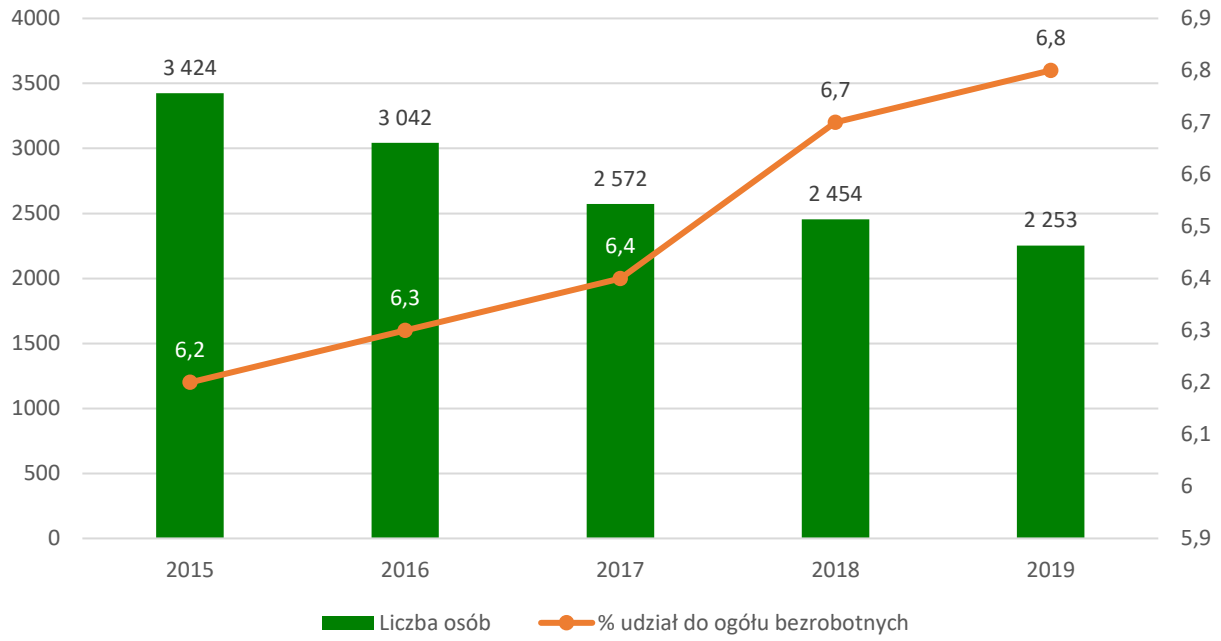

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Białymstoku za lata 2015-2019

W roku 2019 w PUP zarejestrowało się łącznie 3 010 osób z niepełnosprawnościami, tj. o 383 mniej niż w roku poprzednim. Wyrejestrowanych zostało w tym samym czasie 3 207 bezrobotnych, czyli o 309 mniej niż w 2018 r. Wskaźnik płynności rynku pracy dla osób z niepełnosprawnościami wyniósł 44,4% i w odniesieniu do roku 2018 zwiększył się o 2,4 p. proc. Największą fluktuację, wyrażoną stosunkiem liczby bezrobotnych podejmujących pracę do liczby nowo zarejestrowanych osób z niepełnosprawnościami, stwierdzono w PUP w Łomży (56,2%), Bielsku Podlaskim (53,4%) i Sokółce (52,8%).

Wśród nowo zarejestrowanych po raz pierwszy zgłosiło się do PUP 8,6% osób, zaś 91,4% po raz kolejny. W porównaniu z rokiem 2018 zmniejszyła się liczba osób

[74] Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, *Sytuacja na rynku pracy w województwie podlaskim w 2018 roku*, Białystok 2019, s. 82.

rejestrujących się po stażu, pracach społecznie użytecznych i robotach publicznych, zwiększyła natomiast nieznacznie po pracach interwencyjnych i szkoleniu. Najczęstszą przyczyną wyłączeń osób z niepełnosprawnościami z ewidencji PUP było podejmowanie pracy (41,7% „odpływów"), rezygnacja lub niepotwierdzenie gotowości do pracy (14,9% „odpływów"), utrata statusu osoby niepełnosprawnej (16,6% „odpływów").

W roku 2019 pracę niesubsydiowaną podjęło 1 095 osób (82,0%). W ramach formy subsydiowanej (18,0%) osoby bezrobotne najczęściej kierowane były do prac interwencyjnych i robót publicznych, korzystały z dofinansowania na podjęcie działalności gospodarczej i miejsc refundowanych ze środków Funduszu Pracy lub PFRON, a także realizowały indywidualne programy zatrudnienia socjalnego.

Tabela 32. "Napływy" do bezrobocia i "odpływy" z bezrobocia" osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w 2019 roku

Wyszczególnienie	Liczba osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami	% struktura „napływów" i „odpływów"
Nowo zarejestrowani „napływ", w tym:	**3 010**	**100,0**
• po raz pierwszy	259	8,6
• po raz kolejny, w tym powracający do rejestracji:	2751	91,4
- po pracach interwencyjnych	5	0,2
- po robotach publicznych	16	0,5
- po stażu	115	3,8
- po szkoleniu	13	0,4
- po pracach społecznie użytecznych	48	1,6
Bezrobotni wyrejestrowani „odpływ", w tym z powodu:	**3 207**	**100,0**
• podjęcia pracy, z tego:	1 336	41,7
• pracy niesubsydiowanej, w tym:	1 095	34,1
- pracy sezonowej	61	1,9
- podjęcie działalności gospodarczej	42	1,3
• pracy subsydiowanej, w tym:	241	7,5
– na miejscach pracy refundowanych ze środków FP	17	0,5
– na miejscach pracy refundowanych ze środków PFRON	44	1,4
– prac interwencyjnych	65	2,0
– robót publicznych	49	1,5
– podjęcia działalności gospodarczej	14	0,4
– bonu na zasiedlenie z tytułu podjęcia pracy poza miejscem zamieszkania	4	0,1
– dofinansowania wynagrodzenia za zatrudnienie skierowanego bezrobotnego powyżej 50 r. ż.	5	0,2
– rozpoczęcia realizacji indywidualnego programu za-	41	1,3

Wyszczególnienie	Liczba osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami	% struktura „napływów” i „odpływów”
trudnienia socjalnego lub podpisania kontraktu socjalnego		
• szkolenia	10	0,3
• stażu	108	3,4
• prac społecznie użytecznych	41	1,3
• odmowy bez uzasadnionej przyczyny przyjęcia propozycji pracy lub innej formy pomocy, w tym PAI	15	0,5
• rezygnacji lub niepotwierdzenia gotowości do pracy	479	14,9
• osiągnięcia wieku emerytalnego	129	4,0
• nabycia praw emerytalnych lub rentowych	82	2,6
• nabycia praw do świadczenia przedemerytalnego	21	0,7
• utraty statusu osoby niepełnosprawnej	531	16,6

Źródło: na podstawie informacji z Wojewódzkiego Urząd Pracy w Białymstoku.

Wskaźnik płynności rynku pracy dla osób z niepełnosprawnościami, rozumiany jako stosunek liczby podejmujących pracę do liczby nowo zarejestrowanych, wyniósł 42% w porównaniu z wartością 55,6% osiągniętą dla wszystkich osób bezrobotnych w województwie podlaskim.[75]

Tabela 33. Wykształcenie i zatrudnienie osób powyżej 16 r. ż. legitymujących się orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019

Rok	Liczba orzeczeń	Wykształcenie					Zatrudnienie	
		Niepełne podstawowe	Podstawowe	Zasadnicze zawodowe	Średnie	Wyższe	Tak	Nie
2017	17 203	965	4 564	4 386	5 411	1 877	3 689	13 514
2018	18 286	1 259	4 602	4 468	5 785	2 172	3 966	14 320
2019	19 719	2 202	4 812	4 462	5 920	2 323	3 708	16 011

Źródło: na podstawie informacji z Wojewódzkiego Urząd Pracy w Białymstoku.

[75] Na podstawie danych z Wojewódzkiego Urząd Pracy w Białymstoku za rok 2019.

W okresie 2017- 2019 jedna piąta osób powyżej 16 roku życia legitymujących się orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności posiadała zatrudnienie (21,4% w 2017 r.; 21,7% w 2018 r.). Warto zauważyć, że na przestrzeni omawianych lat stale wzrastała liczba osób z niepełnosprawnością pozostających bez pracy. W 2019 r., pomimo wzrostu wydanych orzeczeń o stopniu niepełnosprawności, nastąpił spadek liczby zatrudnionych osób, które je otrzymały (18,8%).

W 2019 r. największą grupę osób powyżej 16 roku życia, którym wydano orzeczenie o stopniu niepełnosprawności stanowiły osoby posiadające wykształcenie średnie (30,0%). Drugą pod tym względem grupę tworzyły osoby legitymujące się wykształceniem podstawowym (24,4%), trzecią natomiast - osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe (22,6%). Osoby z wykształceniem wyższym stanowiły zaledwie 11,8% wszystkich osób powyżej 16 roku życia, którym przyznano w 2019 r. orzeczenie o stopniu niepełnosprawności. Najmniejsza liczebnie grupa obejmowała osoby posiadające wykształcenie niepełne podstawowe (11,2%). W roku 2019 liczba osób posiadających orzeczenie o stopniu niepełnosprawności i wykształcenie niższe niż podstawowe była większa o 946 osób w stosunku do 2018 r. oraz o 1 237 w odniesieniu do roku 2017. Wyjątek w 2019 r. stanowią osoby posiadające orzeczenie o stopniu niepełnosprawności legitymujące się wykształceniem zasadniczym zawodowym, w grupie których zanotowano niewielki spadek (o 6 osób w porównaniu z 2018 r.).

Z danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Białymstoku wynika, że w 2019 r. na terenie województwa podlaskiego funkcjonowało 5 Zakładów Aktywności Zawodowej zatrudniających ogółem 230 osób (o 21 więcej niż w 2018 r.), w tym 169 osób z niepełnosprawnościami (o 15 więcej w porównaniu z 2018 r.).[76] Wśród podmiotów wspierających osoby z niepełnosprawnościami w uzyskiwaniu kompetencji do samodzielnego funkcjonowania w sferze społeczno-zawodowej istotną rolę pełnią także warsztaty terapii zajęciowej. Ich liczba w ostatnich latach nie ulegała zmianie i utrzymuje się na stałym poziomie. W roku 2019 do 25 działających placówek uczęszczało łącznie 916 uczestników. Ich wsparciem zajmowało się 331 zatrudnionych pracowników.[77]

[76] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Monitoring „Wieloletniego programu rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim na lata 2013 – 2020" za rok 2019*, Białystok 2020, s. 67.

[77] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku*, Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 26.

Pomoc osobom z niepełnosprawnościami

Jak wynika z OZPS, w roku 2019 pomocy z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby lub niepełnosprawności udzielono co szóstej podlaskiej rodzinie. Najwięcej rodzin korzystających z pomocy odnotowano w Białymstoku i na terenie powiatu białostockiego (1386 rodzin), najmniej natomiast w powiatach sejneńskim (204 rodziny) i kolneńskim (205 rodzin).

Wykres 26. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności w latach 2017-2019

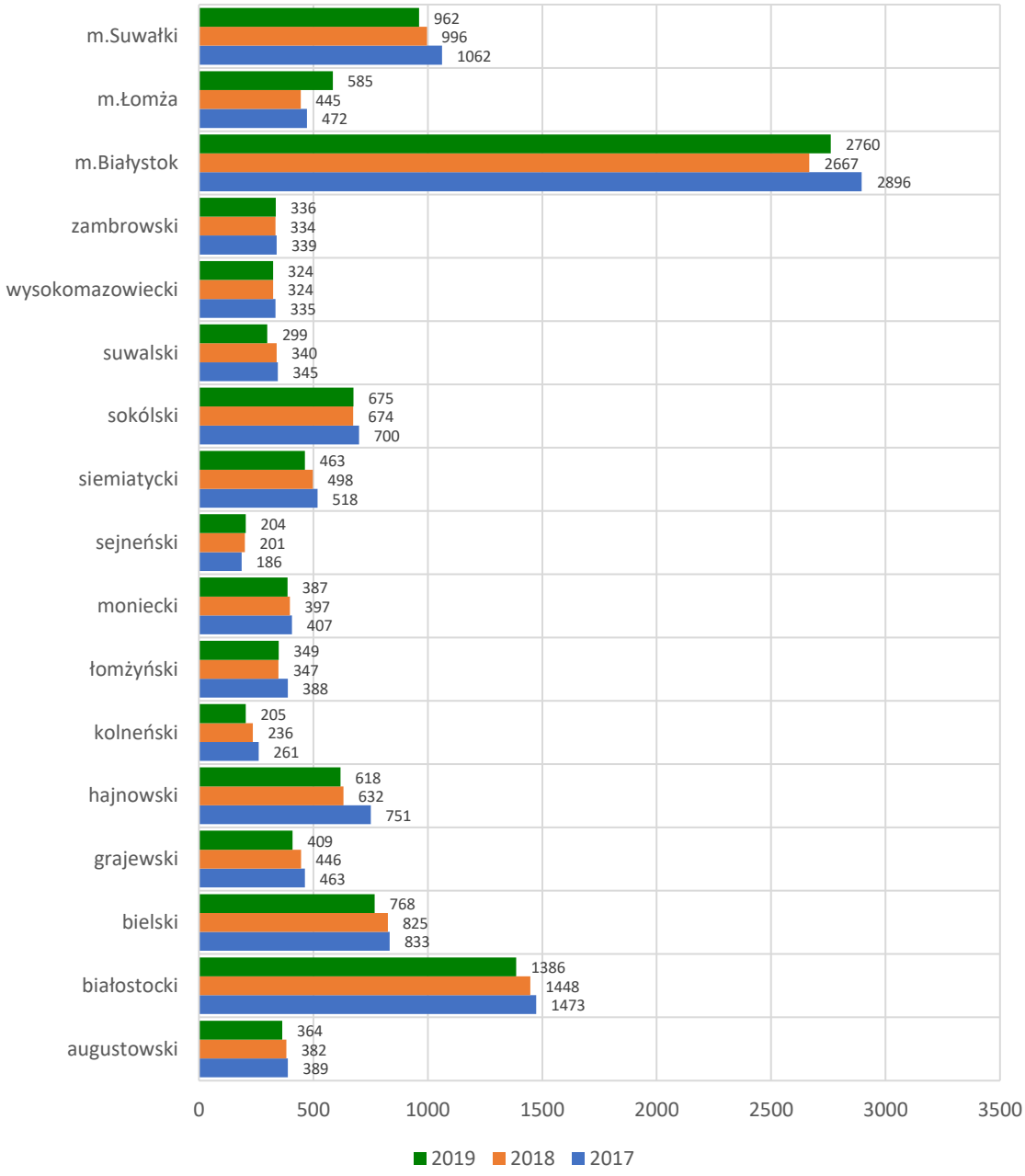

Źródło: opracowanie na podstawie danych statystycznych GUS dotyczących świadczeń z pomocy społecznej według przyczyn… op. cit.

W 2019 r. na terenie województwa podlaskiego funkcjonowały 22 domy pomocy społecznej o łącznej liczbie 2 362 miejsc oraz 22 placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku z ogólną liczbą 700 miejsc.

Jak wynika z danych zawartych w poniższej tabeli, największą grupę osób objętych pomocą i opieką stanowią mieszkańcy domów pomocy społecznej dla przewlekle psychicznie chorych (27,0%), w podeszłym wieku oraz przewlekle somatycznie chorych (19,6%), a także przewlekle somatycznie chorych (19,0%). Planowany proces deinstytucjonalizacji umożliwi przebywającym w nim osobom funkcjonowanie nie w warunkach określanych mianem szczególnych, ale prowadzenie życia niezależnego w obrębie i przy wsparciu lokalnej społeczności.

Tabela 34. Domy pomocy społecznej w województwie podlaskim (stan na 31.12.2019 r.)

Typy domów pomocy społecznej		Liczba placówek	Liczba miejsc	Liczba mieszkańców
1	dla osób w podeszłym wieku	3	80	79
2	osób przewlekle somatycznie chorych	3	445	439
3	osób przewlekle psychicznie chorych	4	627	625
4	dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie	1	120	120
5	dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie	3	169	162
6	osób w podeszłym wieku oraz osób przewlekle somatycznie chorych	5	456	454
7	osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie oraz dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie	1	109	103
8	inne łączone typy domów	2	356	354
Ogółem		**22**	**2 362**	**2 336**

Źródło: opracowanie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie o placówkach zapewniających całodobową* opiekę i wsparcie *za I-XII 2019 r. MRPiPS-05*, https://www.gov.pl/web/rodzina/statystyka-za-2019 (dostęp 20.10.2020 r.).

W roku 2019 na terenie województwa podlaskiego prowadziły działalność 23 Środowiskowe Domy Samopomocy, w tym przeznaczone dla osób przewlekle psychicznie chorych (95,7%), z niepełnosprawnością intelektualną (100,0%), innymi przewlekłymi zaburzeniami czynności psychicznych (69,6%) oraz ze spektrum autyzmu

lub niepełnosprawnościami sprzężonymi (34,8%). [78] Niewiele, bo jedynie 51 osób korzystało z pomocy w postaci mieszkania chronionego.[79]

Spośród 3 684 zarejestrowanych na dzień 31 grudnia 2015 r. podlaskich organizacji pozarządowych, 207 zajmuje się bezpośrednio działalnością na rzecz osób niepełnosprawnych. Wsparcie pośrednio tej grupy osób deklaruje 322 podmiotów działających w sferze pomocy społecznej, 291 w obszarze ochrony i promocji zdrowia oraz 132 zajmujących się promocją zatrudnienia i aktywizacją zawodową osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem. Spośród ogółu organizacji działających w sferze pomocy społecznej, 41% jako pole działań własnych wskazuje pomoc dla osób niepełnosprawnych. [80]

Rehabilitacja osób z niepełnosprawnościami

Jednym z głównych zadań powiatowych centrów pomocy rodzinie na rzecz osób z niepełnosprawnościami jest podejmowanie działań związanych z obszarem rehabilitacji społecznej. W 2019 roku najwięcej osób z niepełnosprawnościami z terenu województwa podlaskiego skorzystało z dofinansowania do zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny (6 613 osób). Kwota środków finansowych przeznaczonych na ten cel wyniosła 5 916 008 zł i była w stosunku do roku poprzedniego wyższa o ponad jedną piątą (21,9%).

[78] Środowiskowe domy samopomocy, https://www.gov.pl/web/uw-podlaski/jednostki-organizacyjne-pomocy-spolecznej (dostęp 01.10.2020 r.).
[79] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 26.
[80] P. Adamiak, B. Charycka, M. Gumkowska, *Potrzeby i możliwości organizacji pozarządowych województwa podlaskiego*, Białystok 2016, s. 8.

Tabela 35. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami w województwie podlaskim latach 2016-2019

	2016	2017	2018	2019
Pomoc w likwidacji barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się				
Liczba osób, które uzyskały dofinansowanie	437	428	415	458
Wartość dofinansowania w złotych	1 588 227	1 429 225	1 511 127	1 708 853
Turnusy rehabilitacyjne				
Liczba osób, które uzyskały pomoc	1 593	1 843	1 757	1 728
Wartość dofinansowania w złotych	1 723 199	2 053 813	2 115 568	2 069 823
Zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny				
Liczba osób, które uzyskały pomoc	5 352	5 656	5 853	6 613
Wartość dofinansowania w złotych	4 354 262	4 557 641	4 853 405	5 916 008

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 24.

W 2019 roku powiatowe centra pomocy rodzinie realizowały na terenie województwa podlaskiego program „Aktywny samorząd" finansowany ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Jego głównym celem było wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo osób z niepełnosprawnością w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji. W ramach programu w roku 2019 zrealizowano 847 świadczeń, wobec 710 w 2018 r. Łączna wartość dofinansowania wyniosła 3 804 269 zł i stanowiła wzrost o blisko jedną trzecią w stosunku do roku poprzedniego (28,2%).[81]

[81] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 49.

Wykres 27. Sport, kultura, rekreacja i turystyka osób z niepełnosprawnościami w województwie podlaskim w latach 2017-2019

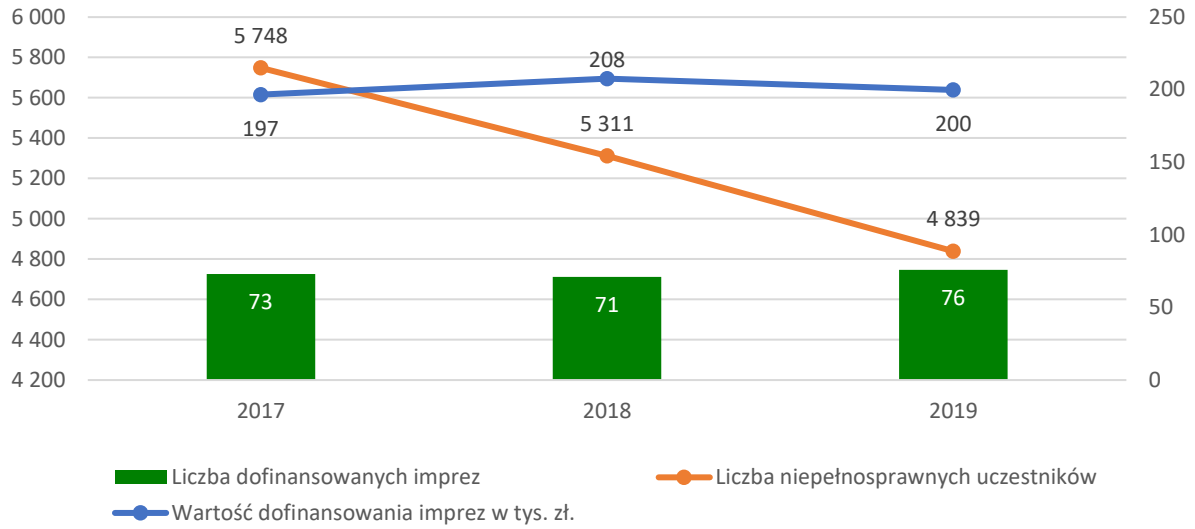

Źródło: opracowano na podstawie danych *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019…* op. cit., s. 25.

W roku 2019 dofinansowano 76 imprez o charakterze sportowo-kulturalnym przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnościami, w których udział wzięło łącznie 4 839 uczestników. Pomimo wzrostu względem roku poprzedniego liczby wydarzeń o takim charakterze, spadła o blisko 9% liczba uczestniczących w nich osób.

Tabela 36. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Sytuacja osób z niepełnosprawnościami"

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• utrzymujący się poziom aktywności społecznej osób z niepełnosprawnościami • prognozowanie objęcia większej liczby osób dofinansowaniem do turnusów rehabilitacyjnych oraz zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny • działalność podlaskiego sektora pozarządowego świadczącego usługi na rzecz osób z niepełnosprawnościami • kwalifikacje kadry pracującej z osobami z niepełnosprawnościami	• niski poziom wykształcenia oraz aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami • duża liczba rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności • ograniczone wsparcie instytucjonalne i społeczne świadczone osobom z niepełnosprawnościami w miejscu ich zamieszkania • opiekun osoby starszej lub niepełnosprawnej jako kategoria zawodu deficytowego na podlaskim rynku pracy • słabo rozwinięta forma mieszkalnictwa chronionego • zbyt rozproszony system pomocy osobom z niepełnosprawnościami uniemożliwiający rzetelne diagnozowanie i monitorowanie skali zjawiska (rodzaju potrzeb i problemów osób oraz skutków działań podejmowanych na ich rzecz)

	• bariery architektoniczne i komunikacyjne uniemożliwiające korzystanie z powszechnie dostępnych dóbr i usług
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
• odejście od medycznego modelu niepełnosprawności na rzecz modelu społecznego • opracowanie rządowej strategii deinstytucjonalizacji w obszarze pomocy i opieki • realizacja programu kompleksowego wsparcia rodzin „Za życiem" oraz programów finansowanych w ramach Funduszu Solidarnościowego (m.in. „Opieka wytchnieniowa", „Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej", „Centra opiekuńczo-mieszkalne", „Dostępność Plus", „Usługi opiekuńcze dla osób niepełnosprawnych") • promowanie zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami na rynku otwartym i chronionym • rozszerzenie usług rehabilitacyjnych dla osób z niepełnosprawnościami • większy poziom świadomości społecznej w zakresie rozumienia potrzeb osób z niepełnosprawnościami • rozwój idei projektowania uniwersalnego	• nierówny dostęp do usług społecznych ze względu na kryterium terytorialne (miasto, wieś) • zmiany zasad finansowania zadań ze środków PFRON • wzrost liczby osób z niepełnosprawnością w związku z procesem starzenia się społeczeństwa

Źródło: opracowanie własne.

Główne rekomendacje w diagnozowanym obszarze:

- deinstytucjonalizacja usług społecznych poprzez rozwój usług środowiskowych wzmacniających samodzielność osób z niepełnosprawnościami oraz wspierających członków ich rodzin;
- rozwój współpracy samorządów z podmiotami NGO, w tym rozszerzenie katalogu zadań możliwych do wykonywania przez organizacje pozarządowe;
- rozwój idei mieszkalnictwa wspomaganego skierowanego do osób z niepełnosprawnościami;
- rozwijanie usług związanych z aktywizacją społeczną i zawodową osób z niepełnosprawnościami;
- rozwój kadry instytucji i organizacji zajmujących się wsparciem osób z niepełnosprawnościami;
- działania na rzecz wzrostu aktywności zawodowej i zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami oraz obniżenia liczby beneficjentów korzystających z pomocy społecznej;
- rozwijanie usług asystenckich dostępnych i realizowanych w trybie bezzwłocznym;

- wypracowanie narzędzi do monitorowania zjawiska niepełnoprawności.

3.6. Ekonomia społeczna i solidarna

Zadania samorządu województwa dotyczące koordynowania działań na rzecz sektora ekonomii społecznej wynikają z art. 21 pkt 4a oraz art.21a ustawy z dnia 12 marca 2014 r. o pomocy społecznej. Cele i działania regionalnej polityki publicznej w tym obszarze realizowane były w oparciu o „Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020" (Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XXIV/289/12 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 21 grudnia 2012 r.). Był to strategiczny dokument wyznaczający podstawowe kierunki działań mających na celu rozwój i upowszechnienie ekonomii społecznej w regionie. Aktualnie opracowany został projekt „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej", który oczekuje na przyjęcie uchwałą przez Sejmik Województwa Podlaskiego.[82] W programie wyraźnie zaakcentowano pojawienie się nowych instrumentów i podmiotów w dotychczasowym systemie wsparcia osób, które z różnych przyczyn znalazły się w trudnej sytuacji życiowej.

Charakterystyka sektora ekonomii społecznej

W okresie ostatnich lat zagadnienie ekonomii społecznej stało się w Polsce jednym z istotnych instrumentów polityki rozwiązywania problemów społecznych oraz czynnikiem rozwoju lokalnego i regionalnego. Opierając się na elementarnych zasadach znamiennych społeczeństwom demokratycznym - solidarności, partycypacji, samorządności - ekonomia społeczna „odgrywa znaczącą rolę w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu i łagodzeniu negatywnych skutków gospodarki rynkowej. Poprzez wykorzystywanie narzędzi rynkowych realizuje cele społeczne, takie jak generowanie nowych miejsc pracy, wzmocnienie spójności społecznej czy budowanie społeczeństwa obywatelskiego".[83] W roku 2012 podczas tworzenia „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020" opracowano klasyfikację obejmującą trzy komponenty ES,

[82] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej*, projekt z dnia 19.10.2020 r.
[83] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013-2020*, Białystok 2012, s.4.

mianowicie przedsiębiorstwa społeczne, podmioty ekonomii społecznej oraz otoczenie ekonomii społecznej. Z uwagi na dokonujące się przemiany społeczno-gospodarcze oraz pojawienie się nowych problemów społecznych, podział ten wymagał właściwej reinterpretacji. Podczas prac nad treścią nowego WPRES przyjęto, że podmiotami ekonomii społecznej są przedsiębiorstwa społeczne, organizacje pozarządowe, spółdzielnie, podmioty reintegracyjne, grupy nieformalne. Natomiast jako otoczenie PES traktuje się ośrodki wsparcia ekonomii społecznej (OWES), biznes, samorządy lokalne, samorząd regionalny, rząd.[84]

Ekonomię społeczną definiuje się aktualnie jako „sferę aktywności obywatelskiej i społecznej, która przez działalność gospodarczą i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu."[85] Obszar wskazany definicją ekonomii społecznej obejmuje w szczególności:

- organizacje pozarządowe oraz podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- koła gospodyń wiejskich;[86]
- spółdzielnie pracy;
- podmioty ekonomii solidarnej.[87]

Istotnym novum jest wyodrębnienie wewnątrz dotychczasowej struktury ES grupy podmiotów określanych mianem Ekonomii Solidarnej. Komponent ten stanowi „część ekonomii społecznej, której podstawowym celem jest aktywizacja zawodowa i integracja społeczna, w tym reintegracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, oraz rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych." [88] Z uwagi na kluczowe znaczenie działalności reintegracyjnej, do podzbioru Ekonomii Solidarnej zaliczane są:

- przedsiębiorstwa społeczne (podmioty ekonomii społecznej, które prowadzą działalność gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego, aktywizują zawodowo osoby trudno

[84] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Wieloletni Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027*… op. cit., s. 20.
[85] Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej*, Warszawa 2019, s. 12.
[86] Za podmioty ekonomii społecznej uznać należy koła gospodyń wiejskich, o ile posiadają one osobowość prawną
[87] Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej*… op. cit., s 12.
[88] Ibidem, s. 13.

zatrudnialne, nie prywatyzują zysku lub nadwyżki bilansowej i są zarządzane w sposób partycypacyjny, mogą otrzymać status przedsiębiorstwa społecznego);
- spółdzielnie socjalne oraz spółdzielnie inwalidów i niewidomych;
- zakłady pracy chronionej;
- jednostki reintegracyjne, w tym: jednostki aktywizujące osoby niepełnosprawne (Warsztaty Terapii Zajęciowej, Zakłady Aktywności Zawodowej) oraz jednostki zatrudnienia socjalnego aktywizujące osoby wykluczone społecznie (Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej).

Schemat 2.Ekonomia społeczna i solidarna

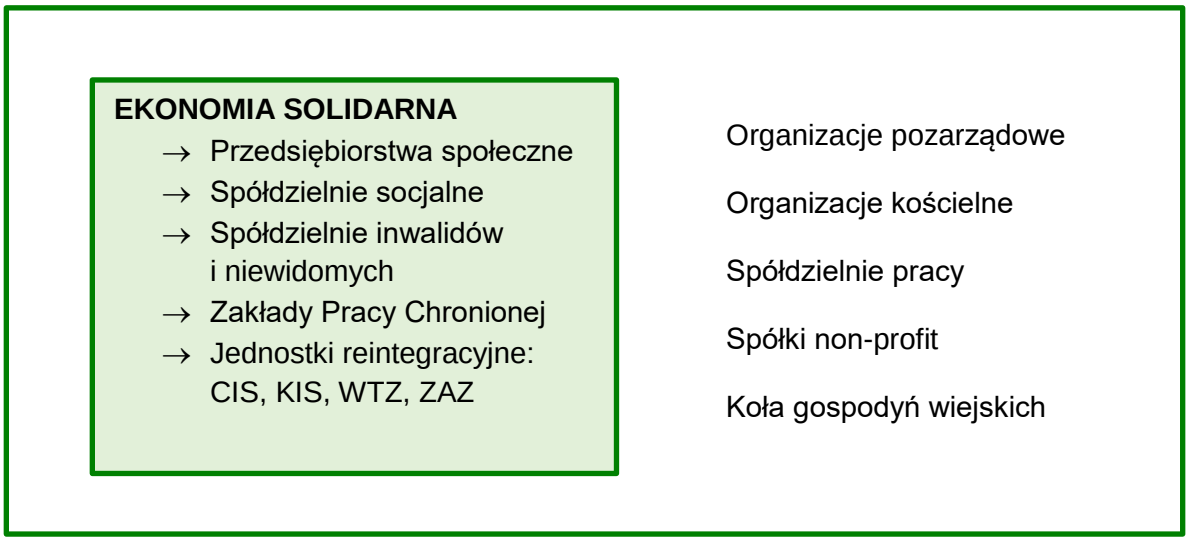

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej*, projekt z dnia 19.10.2020 r., s. 5.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku od dnia 1 kwietnia 2016 roku jest realizatorem projektu pt. „Koordynacja i monitorowanie rozwoju ekonomii społecznej w regionie" współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014 - 2020, Oś Priorytetowa VII Poprawa Spójności Społecznej, Działanie 7.3 Wzmocnienie roli ekonomii społecznej w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa podlaskiego. W ramach projektu realizowane są cztery zadania, mianowicie:

- tworzenie regionalnych sieci współpracy sektora ekonomii społecznej – sieciowania PES i OWES,
- wspieranie samorządów lokalnych, podmiotów ekonomii społecznej i innych instytucji w tym nauki, biznesu itp. w obszarze ekonomii społecznej,

- upowszechnienie wiedzy i dobrych praktyk obszaru ekonomii społecznej – zwiększenie widoczności ekonomii społecznej w regionie,
- koordynacja regionalnego wieloletniego programu rozwoju ekonomii społecznej.

Jak wynika z danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku, ekonomia społeczna na terenie województwa podlaskiego rozwija się nierównomiernie. Analizując mapę województwa pod względem liczebności zasobów instytucjonalnych w obszarze ekonomii społecznej zauważa się, że najwięcej podmiotów zlokalizowanych jest na terenie miast grodzkich - Białegostoku i Łomży oraz w powiatach białostockim i grajewskim. Najmniejsze nasycenie obserwuje się natomiast w powiatach kolneńskim, monieckim i sejneńskim.

Tabela 37. Zasoby instytucjonalne z obszaru ekonomii społecznej w województwie podlaskim w 2019 roku

Powiat	WTZ	ZAZ	CIS	KIS	PS	Przedsiębiorstwa społeczne, w tym:			
						SS	Spółki non-profit	Stowarzy-szenia	Fundacje
augustowski	1		1		5	2	2	1	
białostocki	3		1	1	9	4	3		2
bielski	1		1		5	2			2
grajewski	1		1	1	6				6
hajnowski	1		1	1					
kolneński	1		1		1				1
łomżyński	1		2		3	1			3
moniecki	1				2	2			
sejneński	1				2	1	1		
siemiatycki	2		1		2			2	
sokólski	2			1	3	2	1		
suwalski	1	1			4	4			
wysokomazowiecki	2	1	1		1				1
zambrowski	1		1		2	1			1
m. Białystok	4	2	4		20	6	8	4	2
m. Łomża	1	1	1		14	5	1	1	7
m. Suwałki	1		1		2	1	1		
Ogółem	**25**	**5**	**17**	**4**	**81**	**31**	**17**	**8**	**25**

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w Województwie Podlaskim na lata 2013 – 2020" za rok 2019*, s. 37, http://www.rops-bialystok.pl/andrzej3/?p=7415 (dostęp 01.10.2020 r.).

Na terenie województwa podlaskiego w 2019 r. działało łącznie 81 przedsiębiorstw społecznych spełniających warunki PS określone przez Ministerstwo Rozwoju i Finansów.

W porównaniu do roku 2018 zaobserwowano wzrost liczby przedsiębiorstw społecznych o 20 podmiotów. Najczęściej występującą formą prawną przedsiębiorstw społecznych były spółdzielnie socjalne (38,3%), w dalszej kolejności fundacje (30,9%) oraz spółki non profit (21%) i stowarzyszenia (9,9%). Na postawie analizy branż podlaskich przedsiębiorstw społecznych można stwierdzić, że dominujące są podmioty, które specjalizują się w realizacji usług w zakresie handlu, edukacji i kultury, gastronomii, usług dla firm, organizacji i administracji publicznej.

Tabela 38. Branże przedsiębiorstw społecznych z terenu województwa podlaskiego

Branża	Liczba PS
handel i pozostałe usługi	22
edukacja i kultura	19
usługi dla firm, organizacji i administracji publicznej	16
rekreacja, turystyka i zakwaterowanie	15
usługi komunalne	14
gastronomia	13
budownictwo	9
informatyka	6
zdrowie i uroda	6
usługi socjalne	5
dom i ogród	4
pozostała produkcja i przemysł	4
motoryzacja	3
produkcja mebli	1
produkcja i przetwórstwo żywności	1
rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	1

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027*… op. cit., s. 59.

Według danych Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych na terenie województwa podlaskiego aktualnie istnieje 45 spółdzielni socjalnych zarejestrowanych w KRS. Czynną działalność, jak wynika z danych zebranych przez Biuro Projektu Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku, prowadzi 31 z nich (w tym 12 w subregionie suwalskim, 10 – białostockim, 7 – łomżyńskim, 2 – bielskim).[89] Liczba ta wzrosła w stosunku do roku 2018 o 5 podmiotów. Na terenie województwa podlaskiego w 2019 r. aktywnie działało 10 Spółdzielni Inwalidów

[89] Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej*… op. cit., s. 59.

i Niewidomych oraz 19 innych zakładów pracy chronionej. W porównaniu z rokiem 2018 zaobserwowano spadek ich liczby o 6 podmiotów.[90]

Istotne ogniwo w systemie ekonomii społecznej i integracji społecznej stanowią jednostki reintegracji społeczno-zawodowej, koncentrujące swoje działania na długoterminowych treningach kompetencji społecznych i zawodowych osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej.

Mapka 3. Jednostki reintegracyjne w województwie podlaskim w 2019 roku

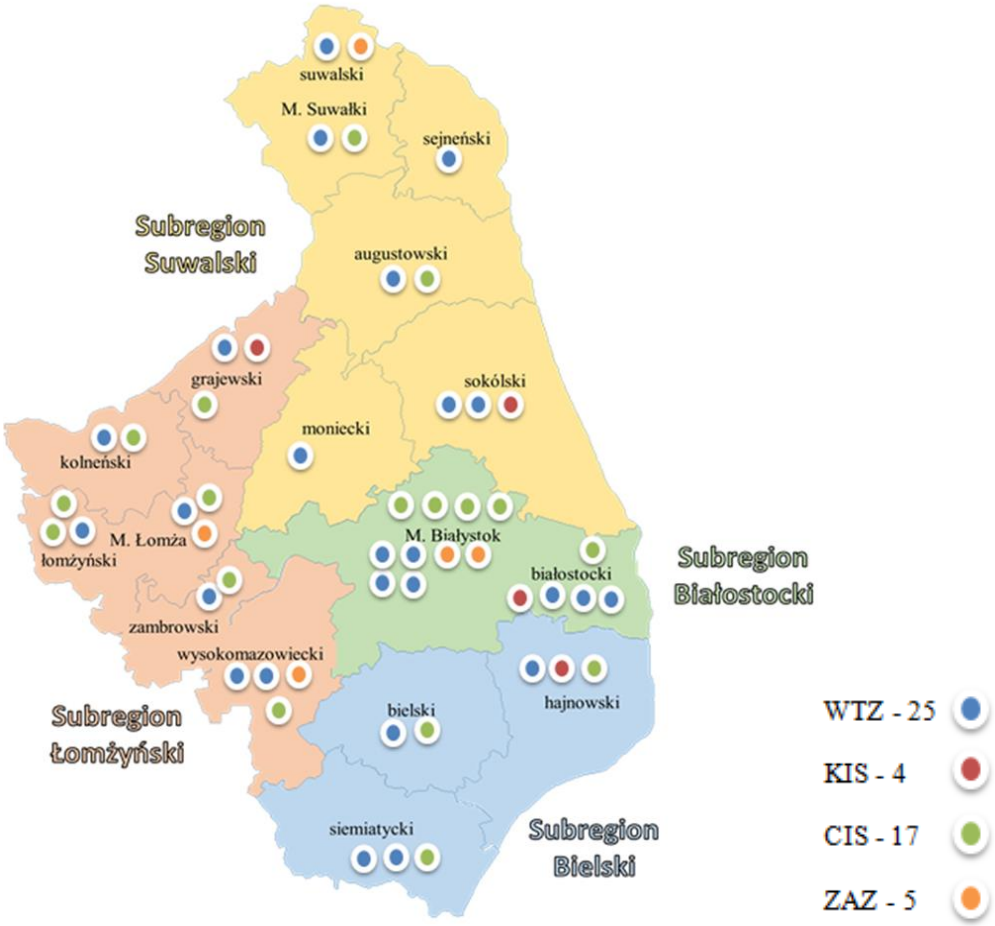

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej*… op. cit. s. 55.

Z danych zgromadzonych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku w ramach badań własnych prowadzonych na potrzeby monitoringu „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2013-2020" wynika, że system jednostek reintegracyjnych działających w województwie podlaskim jest rozwinięty dość słabo. Spośród wszystkich działających podmiotów, zdecydowanie

[90]Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej*… op. cit., s. 51.

dominują dofinansowywane ze środków PFRON Warsztaty Terapii Zajęciowej. W roku 2019 do WTZ uczęszczało 916 osób, CIS – 151, KIS – 68 oraz ZAZ – 117. Był to stan porównywalny z rokiem poprzednim.

Wykres 28. Jednostki reintegracyjne w województwie podlaskim w latach 2013-2019

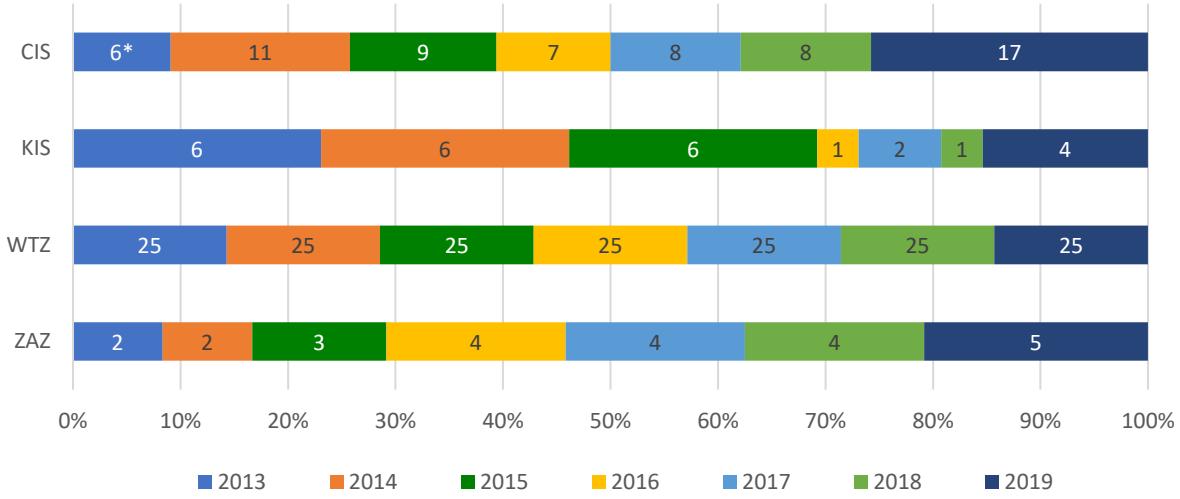

*W 2013 r. zarejestrowanych było 12 CIS-ów, jednak działalność prowadziło tylko 6.

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Wieloletni Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027*... op. cit., s. 16.

W definicji ekonomii społecznej zawierają się również organizacje pozarządowe, organizacje kościelne, spółdzielnie pracy oraz spółki non-profit.

Ustalenie wielkości sektora NGO nie jest zadaniem prostym z uwagi na stosowanie różnorodnych interpretacji definicyjnych. Największą grupę organizacji pozarządowych w Polsce stanowią stowarzyszenia i fundacje i to one tworzą tzw. wąską definicję sektora pozarządowego. Podlaski sektor pozarządowy tworzy 3 684 podmiotów, w tym 723 Ochotniczych Straży Pożarnych. Analiza dostępnych danych liczbowych wykazała, że najwięcej organizacji pozarządowych funkcjonuje w podregionie białostockim (1 709), nieco mniej w łomżyńskim (1 157), a najmniej w suwalskim (818).

Tabela 39. Liczba organizacji pozarządowych w powiatach województwa podlaskiego w 2016 roku

Powiat	Liczba organizacji
m. Białystok	1 152
białostocki	358
m. Suwałki	228
sokólski	199
m. Łomża	198
wysokomazowiecki	179
augustowski	175
łomżyński	156
hajnowski	150
bielski	148
siemiatycki	140
grajewski	132
moniecki	103
suwalski	101
kolneński	96
zambrowski	90
sejneński	79
Ogółem	**3 684**

Źródło: P. Adamiak, B. Charycka, M. Gumkowska, *Potrzeby i możliwości organizacji pozarządowych województwa podlaskiego*, Białystok 2016, s. 7.

Analizując wielkość sektora w oparciu o kryterium terytorialne stwierdza się, że w 2016 r. najwięcej organizacji, czyli 1 318 podmiotów, zarejestrowanych było na terenach wiejskich (36%). Ponad jedna trzecia podlaskich organizacji (33%), czyli 1214 podmiotów, posiadała lokalizację w miastach województwa (poza Białymstokiem). Porównywalną wartość procentową (31%) stanowiły NGO usytuowane w samym Białymstoku.[91] Lokalny zasięg działania charakteryzuje 36% organizacji z województwa podlaskiego, a co najwyżej regionalny - 28% stowarzyszeń i fundacji.[92]

Najwięcej podlaskich organizacji (971) wykazywało aktywność w sferze wspierania i upowszechniania kultury fizycznej i sportu. Dwukrotnie mniej (470) działało w obszarze nauki, szkolnictwa wyższego, edukacji, oświaty i wychowania. Pozostałe zajmowały się: kulturą i sztuką (449), działalnością wspomagająca rozwój wspólnot i społeczności lokalnych (420), pomocą społeczną (322), ochroną i promocją zdrowia (291), działalnością na rzecz osób niepełnosprawnych (207), podtrzymywaniem i upowszechnianiem tradycji narodowych (205) oraz wypoczynkiem dzieci i młodzieży (204). [93] Organizacje

[91] P. Adamiak, B. Charycka, M. Gumkowska, *Potrzeby i możliwości organizacji pozarządowych*… op. cit., s. 7.
[92] Ibidem, s. 23.
[93] Ibidem, s. 8.

pozarządowe działają zazwyczaj w kilku obszarach jednocześnie. W przypadku organizacji podlaskich w 2016 r., 26% z nich prowadziło działania wyłącznie w jednym obszarze, zaś pozostałe 74% łączyło w swojej aktywności kilka płaszczyzn tematycznych. Sektor NGO w województwie podlaskim dotyczył sześciu dominujących branż. Najpowszechniejszym obszarem aktywności podlaskich organizacji pozarządowych był „sport, turystyka, rekreacja i hobby" (61%). Drugą co do wielkości branżą podlaskiego sektora pozarządowego była „edukacja i wychowanie" (57%), natomiast trzecią w rankingu - „kultura i sztuka" (45%). Inne obszary działalności obejmowały „rozwój lokalny" (25%), „usługi socjalne i pomoc społeczną" (20%), a także „ochronę zdrowia" (18%).[94]

Tabela 40. Liczba organizacji pozarządowych w powiatach województwa podlaskiego w 2021roku

Powiat	Liczba organizacji
m. Białystok	1507
bielski	533
białostocki	496
m. Suwałki	268
sokólski	219
m. Łomża	212
hajnowski	187
augustowski	184
wysokomazowiecki	178
siemiatycki	176
łomżyński	161
suwalski	123
grajewski	115
moniecki	106
kolneński	88
zambrowski	85
sejneński	85
Ogółem	**4723**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Podlaskiej Sieci Pozarządowej.

W 2021 r., w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowane są 4723 organizacje pozarządowe z terenu województwa podlaskiego. W porównaniu do roku 2016, zanotowano wzrost liczby organizacji pozarządowych o 28,2%. Najwięcej organizacji pozarządowych funkcjonuje na terenie Białegostoku. Ich liczba stanowi 31,9% wszystkich NGO z terenu województwa podlaskiego. Drugim pod względem liczby zarejestrowanych organizacji pozarządowych, jest powiat bielski, zaś trzecim- powiat białostocki. Najmniej NGO występuje na terenie powiatu zambrowskiego i sejnieńskiego. Stanowią one

[94] Ibidem, s. 10.

zaledwie 1,79% wszystkich zarejestrowanych organizacji pozarządowych z terenu województwa podlaskiego.

Analiza zbiorowości pozostałych branż ES ujawnia, że w województwie podlaskim w 2019 r. funkcjonowało łącznie 270 podmiotów o charakterze spółdzielczym (o 18 mniej niż w 2018 r.), 11 spółdzielni pracy (o 6 mniej niż w 2018 r.), 17 spółek non-profit (o 2 więcej niż w 2018 r.).[95]

Z informacji Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku wynika, że 58,8% jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa podlaskiego współpracuje z podmiotami ekonomii społecznej. Współpraca o charakterze pozafinansowym najczęściej ma miejsce w płaszczyźnie pomocy społecznej i socjalnej (71% wskazań), sportu, turystyki i rekreacji (63,8%) oraz kultury i sztuki (59,4%). Najrzadziej natomiast jest podejmowana w obszarze działalności na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn (20,3%), ochrony praw konsumentów (15,9%) oraz rozwoju techniki, wynalazczości i innowacyjności (7,2%). W przypadku współpracy finansowej JST najczęściej udzielają dotacji oraz refundacji (77,1%). Nieco ponad 50% badanych JST zleca realizację zadań publicznych w trybie uproszczonym oraz udostępnia nieruchomości na preferencyjnych warunkach. Inne rodzaje wsparcia to sponsoring oraz zwolnienia od podatków.[96]

Wykres 29. Współpraca JST z podmiotami ekonomii społecznej w województwie podlaskim

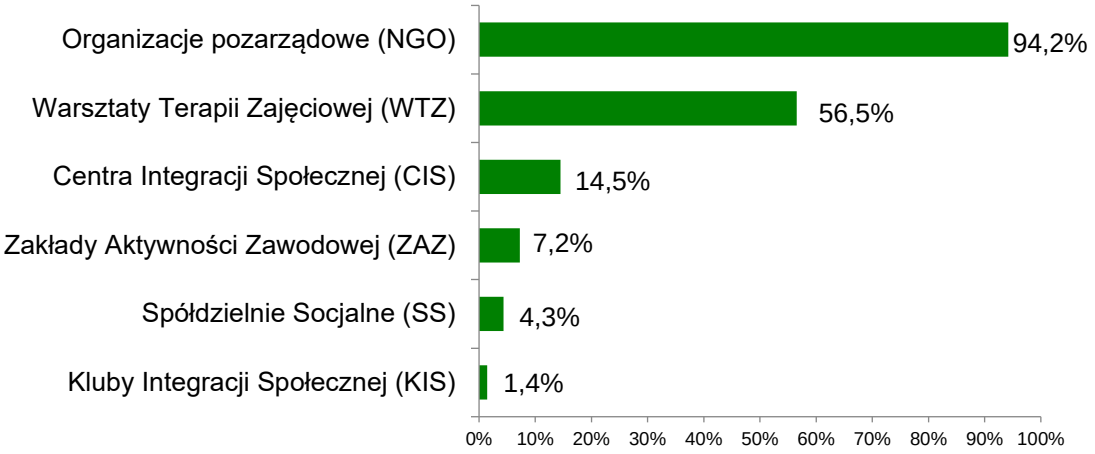

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027*... op. cit., 78.

[95] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027*... op. cit., 77.
[96] Ibidem, s. 78.

Ekonomia społeczna stwarza niepodważalną możliwość rozwoju w obszarze aktywizacji społeczno-zawodowej oraz minimalizacji takich problemów społecznych, jak ubóstwo i wykluczenie społeczne. Na podstawie KPRES do kluczowych sfer rozwoju ekonomii społecznej można zaliczyć:

- turystykę społeczną;
- selektywne zbieranie odpadów, recykling, edukację ekologiczną;
- odnawialne źródła energii;
- budownictwo społeczne;
- rolnictwo społeczne;
- utrzymywanie porządku i czystości;
- usługi kulturalne;
- opiekę nad dziećmi i osobami niesamodzielnymi, wsparcie rodzin.

Zgodnie z typologią przyjętą w WPRES, do otoczenia PES zalicza się Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES). Ich główną rolą jest świadczenie usług doradztwa dla istniejących podmiotów ekonomii społecznej oraz prowadzenie szkoleń skierowanych do osób zainteresowanych założeniem przedsiębiorstwa społecznego czy ekonomizacją własnej organizacji pozarządowej. Województwo podlaskie podzielone jest na cztery subregiony, w ramach których działają następujący realizatorzy projektów OWES:

■ **Subregion białostocki**

Białostocki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej

Lider:	Fundacja Biznes i Prawo w Białymstoku
Partner:	Podlaska Federacja Organizacji Pozarządowych
	Uniwersytet Trzeciego Wieku w Białymstoku

■ **Subregion suwalski:**

Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Suwałkach

Lider:	Agencja Rozwoju Regionalnego ARES S.A. w Suwałkach
Partner:	Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości w Suwałkach

■ **Subregion łomżyński:**

Rozwój Ekonomii Społecznej

Lider:	Stowarzyszenie Europartner Akademicki Klub Integracji Europejskiej
Partner:	Powiat Zambrowski, Powiat Kolneński

■ **Subregion bielski:**

Wzmocnienie roli ekonomii społecznej w subregionie bielskim

Lider:	Fundacja Biznes i Prawo
Partner:	Powiat Bielski
	Stowarzyszenie Europartner Akademicki Klub Integracji Europejskiej

Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Ekonomii społeczna" została opracowana przez członków Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim, tj. przedstawicieli samorządu województwa, samorządów lokalnych, reprezentantów podmiotów ekonomii społecznej, sfery nauki, biznesu oraz organizacji pozarządowych.

Tabela 41. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Ekonomia społeczna"

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• istniejące sieci współpracy PES • przykłady dobrze działających PES w różnych branżach • przykłady silnych liderów PES i środowisk lokalnych • stabilna sytuacja WTZ, ZAZ • otwartość, elastyczność PES • łączenie przez PES aspektów społecznych i biznesowych • certyfikacja jakości oferty PES (zakup prospołeczny, Konkurs ES) • niektóre PES posiadają zaplecze techniczne i osobowe umożliwiające rozwój działalności • skutecznie działające OWES-y • skuteczna koordynacja ES przez ROPS	• mała liczba aktywnych PES • słaba integracja PES • generalny brak liderów w środowiskach lokalnych • konflikty wewnętrzne w PES i pomiędzy PES-ami • roszczeniowa postawa PES • uzależnienie PES od wsparcia publicznego • niskie kompetencje i umiejętności ludzi w PES, w szczególności w zakresie prowadzenia biznesu, promocji, realizacji zamówień publicznych • ograniczone moce przerobowe większości PES (ludzie, pieniądze, budynki, maszyny) • brak chętnych do pracy w PES • niewielka kreatywność PES w poszukiwaniu nisz rynkowych • nierównomierny rozwój PES w województwie (białe plamy)
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
• zainteresowanie przez PES rożnymi kierunkami rozwoju • dostępne środki publiczne na tworzenie i rozwój PES (dotacje, pożyczki, planowane gwarancje) • wsparcie ze środków krajowych i unijnych rozwoju ES • możliwość stosowania klauzul społecznych • moda na ekonomię społeczną • zaangażowanie w promocję ekonomii społecznej różnych aktorów społecznych	• brak stabilności przepisów dotyczących działalności PES • brak stabilności koncepcji wsparcia PES ze strony państwa • niski poziom zaufania społecznego • niska świadomość społeczna w zakresie ekonomii społecznej • wsparcie publiczne powodujące uzależnienie • brak stabilności finansowania • brak powszechnej edukacji w zakresie ekonomii społecznej • brak powszechnej edukacji kadry ekonomii społecznej

• przepisy prawne (np. ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie) • rosnąca świadomość dotycząca ekonomii społecznej • otwartość otoczenia na współpracę • włączenie ekonomii społecznej w system edukacji formalnej • wymiana doświadczeń w zakresie wsparcia PES pomiędzy regionami, a także z zagranicą	• nadmierna biurokracja wsparcia publicznego dla PES • uzależnienie rozwoju PES od „polityki" władz lokalnych • stereotyp dotyczący niskiej jakości oferty PES • bezrefleksyjna realizacja wskaźników w ramach wsparcia publicznego

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027…* op. cit., s. 20-21.

Główne rekomendacje w diagnozowanym obszarze:

- współpraca ROPS i OWES oraz innych podmiotów zaangażowanych w rozwój sektora ekonomii społecznej i solidarnej;
- zwiększanie znaczenia ES w realizacji polityki społecznej oraz rozwoju społeczno-gospodarczym województwa podlaskiego;
- propagowanie wiedzy o ekonomii społecznej i solidarnej wśród pracowników instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, wolontariuszy, przedstawicieli podmiotów ekonomii społecznej, liderów, prywatnych przedsiębiorców, przedstawicieli samorządu terytorialnego, młodzieży szkolnej i akademickiej, mieszkańców województwa;
- inicjowanie powstawania nowych PS i PES oraz dążenie do zwiększania jakości, stabilności i konkurencyjności podmiotów już istniejących;
- budowanie relacji między ES a biznesem;
- tworzenie nowych i wspieranie istniejących sieci współpracy;
- inspirowanie samorządów do włączania ekonomii społecznej i solidarnej do lokalnych dokumentów strategicznych i programowych;
- promowanie wśród władz samorządowych stosowania w zamówieniach publicznych tzw. klauzul społecznych.

3.7. System pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu

Zadania samorządu województwa w obszarze przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz pomocy społecznej wynikają z art. 21 pkt 1 ustawy z dnia 12 marca 2014 r. o pomocy społecznej. Cele i działania regionalnej polityki publicznej

w tym obszarze realizowane są w oparciu o „Program pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2019-2023” (Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr VIII/83/19 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 24 kwietnia 2019 r.) będący integralną częścią Strategii.

System pomocy społecznej w województwie podlaskim

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Jej organizacja pozostaje w gestii organów administracji rządowej (ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, wojewodów) i samorządowej (marszałków województw, starostów na poziomie powiatów oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast na poziomie gmin). Organy te realizując zadania pomocy społecznej współpracują, na zasadzie partnerstwa, z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi.

Głównym zadaniem pomocy społecznej, w myśl zapisów ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, jest wspieranie osób i rodzin w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb oraz umożliwianie im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka. To również zapobieganie trudnym sytuacjom życiowym przez podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia osób i rodzin oraz ich integracji ze środowiskiem. Pomoc społeczna opiera się głównie na: przyznawaniu i wypłacaniu świadczeń, pracy socjalnej, prowadzeniu i rozwoju niezbędnej infrastruktury socjalnej, analizie i ocenie zjawisk rodzących zapotrzebowanie na świadczenia z pomocy społecznej, realizacji zadań wynikających z rozeznanych potrzeb społecznych, a także rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb.

Z danych za 2019 rok przekazanych przez ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie wynika, że pomocy i wsparcia udzielono łącznie 87 137 osobom, czyli 7,4% mieszkańców województwa podlaskiego. W roku 2018 liczba ta była wyższa o 5 742 osób, natomiast dwa lata wcześniej o 18 403. W 2019 roku ze wsparcia **ośrodków pomocy społecznej** skorzystało 71 746 beneficjentów (o 3 968 mniej niż w roku 2018), natomiast z udzielonego przez **powiatowe centra pomocy rodzinie** – 15 391 osób (o 1 774 mniej niż w roku 2018).

Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za rok 2019 wykazała, że na terenie województwa podlaskiego jednostki pomocy społecznej przyznały świadczenia 48 864 osobom. Stanowi to 56% ogółu beneficjentów, którym udzielono pomocy i wsparcia. Aż 26 221 z nich to klienci, którzy korzystają ze świadczeń pomocy społecznej długotrwale (2017 r. – 62,2%, 2018 r. – 62,8%, 2019 r. – 53,7%).

Dane statystyczne wskazują, że ogólna liczba świadczeniobiorców w roku 2019 spadła w stosunku do roku poprzedniego o 6%. W 2019 roku pomocy w formie **świadczeń pieniężnych** udzielono ogółem 40 929 mieszkańcom województwa podlaskiego, tj. o 10,4% mniej niż w roku 2018. Wsparciem **niepieniężnym,** w postaci m.in. specjalistycznych usług opiekuńczych, schronienia, posiłków, ubrań, sprawienia pogrzebu, objęto w 2019 roku łącznie 22 015 osób. Liczba ta była o 8,1% mniejsza w porównaniu z rokiem poprzednim.[97]

Analiza danych zawartych w sprawozdaniu MRiPS wykazała, że najczęstszym powodem udzielania świadczeń podlaskim rodzinom w 2019 r. było ubóstwo.[98] Wsparciem z tego tytułu objęto 19 108 rodzin, w tym 41,6% zamieszkujących na terenach wiejskich. Przy założeniu, że jedna rodzina mogła korzystać z pomocy z powodu kilku różnych przyczyn jednocześnie, stanowiły one ponad jedną czwartą wszystkich środowisk rodzinnych korzystających z pomocy (26,5%). Analogiczna sytuacja miała miejsce także latach ubiegłych.

Tabela 42. Powody przyznania pomocy społecznej w województwie podlaskim latach 2017-2019

Powód trudnej sytuacji	Liczba rodzin		Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin		Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin		Liczba osób w rodzinach
	ogółem	w tym na wsi		ogółem	w tym na wsi		ogółem	w tym na wsi	
	2017			2018			2019		
Ubóstwo	24 577	10 095	59 212	21 366	8 974	50 124	19 108	7 951	43 582
Sieroctwo	39	22	119	32	18	101	37	24	103
Bezdomność	789	125	841	748	145	815	734	140	766
Potrzeba ochrony macierzyństwa	3 857	2 539	19 929	3 784	2 432	19 217	3 456	2 281	17 522
- w tym wielodzietność	2 822	2 154	15 994	2 629	2 028	14 751	2 456	1 883	13 717
Bezrobocie	17 598	6 402	41 448	14 823	5 604	34 902	12 717	4 814	29 530
Niepełnosprawność	11 818	4 186	21 985	11 192	4 008	20 405	11 094	3 799	19 443
Długotrwała lub ciężka choroba	12 014	4 483	24 810	11 788	4 502	23 294	11 560	4 384	22 349

[97] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 10-12.
[98] Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za I-XII 2019 r. MRPiPS-03.*

Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	5 175	2 567	19 984	5 025	2 381	18 634	4 834	2 051	17 357
- w tym rodziny niepełne	2 633	898	8 113	2 282	811	7 036	2 132	739	6 523
- w tym rodziny wielodzietne	1 608	994	9 165	1 394	824	7 845	1 218	631	6 792
Przemoc w rodzinie	366	192	1 216	325	188	1 036	457	144	1 464
Potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Alkoholizm	1 794	690	3 364	1 638	680	3 034	1 520	598	2 715
Narkomania	95	6	129	112	14	147	95	17	124
Trudności w przystosowaniu po zwolnieniu z zakładu karnego	416	107	585	405	112	566	399	97	558
Trudności w integracji uchodźców	126	1	365	192	1	544	142	1	372
Zdarzenia losowe	210	150	547	141	115	390	166	119	424
Sytuacja kryzysowa	62	30	122	84	42	213	45	16	93
Klęska żywiołowa lub ekologiczna	37	33	89	53	52	160	9	9	28
Razem	**86 036**	**35 674**	**228 017**	**78 013**	**32 931**	**203 214**	**72 179**	**29 698**	**183 462**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za I-XII 2019 r. MRPiPS-03.*

Na drugim miejscu wśród uzasadnień świadczenia pomocy było bezrobocie, zaś w dalszej kolejności - długotrwała lub ciężka choroba oraz niepełnosprawność. Udział rodzin w ogólnej liczbie korzystających z pomocy społecznej wynosił w 2019 roku:

- 17,6% w przypadku przyznania pomocy z powodu bezrobocia (mniej o 1,4 p. proc. w stosunku do roku 2018 i 2,8 p. proc. do roku 2017);
- 16,0% w przypadku przyznania pomocy z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby (mniej o 0,9 p. proc. w stosunku do roku 2018 i 1,9 p. proc. do roku 2017);
- 15,4% w przypadku przyznania pomocy z powodu niepełnosprawności (mniej o 1,1 p. proc. w stosunku do roku 2018 i 1,7 p. proc. do roku 2017).

Według danych statystycznych dotyczących 2019 roku, obserwuje się spadek poziomu bezrobocia rejestrowanego o 9,5% względem roku poprzedniego. Na terenie województwa podlaskiego bezrobotni w liczbie 33 277 stanowili 6,9% ludności aktywnej

zawodowo.[99] Najwięcej osób zarejestrowanych było w Powiatowych Urzędach Pracy w Białymstoku (11 033), Łomży (3 040), Sokółce (2 727), najmniej natomiast w PUP w Mońkach (1 021). Ponad połowa pozostających bez pracy (55%) to osoby długotrwale bezrobotne. Świadczeniobiorcy z prawem do zasiłku stanowili zaledwie 14% ogółu populacji bezrobotnych.

Wykres 30. Liczba osób bezrobotnych, długotrwale bezrobotnych oraz z prawem do zasiłku w województwie podlaskim w latach 2017-2019

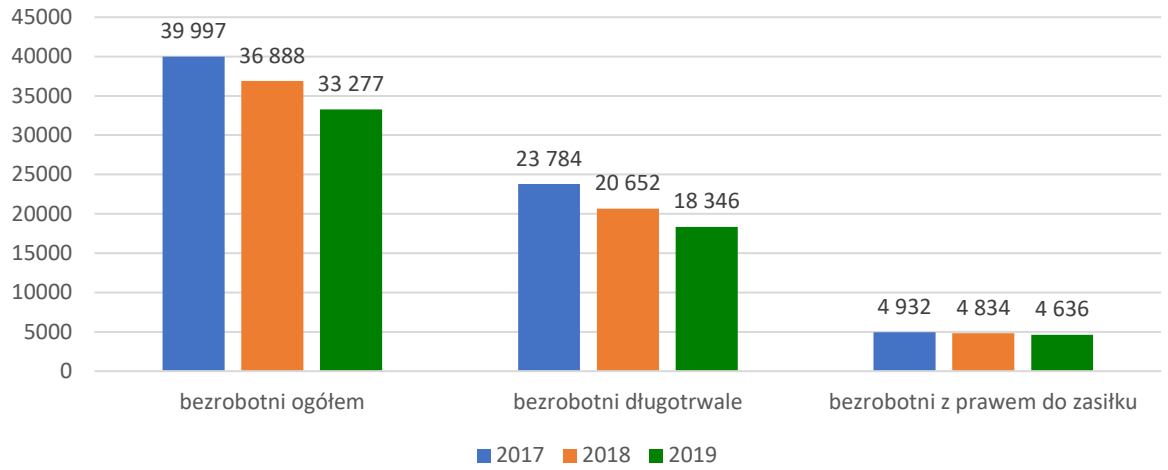

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 7.

Najniższy odsetek wsparcia udzielonego rodzinom w roku 2019 w ramach pomocy społecznej dotyczył, analogicznie jak w latach poprzednich, trzech obszarów tj. sieroctwa, narkomanii oraz klęski żywiołowej i ekologicznej.

Jak wynika z analizy zgromadzonych informacji, w latach 2017-2019 najwięcej osób otrzymało zasiłek celowy, natomiast najmniej świadczenie w postaci zasiłku stałego. Poniższe zestawienie tabelaryczne prezentuje dane na temat liczby osób oraz kwot pieniężnych na ich realizację wydatkowanych z budżetów gminnych.

[99] Samorząd Województwa Podlaskiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, *Regionalny plan działań na rzecz zatrudnienia na 2020 rok*, Białystok 2020, s. 10, http://bip.wup.wrotapodlasia.pl/region_plan.html (dostęp 01.10.2020 r.).

Tabela 43. Liczba osób oraz wydatkowane kwoty na poszczególne rodzaje zasiłków udzielonych przez ośrodki pomocy społecznej w latach 2017-2019

Rodzaj zasiłku		2017	2018	2019
Stały	liczba osób	6 122	5 942	5 728
	kwota świadczeń w zł	30 997 622	30 044 713	31 245 959
Okresowy	liczba osób	19 684	17 095	15 096
	kwota świadczeń w zł	45 316 152	37 294 187	35 560 333
Celowy	liczba osób	24 197	22 142	20 105
	kwota świadczeń w zł	24 871 237	23 910 633	24 820 362

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 17.

W roku 2019 na świadczenia pieniężne z pomocy społecznej (zasiłek stały, celowy i okresowy) przeznaczono w województwie podlaskim kwotę 91 626 654 zł, natomiast na świadczenie niepieniężne ogółem 66 972 702 zł (pomoc w formie posiłków, schronienia, odzieży, sprawienia pogrzebu, odpłatności za pobyt w DPS).

Tabela 44. Świadczenia niepieniężne udzielone przez ośrodki pomocy społecznej w latach 2017-2019

Rodzaj świadczenia	Rok	Liczba osób	Kwota świadczeń w zł
Posiłek	2017	25 008	14 294 217
	2018	21 562	12 959 870
	2019	19 870	12 460 932
-w tym dla dzieci	2017	22 852	11 524 429
	2018	19 784	10 663 102
	2019	18 236	10 077 385
Schronienie	2017	151	656 990
	2018	296	831 869
	2019	195	1 594 866
Ubranie	2017	1	251
	2018	7	2 779
	2019	7	2 343
Sprawienie pogrzebu	2017	131	292 061
	2018	118	259 569
	2019	106	280 391
Odpłatność za pobyt w DPS	2017	1 758	44 002 059
	2018	1 818	49 293 132
	2019	1 837	52 634 170

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 18.

Usługi pomocy społecznej

Przewidziane w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej formy wspierania rodzin są ukierunkowane przede wszystkim na wzmacnianie i podtrzymanie ich prawidłowego funkcjonowania. W sytuacji trudnej, oprócz świadczeń socjalnych, oferowane są osobom i rodzinom wielorakie formy wsparcia pozafinansowego, m.in. w postaci poradnictwa, terapii, działań specjalistycznych, pracy indywidualnej opartej na kontrakcie socjalnym, realizacji programów aktywnej integracji czy empowermentu.

Usługi pomocy społecznej mogą być świadczone w wielu formach, m.in. usług opiekuńczych (w tym dla osób z zaburzeniami psychicznymi), pracy socjalnej, poradnictwa specjalistycznego, interwencji kryzysowej czy kontraktu socjalnego.

W 2019 roku ośrodki pomocy społecznej zorganizowały wsparcie w postaci usług opiekuńczych 2 290 osobom (o 225 więcej niż w roku 2018), w tym 28 w formie usług specjalistycznych. Udzielono łącznie 727 604 świadczeń, na które wydano 13 804 493 zł (wzrost o 1 279 443 zł w stosunku do roku poprzedniego).

Wsparciem w postaci specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi objęto 347 osób, którym udzielono 118 382 świadczeń na łączną kwotę 3 918 727 zł. Pracę socjalną realizowano w 33 765 rodzinach, w których wspólnie gospodarowało 76 491 osób. Działania wspomagające w postaci usług poradnictwa zaoferowano łącznie 3 159 rodzinom. Liczba osób w tych rodzinach wyniosła 8 577. W roku poprzednim liczba rodzin, którym udzielono poradnictwa była niższa o 204, a liczba osób w rodzinach o 539.

Tabela 45. Formy usług społecznych realizowanych w województwie podlaskim w latach 2015-2019

Formy usług	2015	2016	2017	2018	2019
Liczba osób objętych usługami opiekuńczymi	1 686	1 777	1 935	2 065	2 290
- w tym liczba osób objętych specjalistycznymi usługami opiekuńczymi	104	24	22	25	28
Liczba osób objętych specjalistycznymi usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi	293	273	297	312	347
Liczba rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym	5 629	5 026	4 422	2 955	3 159
Liczba rodzin objętych pracą socjalną	39 720	37 475	36 461	34 603	33 765

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 65.

W 2019 roku realizowano także pomoc w formie interwencji kryzysowej, którą objęto 1 938 rodzin z 5 541 członkami. W stosunku do roku poprzedniego liczba rodzin korzystających z tej formy pomocy wzrosła o 111. W omawianym okresie zawarto także 1 063 kontrakty socjalne, tj. o 56 mniej niż w roku 2018. Liczba osób objętych kontraktem wyniosła 1 068.

Tabela 46. Realizacja interwencji kryzysowych i kontraktów socjalnych w województwie podlaskim w latach 2015-2019

Adresaci działań	2015	2016	2017	2018	2019
Interwencja kryzysowa					
Liczba rodzin	1 925	366	2 367	1 827	1 938
Liczba osób w rodzinach	4 624	1 052	7 070	4 409	5 541
Kontrakt socjalny					
Liczba zawartych kontraktów	1 219	838	1 133	1 007	1 063
Liczba osób objętych kontraktami	1 449	955	1 216	1 159	1 068

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach MRPiPS-03* za lata 2015-2019.

Do podstawowych narzędzi aktywizacji klientów pomocy społecznej, oprócz kontraktów socjalnych, należą także projekty socjalne. W 2019 r. OPS i PCPR z terenu województwa podlaskiego opracowały 10 projektów socjalnych, które objęły swoim działaniem 160 osób.[100]

Instytucja pomocy społecznej

Nazwę *instytucja* można odnosić do pewnej grupy osób wykonujących funkcje publiczne, form organizacyjnych zespołu czynności wykonywanych przez niektórych jej członków, ale też urządzeń materialnych i środków działania, które pozwalają „na wykonywanie publicznych i impersonalnych funkcji mających na celu zaspokojenie potrzeb lub regulowanie zachowań członków grup".[101] Oznacza to, że do konstytutywnych elementów każdej instytucji zalicza się „cele i funkcje jakie realizuje jej **personel** przy

[100] Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku, *Analiza stanu i skuteczności pomocy społecznej w województwie podlaskim za 2019 rok*, Białystok 2020, s. 43, https://puw.bip.gov.pl/analiza-stanu-skutecznosci-pomocy-spolecznej-w-wojewodztwie-podlaskim/analiza-stanu-i-skutecznosci-pomocy-spolecznej-w-wojewodztwie-podlaskim-za-2019-rok.html (dostęp 15.12.2020 r.).
[101] J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1966, za: T. Kaźmierczak, M. Łuczyńska, *Wprowadzenie do pomocy społecznej*, „Śląsk", Katowice 1998, s. 66.

wykorzystywaniu posiadanych **zasobów**, zgodnie z podstawowymi normami i wartościami."[102]

Na szczeblu województwa zadania rządowe w zakresie pomocy społecznej realizują wojewodowie przez wydziały polityki społecznej urzędów wojewódzkich, natomiast zadania samorządowe wykonują marszałkowie województwa przy pomocy regionalnych ośrodków polityki społecznej – jednostek organizacyjnych powołanych do realizacji wojewódzkich zadań pomocy społecznej. Do innych podstawowych jednostek organizacyjnych pomocy społecznej zalicza się: powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej, domy pomocy społecznej, placówki specjalistycznego poradnictwa, w tym rodzinnego, ośrodki wsparcia i ośrodki interwencji kryzysowej.

W województwie podlaskim jest 118 ośrodków pomocy społecznej (w tym 3 w miastach na prawach powiatu) oraz 14 powiatowych centrów pomocy rodzinie. Ze sprawozdawczości jednostek gminnych i powiatowych wynika, że w roku 2019 funkcjonowało łącznie 241 placówek szeroko rozumianej pomocy społecznej.

Tabela 47. Instytucje pomocy społecznej w województwie podlaskim w latach 2017-2019

Typy instytucji	2015	2016	2017	2018	2019
Domy pomocy społecznej	21	20	21	22	22
Ośrodki wsparcia	70	82	85	57	63
- w tym środowiskowych domów pomocy	18	23	22	23	23
- w tym dziennych domów pomocy	2	3	5	7	7
Noclegownie, schroniska i domy dla bezdomnych	12	14	13	9	8
Kluby samopomocy	11	13	13	8	15
Mieszkania chronione	19	19	19	22	22
Ośrodki interwencji kryzysowej	6	6	5	5	5
Jednostki specjalistycznego poradnictwa	17	20	18	18	18
Placówki wsparcia dziennego	53	60	59	b. d.	33
Placówki opiekuńczo-wychowawczych	25	26	26	28	25

Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 68-69.

[102] Ibidem, s. 67.

W 2019 r. funkcjonowało 14 placówek udzielających tymczasowego schronienia. Natomiast do rejestru miejsc, w których gmina udziela tymczasowego schronienia w schroniskach dla osób bezdomnych, schroniskach dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi, noclegowniach oraz ogrzewalniach, 28 gmin zgłosiło miejsca, w których zapewni schronienie.[103]

Tabela 48. Potrzeby w zakresie pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2019 roku

Nazwa instytucji	Liczba miejsc	Liczba osób korzystających	Liczba osób oczekujących
Ośrodki wsparcia	3 049	8 956	82
w tym:			
Środowiskowe domy samopomocy	861	973	12
Dzienne domy pomocy	459	872	59
Noclegownie, schroniska i domy dla osób bezdomnych	387	679	X
Ogrzewalnie	67	550	X
Kluby samopomocy	340	423	0
Domy pomocy społecznej	2 362	2 626	277
Mieszkania chronione	64	51	6
Ośrodki interwencji kryzysowej	41	1 650	X
Jednostki specjalistycznego poradnictwa	X	4 080	X
Placówki wsparcia dziennego	1 532	1 435	X
Placówki opiekuńczo –wychowawcze	437	401	X
W tym placówki typu rodzinnego	35	34	X
Centra integracji społecznej	X	151	X
Kluby integracji społecznej	X	68	X
Warsztaty terapii zajęciowej	X	916	X
Zakład aktywności zawodowej	X	117	X

* Uwzględniono DPS prowadzony przez samorząd województwa podlaskiego
(X) – wypełnienie pozycji niecelowe
Źródło: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit., s. 26 oraz opracowanie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za I-XII 2019 r. MRPiPS-03* i Sprawozdanie roczne o placówkach zapewniających całodobową opiekę i wsparcie za I-XII 2019 r. *MRPiPS-05*

Wśród instytucji, na które według danych z OZPS odnotowuje się najwyższe zapotrzebowanie, wymienia się m.in.: ośrodki wsparcia, dzienne domy pomocy,

[103] Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku, *Analiza stanu i skuteczności pomocy społecznej*… op. cit., s. 52.

środowiskowe domy samopomocy, noclegownie, schroniska i domy dla osób bezdomnych, kluby samopomocy, mieszkania chronione, domy pomocy społecznej.[104] Biorąc pod uwagę liczbę oczekujących na miejsce w poszczególnych instytucjach pomocy społecznej, dynamikę ich rozwoju, a także wiek, problemy i indywidualne potrzeby osób z nich korzystających, wzmacnianie w ramach polityki społecznej rozwoju środowiskowych usług społecznych zdaje się być bezwzględną koniecznością.

Z danych MRiPS wynika, że kadrę jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej na terenie województwa podlaskiego tworzyło w 2019 roku łącznie 4 107 osób, w tym 668 pracowników socjalnych zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej oraz 25 w powiatowych centrach pomocy rodzinie.

W grupie pracowników socjalnych zatrudnionych w OPS i PCPR, odpowiednio 33,8% oraz 20,8%, legitymuje się specjalizacją zawodową 1-ego lub 2-go stopnia. Ustawowy warunek proporcjonalnego zatrudnienia pracowników socjalnych w stosunku do liczby ludności został spełniony w przypadku 99 gmin województwa podlaskiego (o 14 więcej niż w 2018 r.).

W 2019 roku w jednostkach pomocy społecznej na terenie województwa podlaskiego funkcjonowało łącznie 26 zespołów pracy socjalnej i integracji społecznej (o 5 więcej niż w 2018 roku).[105]

[104] Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku*, Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019*… op. cit.*,* s. 27.
[105] Ibidem, s. 30.

Wykres 31. Kadra OPS i PCPR na terenie województwa podlaskiego w 2019 roku

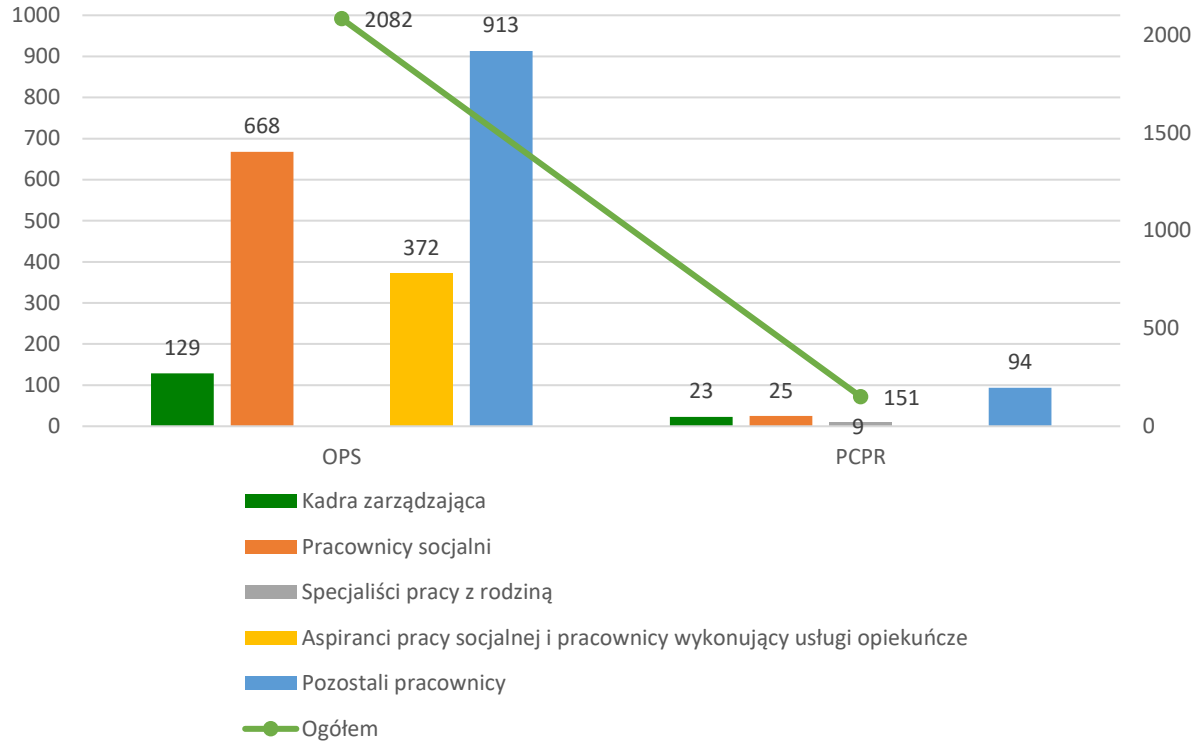

Źródło: opracowanie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, *Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za I-XII 2019 r. MRPiPS-03.*

Podmioty samorządu terytorialnego w 2019 roku zrealizowały łącznie 64 projekty współfinansowane z Europejskiego Funduszu Społecznego (o 13 więcej niż w roku 2018). Ogólna liczba osób objęta projektami wyniosła 2 258 (o 1 022 więcej niż w 2018 r.). Jednostki pomocy społecznej wzięły udział w 55 konkursach ogłaszanych przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej (o 12 więcej niż w roku 2018). Liczba beneficjentów objętych projektami w ramach tych konkursów wyniosła 3 938 (o 2 921 więcej niż w 2018 r.) W roku 2019 zrealizowano 41 projektów osłonowych w 29 ośrodkach pomocy społecznej, które objęły łącznie 19 106 osób. W porównaniu do roku poprzedniego spadła liczba jednostek pomocy społecznej zlecających zadania organizacjom pozarządowym w trybie działalności pożytku publicznego, zamówień publicznych oraz wybranych usług pomocy społecznej. W 2019 roku 33 jednostki pomocy społecznej, w tym 29 OPS i 4 PCPR podjęły w tym obszarze współpracę z NGO.[106] W roku 2017 współpracę z organizacjami pozarządowymi wykazało 46 OPS i 6 PCPR, zaś w roku 2018 odpowiednio 65 i 5 jednostek organizacyjnych pomocy społecznej.[107]

[106] Ibidem, s. 33-34.
[107] Na podstawie OZPS w latach 2017-2018.

W ramach zlecania organizacjom pozarządowym realizacji zadań publicznych należących do Województwa Podlaskiego, z ogólnej liczby 652 złożonych ofert podpisano w 2019 roku 344 umowy dotacyjne. Wydatkowana kwota wyniosła łącznie 3 713 348 zł.

Tabela 49. Współpraca z organizacjami pozarządowymi w latach 2017-2019

Forma współpracy	Tryb otwartych konkursów		Tryb z pominięciem otwartych konkursów	
	Liczba umów	Kwota	Liczba umów	Kwota
2017	429	3 929 768	37	291 091
2018	337	3 401 256	40	238 328
2019	281	3 245 263	63	488 084

Źródło: opracowanie na podstawie danych sprawozdawczych z realizacji „Programu współpracy Samorządu Województwa Podlaskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”, https://bip.wrotapodlasia.pl/wojewodztwo/urzad_mar/ngo/sprawozdaniazrealizacjiprogramowwspolpracyzngo/ (dostęp 15.09.2020).

Tabela 50. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „System pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu”

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• spadek ogólnej liczby mieszkańców województwa korzystających z pomocy społecznej • wykształcenie kadry instytucji pomocy społecznej • praca z osobami korzystającymi z pomocy społecznej metodą projektową • rozwijający się sektor ES	• niezmienne występowanie najczęstszych powodów przyznawania pomocy społecznej (ubóstwo, bezrobocie, długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność) • spadek liczby zawieranych kontraktów socjalnych i rodzin objętych pracą socjalną • wzrost zapotrzebowania na usługi opiekuńcze oraz specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi • niski prestiż zawodu pracownika socjalnego • obciążanie pracowników socjalnych nowymi zadaniami • odpływ pracowników socjalnych mających wysokie kwalifikacje • spadek liczby zlecania zadań organizacjom pozarządowym
SZANSE	**ZAGROŻENIA**
• rozwój i podniesienie jakości usług społecznych (ustawa o realizowaniu usług społecznych przez CUS)	• niski poziom współpracy pomiędzy szczeblami samorządu terytorialnego

• wykorzystanie potencjału NGO i podmiotów ES do realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej • podnoszenie kompetencji pracowników socjalnych poprzez szkolenia i inne formy edukacji i doskonalenia zawodowego w celu zapewnienia wysokiego standardu usług oraz zwiększenia skuteczności działań w obszarze pomocy społecznej • powstanie ram prawnych i strategicznych oraz wsparcie finansowe w zakresie rozwoju deinstytucjonalizacji	• dalsze zmiany w zakresie profesjonalizacji pracowników socjalnych bez równoległej gratyfikacji finansowej • ochrona pracowników instytucji pomocy społecznej w sytuacji pandemii (m.in. trudność z zapewnieniem środków ochrony osobistej pracownikom socjalnym oraz osobom realizującym usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania klientów i miejscach całodobowego pobyty, a także niska dostępność oraz wysoka cena tych środków)

Źródło: opracowanie własne.

Główne rekomendacje w diagnozowanym obszarze:

- diagnozowanie problemów społecznych w regionie;
- wspieranie rozwoju zawodowego kadr pomocy społecznej oraz minimalizowanie wystąpienia wypalenia zawodowego;
- przygotowanie kadr instytucji pomocy społecznej do realizacji zadań związanych z rozwojem środowiskowych usług społecznych i procesem deinstytucjonalizacji;
- rozwijanie współpracy pomiędzy samorządami a lokalnymi NGO i podmiotami ES na rzecz rozwoju usług społecznych w miejscu zamieszkania;
- rozwój niezinstytucjonalizowanych form wsparcia w środowisku zamieszkania uwzględniających wiek adresatów, ich indywidualne potrzeby oraz możliwości psychofizyczne.

Rozdział IV. Sposób realizacji Strategii

W ramach prac nad przygotowaniem Strategii sporządzono diagnozę wybranych obszarów polityki społecznej w województwie podlaskim oraz dokonano analizy celów i zakresów działań wynikających z programów, do których opracowania zobowiązany jest samorząd województwa.

Założono, że Strategia będzie realizowana przez poniżej przedstawione programy wojewódzkie:

- Program na rzecz poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób z niepełnosprawnością w województwie podlaskim na lata 2019-2023;
- Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim
  na lata 2019-2023;
- Program pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2019-2023;
- Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w województwie podlaskim na lata 2016-2021;
- Wieloletni Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej – *projekt*;
- Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podlaskim na lata 2019-2021;
- Program przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2019-2021;
- Program współpracy Samorządu Województwa Podlaskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w 2021 roku.

Cele i obszary działań zawarte w wymienionych powyżej dokumentach są zgodne z obowiązującą „Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030". Programy stanowią istotne narzędzie w realizacji potrzeb wynikających z aktualnej sytuacji społeczno-demograficznej regionu, stąd planowana jest ich kontynuacja.

4.1. Misja i cele strategiczne

„Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030" jest dokumentem określającym zasady i obszary działań w realizacji regionalnej polityki

społecznej. W oparciu o zasadę subsydiarności, partnerstwa i współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, wyznacza kierunki działań na rzecz rozwiązywania problemów społecznych, zapobiegania procesom wykluczenia społecznego oraz stwarzania warunków umożliwiających osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych.

„Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030" jest narzędziem wspierania pozytywnych zmian w województwie podlaskim i reagowania na przemiany dokonujące się w społeczeństwie. Jej celem jest zapewnienie kompleksowego wsparcia osobom i grupom społecznym oraz stałe i efektywne dostarczanie profesjonalnych rozwiązań umożliwiających zapobieganie i rozwiązywanie problemów społecznych, w oparciu o posiadaną wiedzę i zdobyte doświadczenie kadr oraz wysoki poziom integracji społecznej. Istotnym założeniem Strategii jest zwrot z prymatu działań interwencyjnych w kierunku inicjatyw o charakterze profilaktycznym, których celem jest aktywizacja osób i rodzin, wzmacnianie ich samodzielności oraz poprawa jakości życia.

Misja

Misją Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030 jest:

Stworzenie mieszkańcom województwa podlaskiego możliwości integracji, wypełniania ról społecznych, równego dostępu do wszelkich praw, zasobów, dóbr i usług podnoszących jakość życia

Misję polityki społecznej województwa podlaskiego urzeczywistniać będą samorządy wszystkich szczebli, wykształcona i kompetentna kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz aktywne środowiska społeczne.

Wizja

Wizja rozwoju, jako pożądany obraz polityki społecznej województwa podlaskiego, jest następująca:

silna rodzina – rozwinięty kapitał społeczny – aktywni mieszkańcy

Prognoza zmian

Jedną z głównych prognoz jest poprawa sytuacji socjalnej i materialnej rodzin z terenu województwa podlaskiego. Poprzez świadczenia finansowe oraz rozwój aktywnych form pomocy i integracji społecznej nastąpi obniżenie poziomu ubóstwa i ograniczenie skali zjawiska wykluczenia społecznego.

W realizacji regionalnej i lokalnej polityki społecznej zintensyfikowana zostanie współpraca organizacji pozarządowych z jednostkami samorządu terytorialnego, która przyczyni się do wzrostu poziomu kapitału społecznego i wykorzystania go w organizacji działań na rzecz osób i rodzin, w tym z osobami zależnymi.

Wskutek procesu deinstytucjonalizacji i poprawy usług poradnictwa specjalistycznego prognozuje się rozwój rodzinnej pieczy zastępczej. Planowane kierunki działań wpływać będą na wzmocnienie potencjału i kompetencji rodzicielskich oraz prawidłową realizację zadań przez podlaskie rodziny. Rodziny z naszego regionu będą mogły liczyć na wsparcie w zakresie prawidłowego pełnienia swoich funkcji dzięki zwiększającym się zasobom usług asystenta rodziny oraz tworzeniu nowych placówek wsparcia dziennego.

Poprzez szereg lokalnych i ponadlokalnych usług nastąpi poprawa sytuacji życiowej osób starszych i z niepełnosprawnością. W następstwie zwiększenia dostępności w obszarze rehabilitacji i reintegracji polepszy się ich położenie w sferze społecznej, zawodowej, edukacyjnej oraz zdrowotnej. Wskutek rozwoju usług opiekuńczych, wspomagających, aktywizacyjnych, edukacyjnych, w zakresie i formach wynikających z indywidualnych potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnością, możliwe będzie ich jak najdłuższe przebywanie w środowisku zamieszkania. Oferowanie tej grupie adresatów form zinstytucjonalizowanej opieki i pomocy następować powinno dopiero w sytuacji braku możliwości ich zapewnienia w formie usług środowiskowych. Ważnym wyodrębnionym obszarem strategicznym jest zatem deinstytucjonalizacja, rozumiana jako proces przejścia od stałej opieki i pomocy w instytucjach do pomocy i wsparcia świadczonych na poziomie

lokalnych społeczności. Rozwój alternatywnych, względem instytucji, form pomocy i opieki to strategia długoterminowa wymagająca odpowiednich środków na realizację. Spójna koncepcja deinstytucjonalizacji powinna być oparta na szerokiej i multidysyplinarnej współpracy różnych jednostek samorządu, instytucji oraz innych zaangażowanych partnerów, w tym NGO.

Większa dostępność do usług medycznych i profilaktyki przełoży się na hamowanie i wygaszanie potrzeb związanych z uzależnieniem od alkoholu oraz substancji psychoaktywnych, a pośrednio wpłynie także na ograniczenie zjawiska przemocy w rodzinie. Działania profilaktyczne przyczynią się do wzrostu wiedzy i świadomości mieszkańców, w szczególności dzieci i młodzieży, na temat szkodliwego wpływu alkoholu i środków psychoaktywnych na zdrowie i życie. Działania zespołów interdyscyplinarnych i realizacja programów gminnych podniosą skuteczność ochrony osób doznających przemocy w rodzinie oraz zwiększą dostępność do świadczonej pomocy.

Prognozuje się zwiększenie udziału ekonomii społecznej w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa podlaskiego. Nastąpi rozwój działających przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej. Przy wsparciu gmin, powiatów i środków zewnętrznych powstaną nowe miejsca pracy dla osób wykluczonych, bądź zagrożonym marginalizacją społeczną. Potencjał ES może być z powodzeniem wykorzystywany w procesie wspierania szeroko rozumianego środowiska rodzinnego (dzieci, osób starszych, osób z niepełnosprawnością). Z uwagi na przemiany demograficzne (starzenie się społeczeństwa) oraz atrofię więzi rodzinnych niezwykle ważne jest dostrzeżenie zasobów ES w rozwoju usług środowiskowych i instytucjonalnych udzielanych osobom niesamodzielnym.

W kolejnych latach, w celu lepszego dostosowania pomocy społecznej do potrzeb mieszkańców województwa podlaskiego, prognozuje się rozwój zasobów ludzkich w instytucjach pomocy społecznej oraz wspierania dziecka i rodziny. Poprzez szkolenia, treningi, kursy przygotowawcze, udział w superwizji będzie miało miejsce podniesienie jakości funkcjonowania służb społecznych działających w województwie w obszarze pomocy społecznej.

Z uwagi na potrzebę monitorowania problemów i potrzeb społecznych w związku z dynamiką zmian społecznych, prognozuje się prowadzenie działań badawczych i analitycznych. Pozyskana wiedza wpłynie na koordynację

i kompleksowość systemu informacji o problemach społecznych (w tym poziomie ubóstwa, stanie uzależnień, sytuacji osób doznających przemocy w rodzinie, osób starszych i z niepełnosprawnościami), a także obszarach wykluczenia społecznego osób i rodzin. Prognozuje się wzmocnienie roli ROPS w Białymstoku w koordynacji realizacji polityki społecznej w województwie podlaskim.

W obliczu sytuacji epidemiologicznej spowodowanej przez koronawirus SARS-CoV-2, niektóre dotychczasowe czynności wspierające osoby i rodziny wymagać będą reorganizacji. Zróżnicowane następstwa zarówno wymierne, jak i niemierzalne, takie jak utrata zatrudnienia czy wystąpienie kryzysu emocjonalnego, mogą stanowić priorytetowe wyzwanie w obszarze polityki społecznej, które wywoła konieczność elastycznego dostosowania do zmieniającej się rzeczywistości, w tym wyznaczenia nowych celów i kierunków działań.

Cele strategiczne

Szczegółowego podziału obszarów strategicznych dokonano na podstawie przeprowadzonej analizy uwzględniającej sytuację społeczno-demograficzną regionu, wyniki diagnozy obszarów polityki społecznej oraz kierunki wyznaczone w aktualnie obowiązujących dokumentach strategicznych na poziomie województwa podlaskiego i kraju. Wyodrębnione obszary umożliwiają wzmocnienie koordynacji realizacji regionalnej polityki społecznej na rzecz jednostek i rodzin, minimalizowanie występowania i pogłębiania problemów ubóstwa oraz wykluczenia społecznego, rozwój oraz poprawę dostępności i jakości usług społecznych przy współpracy międzyinstytucjonalnej, z podmiotami NGO i ES.

Zapisy Strategii będą osiągane poprzez realizację poszczególnych programów wojewódzkich. Dokumenty te określają kompleksowo propozycje interwencji i kierunki niezbędnych działań dla poszczególnych obszarów wraz ze wskaźnikami. Cele wyznaczone do realizacji w każdym z obszarów są zgodne z zadaniami ustawowymi samorządu województwa w zakresie polityki społecznej.

I

OBSZAR STRATEGICZNY

Pomoc społeczna i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu

CEL STRATEGICZNY
Włączenie społeczne oraz przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu osób i rodzin

Lp.	Kierunek działań	Narzędzia realizacji
1.1.	Ograniczanie skali zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego osób i rodzin.	Program pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Wieloletni Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej
1.2.	Rozwój aktywnych form pomocy i integracji społecznej osób i rodzin.	
1.3.	Wzmocnienie funkcjonowania systemu pomocy środowiskowej.	Program pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie podlaskim na lata 2016-2021 Program przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2019-2021 Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podlaskim na lata 2019-2021
1.4.	Wspieranie rozwoju kadr w obszarze pomocy społecznej.	
1.5.	Współpraca międzysektorowa w obszarze polityki społecznej.	Wieloletni Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej Program współpracy Samorządu Województwa Podlaskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
1.6.	Współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w obszarze polityki społecznej.	
1.7.	Diagnozowanie problemów społecznych w regionie.	Program przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2019-2021 Program pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie podlaskim na lata 2016-2021 Wieloletni Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej

II

OBSZAR STRATEGICZNY

Rodzina i dziecko

CEL STRATEGICZNY		
Wzmocnienie funkcjonowania rodzin i systemu pieczy zastępczej		
Lp.	Kierunek działań	Narzędzia realizacji
2.1.	Rozwój systemu wspierania rodziny i opieki nad dzieckiem	Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim na lata 2019-2023
2.2.	Wspieranie systemu pieczy zastępczej.	

III

OBSZAR STRATEGICZNY

Osoby z niepełnosprawnościami

CEL STRATEGICZNY		
Poprawa warunków życia osób z niepełnosprawnościami w sferze społecznej i zawodowej		
Lp.	Kierunek działań	Narzędzia realizacji
3.1.	Wyrównywanie szans osób z niepełnosprawnościami i przeciwdziałanie ich wykluczeniu społecznemu.	Program na rzecz poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób z niepełnosprawnością w województwie podlaskim na lata 2019-2023
3.2.	Wzrost zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami.	Program na rzecz poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób z niepełnosprawnością w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej

IV

OBSZAR STRATEGICZNY

Profilaktyka uzależnień i przeciwdziałanie przemocy w rodzinie

CEL STRATEGICZNY

Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień oraz przeciwdziałanie przemocy w rodzinie		
Lp.	Kierunek działań	Narzędzia realizacji
4.1.	Rozwój systemu profilaktyki uzależnień.	Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podlaskim na lata 2019-2021 Program przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2019-2021
4.2.	Wzmacnianie procesu leczenia, rehabilitacji i reintegracji osób uzależnionych i ich rodzin.	
4.3.	Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.	Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie podlaskim na lata 2016-2021
4.4.	Wzmocnienie kompetencji kadr działających w obszarze rozwiązywania problemów uzależnień oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.	Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podlaskim na lata 2019-2021 Program przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2019-2021 Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie podlaskim na lata 2016-2021

V

OBSZAR STRATEGICZNY

Polityka senioralna

CEL STRATEGICZNY		
Wzmocnienie jakości życia osób starszych		
Lp.	Kierunek działań	Narzędzia realizacji
5.1.	Poprawa dostępności usług społecznych, kulturalnych i edukacyjnych skierowanych do osób starszych.	Program pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Program na rzecz poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób z niepełnosprawnością w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie podlaskim na lata 2016-2021

5.2.	Rozwój profilaktyki i bezpieczeństwo osób starszych.	Program pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie podlaskim na lata 2016-2021 Program na rzecz poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób z niepełnosprawnością w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podlaskim na lata 2019-2021
5.3.	Wspieranie aktywności społecznej i obywatelskiej seniorów.	Program pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim na lata 2019-2023

VI

OBSZAR STRATEGICZNY

Usługi społeczne i deinstytucjonalizacja

CEL STRATEGICZNY		
Rozwój usług społecznych i deinstytucjonalizacja systemu pomocy społecznej		
Lp.	Kierunek działań	Narzędzia realizacji
6.1.	Rozwój systemu środowiskowego wsparcia i dostępu do usług społecznych.	Program pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w województwie podlaskim na lata 2019-2023 Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej
6.2.	Rozwój usług społecznych na rzecz osób i rodzin zagrożonych lub dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.	

6.3.	Rozwój systemu wsparcia rodzin z osobami niesamodzielnymi oraz ich nieformalnych opiekunów.	Program na rzecz poprawy warunków życia społecznego i zawodowego osób z niepełnosprawnością w województwie podlaskim na lata 2019-2023
6.4.	Rozwój mieszkalnictwa wspomaganego.	
6.5.	Rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej.	Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim na lata 2019-2023
6.6.	Zwiększenie roli sektora ekonomii społecznej i solidarnej w procesie deinstytucjonalizacji usług społecznych.	Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej

VII

OBSZAR STRATEGICZNY

Ekonomia społeczna i solidarna

CEL STRATEGICZNY		
Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej		
Lp.	Kierunek działań	Narzędzia realizacji
7.1.	Promocja ekonomii społecznej i solidarnej.	Wieloletni Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim do roku 2027. Ekonomia Solidarności Społecznej
7.2.	Wsparcie działających przedsiębiorstw społecznych i podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie nowych.	
7.3.	Wzmocnienie systemu wsparcia ekonomii społecznej i solidarnej.	

Realizacja celów strategicznych w wyodrębnionych obszarach będzie odbywać się w szczególności poprzez wdrażanie działań wyżej wymienionych programów wojewódzkich.

4.2. Zarządzania realizacją Strategii i źródła finansowania

System zarządzania realizacją „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030” tworzą, zgodnie z kompetencjami, następujące podmioty:

1. **Sejmik Województwa Podlaskiego**
   - uchwalanie dokumentu Strategii oraz jego aktualizacji;
   - uchwalanie programów wojewódzkich;

- sprawowanie nadzoru nad realizacją zadań Strategii.

2. **Zarząd Województwa Podlaskiego**
   - powoływanie Zespołu ds. aktualizacji i monitoringu Strategii;
   - odpowiedzialność za uwzględnianie harmonogramu realizacji Strategii przy tworzeniu projektu budżetu.
3. **Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku**
   - koordynacja realizacji „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030";
   - gromadzenie dokumentacji związanej ze Strategią;
   - prowadzenie monitoringu realizacji Strategii;
   - opracowanie raportu z monitoringu Strategii i przedkładanie go Sejmikowi Województwa Podlaskiego;
   - upowszechnianie raportu z monitoringu Strategii.
4. **Zespół ds. aktualizacji Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego**
   - analiza celów szczegółowych, problemów, potrzeb i oczekiwań społeczności województwa podlaskiego w odniesieniu do zapisów programów i Strategii w zakresie polityki społecznej;
   - weryfikacja celów i obszarów wsparcia pod kątem ich zgodności z aktualną sytuacją społeczno-gospodarczą regionu oraz obowiązującą „Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030";
   - przygotowanie projektu dokumentu „Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030";
   - opracowanie i analiza materiału z monitoringu oraz udział w opracowaniu harmonogramu „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030".
5. **Inne podmioty** będące zarówno uczestnikami procesu planowania, jak i realizatorami Strategii **-** instytucje samorządowe (gminne, powiatowe, wojewódzkie w obszarach pomocy i integracji społecznej, profilaktyki i ochrony zdrowia, rynku pracy, edukacji, kultury, bezpieczeństwa i wspierania rodziny), podmioty ES, instytucje i organizacje kościelne, organizacje NGO.

Podmioty zarządzające i realizujące zadania strategiczne dbają, aby zapisy Strategii były uwzględniane w innych dokumentach strategicznych województwa, powiatów i gmin. Koordynacja działań przebiegać będzie przy współpracy ROPS w Białymstoku z partnerami realizującymi cele regionalne tj.: samorządami gmin

i powiatów (w szczególności jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej), instytucjami rządowymi, organizacjami pozarządowymi, szkołami oraz uczelniami wyższymi. Istotnym aspektem będzie wspieranie inicjatyw obywatelskich oraz kontaktów i porozumień pomiędzy samorządem lokalnym, organizacjami pozarządowymi i sektorem prywatnym.

„Strategia Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030" będzie realizowana zgodnie z zasadą subsydiarności, przy udziale środków własnych samorządów i finansowania zewnętrznego, w tym z budżetu państwa i zewnętrznych funduszy pomocowych. Podstawą wdrażania Strategii jest optymalne wykorzystanie środków publicznych, wykorzystanie kapitału ludzkiego oraz pozyskanie dodatkowych źródeł finansowania. W głównej mierze zapewnienie środków finansowych do realizacji zapisów Strategii spoczywa na podmiotach sektora publicznego - samorządach województwa, powiatu i gminy. Niebagatelne znaczenie ma w tym obszarze współpraca z sektorem pozarządowym. Równie istotne w realizacji Strategii jest wypracowanie właściwych relacji między samorządem województwa a administracją rządową na poziomie regionalnym. W przypadku aktualizacji rządowych i wspólnotowych dokumentów strategicznych stosowne zmiany będą uwzględnione również w niniejszej Strategii.

4.3. System monitoringu i wskaźniki

W celu prawidłowej realizacji zapisów Strategii konieczne jest systematyczne prowadzenie działań monitorująco-oceniających stan prac nad jej wdrożeniem.

Gromadzenie danych, ich analiza i interpretacja pozwolą ocenić stopień realizacji Strategii oraz umożliwią wprowadzenie do dokumentu ewentualnych zmian i korekt. Monitorowanie Strategii umożliwi porównywanie rzeczywistych efektów oraz ocenę stanu osiągania założonych celów. Monitoring Strategii będzie przebiegał dwutorowo:

- cele i kierunki działań będą monitorowane poprzez gromadzone dane statystyczne i wskaźniki przypisane poszczególnym programom wojewódzkim;
- cele strategiczne będą podlegały ocenie na podstawie informacji sprawozdawczej z „Oceny Zasobów Pomocy Społecznej", MRiPS, a także danych zawartych w raportach i sprawozdaniach wojewódzkich. Raport z OZPS stanowi jednocześnie monitoring Strategii. W sytuacji braku możliwości weryfikacji wytypowanych wskaźników, wskutek zmian legislacyjnych lub innych przyczyn m.in. związanych

z zagrożeniami spowodowanymi przez koronawirus SARS-CoV-2, ROPS w Białymstoku zaproponuje nowe sposoby pomiaru na podstawie danych dostępnych w OZPS lub wskaże inne źródła pozwalające na ocenę stopnia realizacji przyjętych celów.

Przedmiotem monitorowania „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030” będą następujące wskaźniki:

Tabela 51. Wskaźniki pomiaru realizacji celów

Cel strategiczny	Lp.	Wskaźnik pomiaru*	Źródło weryfikacji	Wartość bazowa 2019 rok	Wartość docelowa
Włączenie społeczne oraz przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu osób i rodzin	1.	Liczba osób objętych kontraktem socjalnym	OZPS	1 116	wzrost
	2.	Liczba rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym	MRiPS	3 159	wzrost
	3.	Liczba rodzin korzystających z pomocy z powodu:	MRiPS		
		3.1. ubóstwa		19 108	spadek
		3.2. bezrobocia		12 717	spadek
		3.3. długotrwałej lub ciężkiej choroby		11 560	spadek
		3.4. bezradności		4 834	spadek
		3.5. potrzeby ochrony macierzyństwa		3 456	spadek
	4.	Wskaźnik deprywacji lokalnej (liczba osób w rodzinach, którym przyznano świadczenie/liczba mieszkańców x 1000)	OZPS	41,47	spadek
	5.	Liczba projektów, w tym współfinansowanych z EFS, MRiPS i osłonowych	OZPS	160	wzrost
	6.	Liczba kontraktów socjalnych	OZPS	1 076	tendencja zbliżona
	7.	7.1. Liczba usług opiekuńczych, w tym	MRiPS	727 604	wzrost
		- specjalistycznych usług opiekuńczymi		28 270	wzrost
		7.2. Liczba specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi		118 382	wzrost
	8.	Liczba CUS**	OZPS	b/d	wzrost
	9.	Liczba:	MRiPS		
		9.1. ośrodków wsparcia, w tym:		56	wzrost
		- ŚDS		17	wzrost
		- dziennych domów pomocy		7	wzrost
		9.2. klubów samopomocy		15	wzrost
		9.3. mieszkań wspieranych		5	wzrost
		9.4. mieszkań treningowych		17	wzrost
		9.5. rodzinnych domów pomocy		6	wzrost

	10.	Liczba badań wojewódzkich w zakresie polityki społecznej	wojewódzkie raporty	3	wzrost
	11.	Liczba pracowników socjalnych, w tym posiadających specjalizację I stopnia i II stopnia	OZPS	232	wzrost
	12.	Liczba podmiotów NGO, którym zlecono zadania publiczne z obszaru polityki społecznej	Sprawozdanie z realizacji programu współpracy Samorządu Województwa Podlaskiego z NGO	27	wzrost
Wzmocnienie funkcjonowania rodzin i systemu pieczy zastępczej	1.	Liczba asystentów rodziny	OZPS	136	wzrost
	2.	Liczba rodzin objętych asystenturą	OZPS	1 279	spadek
	3.	Liczba placówek wsparcia dziennego	GUS	73	wzrost
	4.	Liczba rodzin wspierających	OZPS	0	wzrost
	5.	Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych	PUW (Rejestr Wojewody)	24	spadek
	6.	Liczba rodzinnych form pieczy zastępczej, w tym:	PUW (Rejestr Wojewody)		
		6.1. Liczba rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem		591	wzrost
		6.2. Liczba rodzin zastępczych niezawodowych		268	wzrost
		6.3. Liczba rodzin zastępczych zawodowych, w tym:		45	spadek
		- rodzin specjalistycznych		2	tendencja zbliżona
		- rodzin pełniących funkcję pogotowia rodzinnego		4	wzrost
		6.4. Liczba rodzinnych domów dziecka		14	wzrost
	7.	Liczba koordynatorów pieczy zastępczej	PUW (Rejestr Wojewody)	51	wzrost
Poprawa warunków życia osób z niepełno-sprawnościami w sferze społecznej i zawodowej	1.	Liczba osób, które uzyskały dofinansowanie do likwidacji barier architektonicznych, w komunikowaniu się i technicznych	OZPS	458	wzrost
	2.	Liczba osób, które uzyskały dofinansowanie do uczestnictwa w turnusach rehabilitacyjnych	OZPS	1 728	wzrost
	3.	Liczba osób, które uzyskały dofinansowanie do zaopatrzenia w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze	OZPS	6 613	wzrost

	4.	Liczba osób objętych pomocą z powodu niepełnosprawności	MRiPS	11 094	wzrost
	5.	Liczba wydanych orzeczeń o niepełnosprawności osób do 16 r.ż.	PUW	2 623	wzrost
	6.	Liczba wydanych orzeczeń o stopniu niepełnosprawności osób powyżej 16 r.ż.	PUW	19 719	wzrost
	7.	Liczba żłobków dostosowanych do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami lub wymagających szczególnej opieki	MRiPS	55	wzrost
		Liczba dzieci z niepełnosprawnościami uczęszczających do żłobków dostosowanych do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami lub wymagających szczególnej opieki	ROPS	33	spadek
	8.	Liczba przedszkoli specjalnych	MEN	13	wzrost
		Liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli specjalnych	MEN	226	wzrost
	9.	Liczba osób pozostających bez zatrudnienia, które otrzymały orzeczenie o stopniu niepełnosprawności	PUW	16 011	spadek
Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień oraz przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	1.	Liczba gmin, w których realizowane są rekomendowane programy profilaktyczne z zakresu profilaktyki: - uniwersalnej - selektywnej - wskazującej**	KPPN, PARPA, ROPS	120	wzrost
	2.	Liczba rodzin korzystających z pomocy z powodu narkomanii	MRiPS	95	spadek
	3.	Liczba działań wspierających placówki lecznictwa odwykowego, wobec których Samorząd Województwa jest organem założycielskim	ROPS	3	tendencja zbliżona
	4.	Liczba punktów konsultacyjnych udzielających pomocy osobom z problemem alkoholowym oraz ich rodzinom	PARPA	51	tendencja zbliżona
	5.	Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu przemocy w rodzinie	MRiPS	457	tendencja zbliżona
	6.	Liczba prowadzonych procedur „Niebieskie Karty”	PUW	4 590	tendencja zbliżona

	7.	Liczba instytucji pomagających osobom doznającym przemocy w rodzinie	PUW	170	tendencja zbliżona
	8.	Liczba osób biorących udział w programach korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie	PUW	212	wzrost
	9.	Liczba osób objętych pomocą zespołów interdyscyplinarnych	PUW	3 205	tendencja zbliżona
Wzmocnienie jakości życia osób starszych	1.	Liczba usług opiekuńczych	MRiPS	727 604	wzrost
	2.	Liczba UTW	PUW	21	tendencja zbliżona
	3.	Liczba miejsc spotkań dla seniorów	OZPS	166	wzrost
	4.	Liczba działań profilaktycznych	PUW	21	wzrost
	5.	Liczba kampanii/akcji dotyczących bezpieczeństwa	PUW	5	wzrost
	6.	Liczba lokalnych Rad Seniorów	PUW	14	wzrost
Rozwój usług społecznych i deinstytucjona-lizacja systemu pomocy społecznej	1.	Liczba Rodzinnych Domów Pomocy	MRiPS	6	wzrost
	2.	Liczba Dziennych Domów Senior +	PUW	4	wzrost
	3.	Liczba Klubów Senior+	PUW	31	wzrost
	4.	Liczba mieszkań chronionych wspieranych	MRiPS	5	wzrost
	5.	Liczba rodzinnych form pieczy zastępczej	PUW (Rejestr Wojewody)	924	wzrost
Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej	1.	Liczba przedsiębiorstw społecznych	MRiPS (Lista przedsiębiorstw społecznych)	81	tendencja zbliżona
	2.	Liczba aktywnych jednostek reintegracyjnych	ROPS (Monitoring WPRES)	51	tendencja zbliżona
	3.	Liczba regionalnych sieci współpracy sektora ES (sieci, klastry)	ROPS (Monitoring WPRES)	8	tendencja zbliżona

*Częstotliwość pomiaru wszystkich wskaźników odbywa się raz w roku.
** Jeżeli dane będą dostępne.

Informacje uzyskane w monitoringu pozwolą na sformułowanie wniosków oraz umożliwią dokonanie niezbędnych zmian w odniesieniu do przyszłych kierunków działań. Jednostką odpowiedzialną za prowadzenie działań monitoringowych jest **Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku**. W proces monitorowania realizacji Strategii zaangażowany będzie również Zespół ds. aktualizacji „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030".

Wyniki z monitoringu Strategii będą opracowywane corocznie w formie dokumentu „Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w województwie podlaskim", przekazywane Sejmikowi Województwa Podlaskiego oraz upowszechniane na stronie internetowej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku (www.rops-bialystok.pl).

BIBLIOGRAFIA

POZYCJE ZWARTE I CZASOPISMA

Adamiak P., Charycka B., Gumkowska M., *Potrzeby i możliwości organizacji pozarządowych województwa podlaskiego*, Białystok 2016.

Białas T., *Nowe narkotyki jako problem zdrowia publicznego w Polsce*, (w:) „Serwis Informacyjny Uzależnienia”, 2019, nr 3 (87).

Bitner M., Luberadzka-Gruca J., Wojtasińska E., Skalec A., Kulig B., Kwaśniewska-Sadkowska A., Iwanowski D., *Postępy deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w Polsce. Raport*, Warszawa 2018.

Błędowski P., Szatur-Jaworska B., Szweda-Lewandowska Z., Kubicki P., *Raport na temat sytuacji osób starszych w Polsce*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2012.

Firlit-Fesnak G., Szylko-Skoczny M. (red.), *Wprowadzenie*, (w:) *Polityka społeczna*. *Podręcznik akademicki,* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

Główny Urząd Statystyczny, *Informacja o sytuacji osób starszych na podstawie badań Głównego Urzędu Statystycznego*, Warszawa 2018.

Kaźmierczak T., Łuczyńska M., *Wprowadzenie do pomocy społecznej*, „Śląsk”, Katowice 1998.

Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1982.

Rogaczewska M., *Partycypacyjne tworzenie lokalnej polityki rodzinnej. Poradnik dla samorządów*, Kancelaria Prezydenta Rzeczpospolitej Polskiej, Warszawa 2013.

Rowicka M., *Uzależnienia behawioralne. Profilaktyka i terapia*, Krajowe Biuro do spraw Przeciwdziałania Narkomanii, Warszawa 2015.

Szukalski B., *Narkotyki – kompendium wiedzy o środkach uzależniających, Instytut Psychiatrii i Neurologii*, Warszawa 2005.

Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011. Raport z wyników w województwie podlaskim*, Białystok 2012.

Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego 2020*, Białystok 2020.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

Biuro Prewencji KGP, *Informacja dotycząca realizacji przez Policję procedury „Niebieskie Karty” w 2019 r.*, https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie

Główny Urząd Statystyczny, *Aneks do opracowania sygnalnego „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2019 r.”*, https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2019-roku,14,7.html

Główny Urząd Statystyczny, *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2019 roku. Informacje sygnalne*, https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2019-roku,14,7.html

GUS, *Piecza zastępcza w 2019 r.* https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/dzieci-i-rodzina/dzieci/piecza-zastepcza-w-2019-roku,1,4.html

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, *Kwartalna informacja statystyczna*, Warszawa 2020, https://www.krus.gov.pl/bip/informacje-statystyczne/

Państwowa Inspekcja Sanitarna, *Raport Głównego Inspektora Sanitarnego dotyczący zatruć środkiem zastępczym lub nową substancją psychoaktywną w Polsce*, Warszawa 2020.

PARPA, *Populacje osób, u których występują różne kategorie problemów alkoholowych (dane szacunkowe),* http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty

PARPA, *Struktura spożycia napojów alkoholowych w procentach*, http://www.parpa.pl/index.php/badania-i-informacje-statystyczne/statystyki

PARPA-G1, *Profilaktyka i rozwiązywanie problemów alkoholowych w Polsce w samorządach gminnych w 2019 roku.*

Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku, *Analiza stanu i skuteczności pomocy społecznej w województwie podlaskim za 2019 rok,* Białystok 2020, https://puw.bip.gov.pl/analiza-stanu-skutecznosci-pomocy-spolecznej-w-wojewodztwie-podlaskim/analiza-stanu-i-skutecznosci-pomocy-spolecznej-w-wojewodztwie-podlaskim-za-2019-rok.html

Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku, *Informacja o sytuacji osób starszych w województwie podlaskim za 2019 rok*, Białystok 2020, https://puw.bip.gov.pl/informacje-o-sytuacji-osob-starszych-w-wojewodztwie-podlaskim/informacja-o-sytuacji-osob-starszych-w-wojewodztwie-podlaskim-za-rok-2019.html

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Monitoring „Wieloletniego programu rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim na lata 2013 – 2020" za rok 2019*, http://www.rops-bialystok.pl/andrzej3/?p=7415

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku*, Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w roku 2019. Monitoring realizacji Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2020 za rok 2019,* http://www.rops-bialystok.pl/rops/?p=16848

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, *Raport z realizacji „Programu przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2019-2021" w 2019 roku*, http://www.rops-bialystok.pl/rops/wp-content/uploads/2013/02/RAPORT_program_2019.pdf

Samorząd Województwa Podlaskiego, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2020, *Regionalny plan działań na rzecz zatrudnienia na 2020 rok*, http://bip.wup.wrotapodlasia.pl/region_plan.html

Urząd Statystyczny w Białymstoku, *Notatka informacyjna - Informacja o sytuacji demograficznej województwa podlaskiego w 2019 r.*, https://bialystok.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/ludnosc/notatka-informacyjna-informacja-o-sytuacji-demograficznej-wojewodztwa-podlaskiego-w-2019-r-,8,4.html

Wojewódzki Urząd Pracy, *Diagnoza sytuacji osób długotrwale bezrobotnych na rynku pracy w woj. podlaskim w 2019 roku*, Białystok 2020, https://wupbialystok.praca.gov.pl/documents/102984/12401804/Diagnoza%20d%C5%82ugotrwa%C5%82ego%20bezrobocia%20w%20woj.%20podlaskim%20w%202019%20roku/5e397593-165c-4c10-9a1f-9bd6b97a52f0?t=1592914496707

Zakład Ubezpieczeń Społecznych, *Informacja o świadczeniach pieniężnych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych świadczeniach z zabezpieczenia społecznego*, Warszawa 2020, https://www.zus.pl/baza-wiedzy/statystyka/kwartalne-informacje-o-swiadczeniach-pienieznych-z-fus-oraz-o-innych-swiadczeniach

SPIS TABEL, WYKRESÓW, MAP I SCHEMATÓW

SPIS TABEL

Tabela 1. Przebieg prac nad przygotowaniem „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030"

Tabela 2. Skład Zespołu ds. aktualizacji „Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2030"

Tabela 3. Ludność województwa podlaskiego według płci i współczynnika feminizacji w latach 2017-2019
Tabela 4. Dane o ludności w województwie podlaskim w latach 2000-2019
Tabela 5. Ranking powiatów województwa podlaskiego ze względu na stopień zagrożenia ubóstwem w roku 2018
Tabela 6. Świadczenia pieniężne i niepieniężne przyznane osobom i rodzinom w latach 2017-2019 31
Tabela 7. Typy rodzin zastępczych oraz liczba dzieci w rodzinnych formach pieczy zastępczej w 2019 roku
Tabela 8. Liczba rodzin zastępczych według powiatów w 2019 roku
Tabela 9. Gotowość przysposobienia dziecka i adopcje w województwie podlaskim w latach 2017-2019
Tabela 10. Analiza SWOT obszaru diagnostycznego „Polityka rodzinna”
Tabela 11. Liczba punktów sprzedaży napojów alkoholowych w województwie podlaskim w latach 2017-2019
Tabela 12. Zakres oferty punktów konsultacyjnych w województwie podlaskim w latach 2017-2019
Tabela 13. Liczba zatruć w Polsce według grup wiekowych w 2019 roku
Tabela 14. Skala przestępstw popełnionych na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019
Tabela 15. Liczba podejrzanych w zakończonych postępowaniach na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019
Tabela 16. Wydatki Podlaskiego Oddziału NFZ poniesione na opiekę psychiatryczną i leczenie uzależnień w 2019 roku
Tabela 17. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień”
Tabela 18. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie”
Tabela 19. Przeciętne dalsze trwanie życia ludności w województwie podlaskim (stan w 2019 roku)
Tabela 20. Ludność w wieku poprodukcyjnym w województwie podlaskim w 2019 roku
Tabela 21. Prognoza populacji w wieku powyżej 60 lat w województwie podlaskim według kryterium płci
Tabela 22. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Polityka senioralna”
Tabela 23. Częstotliwość występowania niepełnosprawności w województwie podlaskim w 2011 roku
Tabela 24. Osoby z niepełnosprawnościami w województwie podlaskim według danych NSP z 2002 i 2011 roku
Tabela 25. Osoby z niepełnosprawnościami w województwie podlaskim według płci oraz kategorii niepełnosprawności według danych NSP z 2011 roku
Tabela 26. Liczba orzeczeń o niepełnosprawności wydanych osobom do 16 r.ż. na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019
Tabela 27. Przyczyny niepełnosprawności osób do 16 r.ż. legitymujących się orzeczeniem o niepełnosprawności na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-201980
Tabela 28. Liczba orzeczeń o stopniu niepełnosprawności wydanych osobom powyżej 16 r.ż. na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019
Tabela 30. Przyczyny niepełnosprawności osób powyżej 16 r.ż. legitymujących się orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019
Tabela 29. Liczba wydanych orzeczeń o niezdolności do pracy lub samodzielnej egzystencji na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019
Tabela 31. Osoby z niepełnosprawnościami zarejestrowane jako bezrobotne w PUP w 2019 roku
Tabela 32. "Napływy" do bezrobocia i "odpływy" z bezrobocia" osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w 2019 roku

Tabela 33. Wykształcenie i zatrudnienie osób powyżej 16 r. ż., którym wydano orzeczenie o stopniu niepełnosprawności na terenie województwa podlaskiego w latach 2017-2019
Tabela 34. Domy pomocy społecznej w województwie podlaskim (stan na 31.12.2019 r.)
Tabela 35. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami w województwie podlaskim latach 2016-2019
Tabela 36. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Sytuacja osób z niepełnosprawnościami"
Tabela 37. Zasoby instytucjonalne z obszaru ekonomii społecznej w województwie podlaskim w 2019 roku
Tabela 38. Branże przedsiębiorstw społecznych z terenu województwa podlaskiego
Tabela 39. Liczba organizacji pozarządowych w powiatach województwa podlaskiego w 2016 roku
Tabela 40. Liczba organizacji pozarządowych w powiatach województwa podlaskiego w 2021 roku
Tabela 41. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „Ekonomia społeczna"
Tabela 42. Powody przyznania pomocy społecznej w województwie podlaskim latach 2017-2019
Tabela 43. Liczba osób oraz wydatkowane kwoty na poszczególne rodzaje zasiłków udzielonych przez ośrodki pomocy społecznej w latach 2017-2019
Tabela 44. Świadczenia niepieniężne udzielone przez ośrodki pomocy społecznej w latach 2017-2019
Tabela 45. Formy usług społecznych realizowanych w województwie podlaskim w latach 2015-2019
Tabela 46. Realizacja interwencji kryzysowych i kontraktów socjalnych w województwie podlaskim w latach 2015-2019
Tabela 47. Instytucje pomocy społecznej w województwie podlaskim w latach 2017-2019 114
Tabela 48. Potrzeby w zakresie pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2019 roku
Tabela 49. Współpraca z organizacjami pozarządowymi w latach 2017-2019
Tabela 50. Analiza SWOT dotycząca obszaru diagnostycznego „System pomocy społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu"
Tabela 51. Wskaźniki pomiaru realizacji celów

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Liczba ludności w województwie podlaskim według płci (dane na dzień 31 XII). 18
Wykres 2. Ludność województwa podlaskiego według gęstości zaludnienia w latach 2017-2019
Wykres 3. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku (stan w dniu 31 grudnia 2019 r.)
Wykres 4. Małżeństwa i rozwody w województwie podlaskim w latach 2017-2019
Wykres 5. Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 2016-2019 (w % osób w gospodarstwach domowych)
Wykres 6. Wskaźniki zasięgu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2016-2019 (w % osób w gospodarstwach domowych)
Wykres 7. Liczba asystentów rodziny w województwie podlaskim w latach 2015-2019
Wykres 8. Placówki wsparcia dziennego w województwie podlaskim w latach 2015-2019
Wykres 9. Liczba osób objętych wsparciem PCPR z tytułu usamodzielnienia w 2019 roku
Wykres 10. Klienci punktów konsultacyjnych dla osób z problemem alkoholowym w województwie podlaskim w latach 2017-2019
Wykres 11. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu alkoholizmu w latach 2017-2019
Wykres 12. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu narkomanii w latach 2017-2019

Wykres 13. Liczba nowych zakażeń i zachorowań w województwie podlaskim w latach 2015-2019 (dane w liczbach bezwzględnych)
Wykres 14. Udział przedstawicieli poszczególnych służb i instytucji w wypełnianiu formularzy „Niebieska Karta-A" w województwie podlaskim w 2019 roku
Wykres 15. Miejsce zamieszkania osób, do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie w latach 2017-2019 (województwo podlaskie)
Wykres 16. Liczba poszczególnych rodzajów przemocy w rodzinie w województwie podlaskim w latach 2017-2019
Wykres 17. Podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie w województwie podlaskim w latach 2017-2019
Wykres 18. Liczba osób zatrzymanych w województwie podlaskim, wobec których istnieje podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie w latach 2017-2019
Wykres 19. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu przemocy w rodzinie w latach 2017-2019
Wykres 20. Indeks starości w województwie podlaskim
Wykres 21. Przeciętna miesięczna liczba emerytur i rent w województwie podlaskim w 2019 roku
Wykres 22. Ocena sytuacji osób starszych na terenie gmin i miast województwa podlaskiego w 2019 roku69
Wykres 23. Częstotliwość problemów społecznych dotykających osoby starsze zamieszkujące w województwie podlaskim
Wykres 24. Potrzeby seniorów w zakresie usług społecznych w opinii pracowników instytucji pomocy społecznej
Wykres 25. Liczba bezrobotnych osób z niepełnosprawnościami zarejestrowanych w PUP w województwie podlaskim
Wykres 26. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu niepełnosprawności w latach 2017-2019
Wykres 27. Sport, kultura, rekreacja i turystyka osób z niepełnosprawnościami w województwie podlaskim w latach 2017-2019
Wykres 28. Jednostki reintegracyjne w województwie podlaskim w latach 2013-2019
Wykres 29. Współpraca JST z podmiotami ekonomii społecznej w województwie podlaskim
Wykres 30. Liczba osób bezrobotnych, długotrwale bezrobotnych oraz z prawem do zasiłku w województwie podlaskim w latach 2017-2019
Wykres 31. Kadra OPS i PCPR na terenie województwa podlaskiego w 2019 roku

SPIS MAP

Mapka 1. Usytuowanie województwa podlaskiego
Mapka 2. Podział na powiaty i gminy w województwie podlaskim
Mapka 4. Jednostki reintegracyjne w województwie podlaskim w 2019 roku

SPIS SCHEMATÓW

Schemat 1. Obszary diagnozy sytuacji społecznej w województwie podlaskim
Schemat 2. Ekonomia społeczna i solidarna